

Statistisch jaarboek 2011

Centraal Bureau voor de Statistiek

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek
Grafimedia

Druk

OBT bv, Den Haag

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Ontwerp thema-iconen

Floris Voorveld, Nijverdal

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

Het Statistisch jaarboek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en
Sdu Klantenservice

Sdu Klantenservice

Postbus 20014
2500 EA Den Haag
Tel. (070) 378 98 80
Fax (070) 378 97 83
E-mail: sdu@sdu.nl

Internet

www.cbs.nl
www.cbs.nl/statistischjaarboek

ISSN: 0924-2686

ISBN: 978-90-357-1938-5

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011
Vereenvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Verklaring van tekens

.	gegevens ontbreken
*	voorlopig cijfer
**	nader voorlopig cijfer
x	geheim
–	nihil
0 (0,0)	het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010–2011	2010 tot en met 2011
2010/2011	het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09– 2010/'11	boekjaar enzovoort, 2008/'09 tot en met 2010/'11
Afronding	In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Inhoud

	Voorwoord	7
1	Langer leven, langer gezond	9
2	Hernieuwbare energie	17
3	Voortijdig schoolverlaters kwetsbaar	23
4	Arbeid en sociale zekerheid	29
5	Bedrijven	47
6	Bevolking	57
7	Bouwen en wonen	79
8	Financiële en zakelijke diensten	85
9	Gezondheid en welzijn	93
10	Handel en horeca	105
11	Industrie en energie	113
12	Inkomen en bestedingen	121
13	Internationale handel	131
14	Landbouw	139
15	Macro-economie	149
16	Natuur en milieu	161
17	Onderwijs	171
18	Overheid en politiek	179
19	Prijzen	187
20	Veiligheid en recht	195
21	Verkeer en vervoer	207
22	Vrije tijd en cultuur	217
	Trefwoordenregister	227

Voorwoord

Het *Statistisch jaarboek 2011* biedt in een handzaam formaat de belangrijkste cijfers over de Nederlandse samenleving. De cijfers zijn per thema geordend. Elk hoofdstuk begint met een korte beschrijving van de ontwikkelingen op het themagebied.

Dit jaarboek opent met drie bijdragen rond enkele actuele zaken: de ontwikkelingen op het gebied van de (gezonde) levensverwachting, van de hernieuwbare energie en het voortijdig schoolverlaten.

Het *Statistisch Jaarboek* verschijnt dit jaar ook weer als *e-book*. Het formaat van de papieren editie was al gekozen om dit naslagwerk onder alle omstandigheden bij de hand te kunnen hebben. Net als alle andere publicaties van het CBS is het *Statistisch Jaarboek* gratis als pdf-bestand te downloaden van www.cbs.nl.

De cijfers in dit jaarboek zijn slechts een selectie van de statistiekrijksdommen waarover het CBS beschikt. In StatLine, de statistische databank van het CBS, staan vrijwel alle statistische uitkomsten en de meest actuele cijfers. De databank is gratis toegankelijk via www.cbs.nl/statline en via een iPhone app. RSS-feeds op de CBS-website maken zichtbaar welke (StatLine)tabellen geactualiseerd zijn en welke artikelen of publicaties er over een thema zijn verschenen. Via de CBS-website zijn ook thema-websites te benaderen, zoals CBS in uw buurt, CBS voor uw bedrijf en CBS in de klas.

Zo nodig kan bij de CBS-Infoservice telefonisch statistische informatie worden opgevraagd. De Infoservice verschaft bovendien informatie over het publicatiepakket van het CBS en treedt ook op als helpdesk voor vragen over het gebruik van StatLine. Op werkdagen is de Infoservice van 9.00 -17.00 uur bereikbaar op nummer 088 – 570 70 70 (normaal tarief). Vragen kunt u ook stellen via de CBS website door gebruik te maken van het elektronisch webformulier (www.cbs.nl/infoservice).

Directeur-Generaal van de Statistiek,
Drs. G. van der Veen

Den Haag/Heerlen, juni 2011

1

Langer
leven,
langer
gezond

1. Langer leven, langer gezond

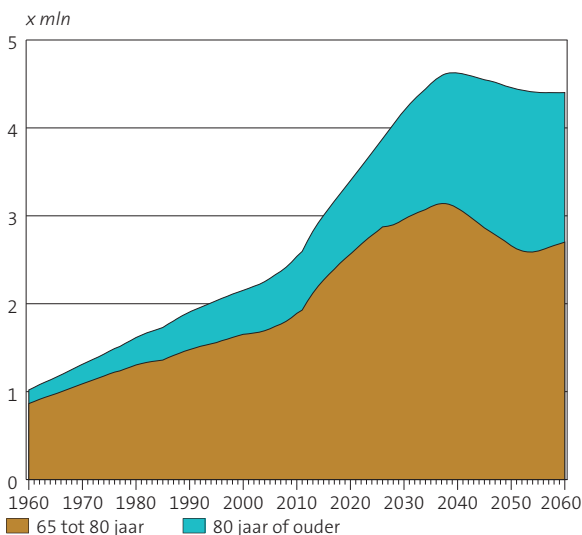
In de afgelopen decennia is Nederland heel geleidelijk grijzer geworden. Pas als we terugblikken wordt duidelijk hoe ingrijpend dit proces van vergrijzing is geweest. Vijftig jaar geleden telde ons land één miljoen 65-plussers en behoorde een op de elf inwoners tot deze leeftijdsgroep. Nu is hun aantal gegroeid tot 2,6 miljoen, en hun aandeel tot ruim 15 procent.

In de komende jaren zal deze vergrijzing doorzetten, maar ook versnellen. Het jaar 2011 vormt in dit proces een mijlpaal: in dit jaar zullen de eersten van de omvangrijke naoorlogse geboortegolf de AOW-gerechtigde leeftijd bereiken. In slechts vijf jaar tijd zullen er een half miljoen 65-plussers bijkomen, twee keer zoveel als in de voorgaande vijf jaar. Op het hoogtepunt van de vergrijzing, in 2039, telt Nederland 4,6 miljoen inwoners van 65 jaar of ouder.

Vitaal oud

Niet alleen komen er meer ouderen bij, die ouderen worden ook steeds ouder. Een halve eeuw geleden was slechts een op de 74 inwoners 80 jaar of ouder, nu is dit een op de 25. Omstreeks 2050 zijn maar liefst 1,8 miljoen inwoners 80-plusser en behoort een op tien mensen tot de groep die we nu tot de alleroudsten rekenen. Vooral de groei van deze groep zal gevolgen hebben voor de zorgvraag en de behoefte aan voorzieningen voor ouderen.

1.1 Aantal 65-plussers

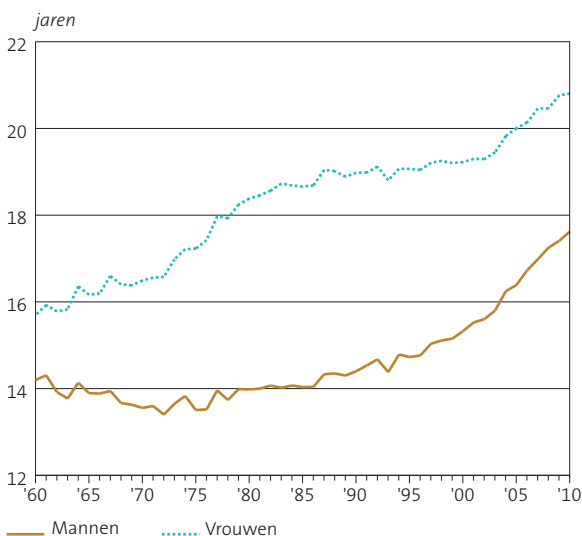

De vrijwel voortdurende stijging van de levensverwachting wordt vaak verantwoordelijk gehouden voor de vergrijzing van onze maatschappij, maar getalsmatig is het historisch aantal geboorten veel belangrijker. De naoorlogse geboortegolf die in feite aanhield tot eind jaren zestig, werd gevolgd door een babydal dat begin jaren tachtig een dieptepunt bereikte. Op dat punt werden slechts 170 duizend kinderen geboren, 114 duizend minder dan in het eerste naoorlogse jaar. Het kleinere aantal baby's gedurende het dal leidt vanaf 2039 tot een afname van het aantal 65-plussers.

Trends mannen en vrouwen verschillen fors

Ook een hogere levensverwachting leidt tot een groei van het aantal ouderen. Deze maat geeft ook een globale indruk van de steeds betere gezondheidstoestand van de bevolking. De levensverwachting is een samenvattende maat voor de sterfterisico's op alle leeftijden. Onder specifieke omstandigheden kan de levensverwachting dan ook dalen, bijvoorbeeld tijdens oorlogen en epidemieën. In de jaren zestig nam de sterfte onder mannen onrustbarend toe als gevolg van verkeersongevallen. Een snelle toename van hart- en vaatziekten, in het bijzonder hartinfarcten, was een andere oorzaak van de hogere sterfte en de dalende levensverwachting. Deze ontwikkeling hing samen met een ongezonde trend in de leefstijl. Het was wellicht voor het eerst in de geschiedenis dat een toenemende welvaart verantwoordelijk was voor een ongunstige ontwikkeling van de levensverwachting. Ook de levensverwachting van mannen op de 65e verjaardag stagneerde tot medio

1.2 Resterende levensverwachting op 65e verjaardag

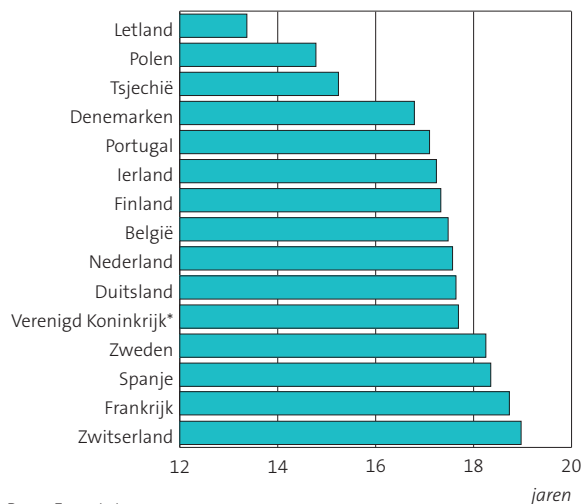
jaren tachtig. Daarna was sprake van een stagnatie bij vrouwen. Hierdoor nam de steeds groter geworden kloof in levensverwachting tussen mannen en vrouwen geleidelijk weer af.

Europese middenmoot

Bij vrouwen is de levensverwachting nooit gedurende een langere periode gedaald, al is de toename wel af en toe langzaam geweest. Zo nam hun levensverwachting in de jaren negentig amper toe en raakten zij steeds verder achterop bij andere landen. Nog in de jaren zestig bevonden Nederlandse vrouwen, samen met Noorse en Zweedse vrouwen, zich in de voorhoede, maar rond de eeuwwisseling waren ze afgezakkt tot de Europese middenmoot. Sindsdien loopt de ontwikkeling bij Nederlandse vrouwen weer in de pas met die in de meeste andere Europese landen, maar van een positieverbetering is nog geen sprake. Ook Nederlandse mannen bevonden zich een halve eeuw geleden bovenin de lijst van landen met een hoge levensverwachting. Evenals de vrouwen raakten ze deze verheven positie daarna kwijt, maar sinds de eeuwwisseling lijken ze aan een inhaalslag te zijn begonnen. Hun winst in levensverwachting is de laatste jaren groter geweest dan in vrijwel alle andere Europese landen, waardoor ze in de internationale rangorde weer iets zijn opgeschoven.

Hoezeer de levensverwachting wordt beïnvloed door sociaaleconomische factoren, blijkt wel uit de grote verschillen tussen Europese mannen. Oost-Europese mannen hebben een levensverwachting die 8 à 9 jaar lager is dan die van Nederlandse mannen. In veel Oost-Europe-

1.3 Levensverwachting op 65e verjaardag, mannen, 2009

Bron: Eurostat
* 2008

se landen is de ontwikkeling in het verleden ook uitgesproken ongunstig geweest als gevolg van sociale problematiek. Vooral de alcoholgerelateerde – doorgaans vroegtijdige – sterfte heeft de levensverwachting in deze landen sterk gedrukt.

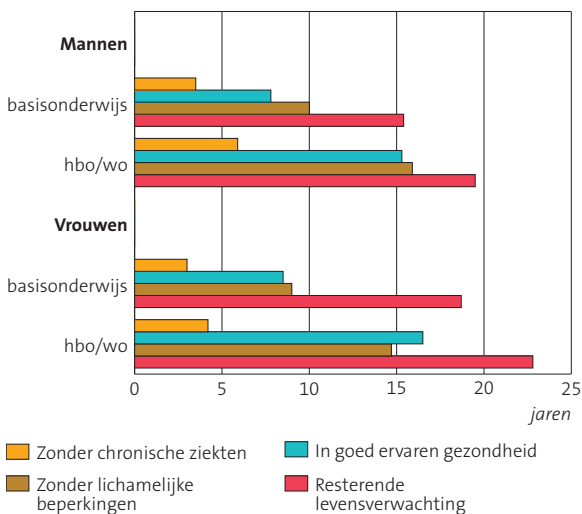
Ook grote verschillen binnen Nederland

De verschillen in levensverwachting tussen landen zijn dus groot, maar ook binnen landen zijn er grote verschillen tussen bevolkingsgroepen. Zo is in ons land de resterende levensverwachting van 65-jarigen met een opleiding op hbo- of universitair niveau ruim vier jaar hoger dan die van 65-jarigen met alleen basisonderwijs. De levensverwachting neemt in alle sociaaleconomische groepen toe, maar van een afnemende kloof tussen de groepen lijkt geen sprake te zijn.

Omdat hoogopgeleiden er doorgaans een gezondere leefstijl op na houden dan laagopgeleiden, hebben zij op 65-jarige leeftijd maar liefst 8 jaren meer voor de boeg in een gezondheid die ze als goed ervaren dan laagopgeleide 65-jarigen. Het verschil in levensverwachting zonder lichamelijke beperkingen is bijna 6 jaar.

Aan één of meer chronische ziekten ontkomen echter maar weinig 65-plussers. Deze resterende levensverwachting is relatief kort en laat minder verschil naar opleidingsniveau zien dan de cijfers van de als goed ervaren gezondheid. Gezien hun hogere totale levensverwachting betekent dit dat 65-jarige vrouwen naar verwachting een groter deel van hun resterende leven zullen doorbrengen met een of meer chronische ziekten. Het aantal jaren dat zij in goed ervaren

1.4 Gezonde levensverwachting op 65-jarige leeftijd

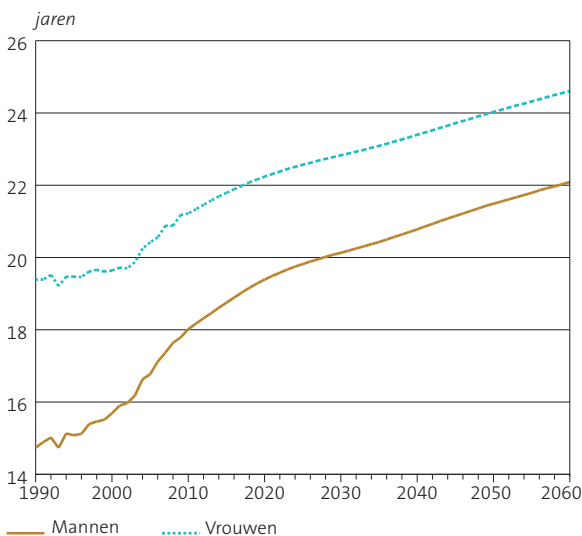
Bron: Eurostat

gezondheid zullen doorbrengen is niettemin toch wat hoger dan voor mannen.

Nog aanzienlijke winst

De afgelopen jaren zijn vooral de sterftcijfers van mensen tussen de 65 en 80 jaar sterker gedaald dan eerder werd verwacht. Hierdoor is de resterende levensverwachting op 65-jarige leeftijd relatief snel toegenomen. Naar verwachting is de levensverwachting van 65-jarige mannen over een halve eeuw 22,1 jaar, bijna 4 jaar hoger dan het huidige cijfer. Vrouwen krijgen er ruim 3 jaar bij. In 2060 is hun levensverwachting op 65-jarige leeftijd 24,6 jaar.

1.5 Levensverwachting op 65-jarige leeftijd, prognose 2010

2

Hernieuw-
bare
energie

2. Hernieuwbare energie

Energie uit wind, waterkracht, zon, bodem, buitenlucht en biomassa, dat noemen we: hernieuwbare energie. De voordelen van het gebruik van hernieuwbare energie liggen vooral in het vermijden van de nadelen die vastzitten aan het gebruik van fossiele energie zoals aardgas, aardolie of steenkool. Deze nadelen zijn: 1. de uitstoot van CO₂, 2. het opraken van de fossiele bronnen en 3. de afhankelijkheid van politiek instabiele landen.

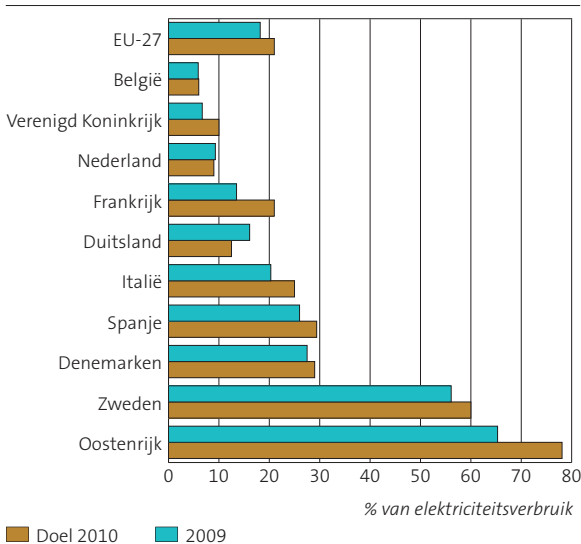
Overheidsingrijpen nodig

Hernieuwbare energie is vooralsnog fors duurder dan energie uit aardgas, aardolie of steenkool. Ingrijpen door de overheid is dan ook nodig om het gebruik van de grond te tillen. Ten eerste subsidieert de overheid de productie van hernieuwbare elektriciteit. In 2009 ging het om 650 miljoen euro. Ten tweede zijn leveranciers van benzine en diesel vanaf 2007 bij wet verplicht om een oplopend gedeelte van de door hen geleverde brandstoffen uit biobrandstoffen te laten bestaan.

EU-Richtlijnen

Het is niet toevallig dat de Nederlandse overheid tot dusver vooral hernieuwbare elektriciteit en biobrandstoffen voor het wegverkeer stimuleert. In de Richtlijn voor hernieuwbaar transport uit 2003 hebben de lidstaten afgesproken om in 2010 5,75 procent van alle benzine en

2.1 Productie van hernieuwbare elektriciteit

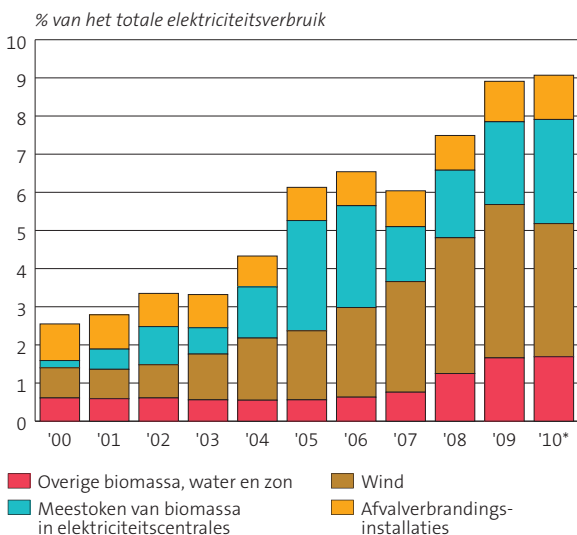
Bron: EurObserv'ER

diesel uit biobrandstoffen te laten bestaan. In de Richtlijn voor hernieuwbare elektriciteit hebben de landen van de Europese Unie afgesproken om gemiddeld 21 procent van alle elektriciteit in 2010 uit hernieuwbare bronnen te halen. Het streefpercentage voor elektriciteit verschilt per land en is afhankelijk van beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen. Vooral waterkracht in de bergen is een aantrekkelijke bron. Dat verklaart waarom bijvoorbeeld Oostenrijk met 78 procent een relatief hoog streefpercentage had en Nederland met 9 procent een relatief laag.

Grote windmolens

Vooral door subsidie is de productie van hernieuwbare elektriciteit gestegen van 3 procent van het elektriciteitsverbruik in 2003 naar 9 procent in 2010. Deze stijging komt vooral door het bijplaatsen van nieuwe grote windmolens en door toename van het meestoken van biomassa in kolencentrales. Ook is meer hernieuwbare elektriciteit gemaakt door uitbreiding van de capaciteit van installaties voor het verbranden van gemengd afval en afvalhout. Tot slot leverde het vergisten van mest, mais en afval bij landbouwbedrijven een belangrijke bijdrage.

2.2 Productie hernieuwbare elektriciteit in Nederland

Subsidies

In 2006 heeft de toenmalige minister van Economische Zaken, Joop Wijn, de belangrijkste subsidieregeling voor hernieuwbare elektriciteit, de MEP (Milieukwaliteit Elektriciteitsproductie), gesloten voor nieuwe projecten. De combinatie van gestegen prijzen voor gewone elektriciteit

en een vaste subsidie per geproduceerde hernieuwbare kilowattuur, die niet afhankelijk was van de gewone elektriciteitsprijs, maakte de regeling erg aantrekkelijk. Daardoor nam de aangevraagde subsidie snel toe. Het ministerie vreesde dat de kosten de pan uit zouden rijzen en draaide de subsidiekraan dicht op het moment dat het schatte dat de nieuwe projecten voldoende zouden zijn om de doelstelling voor 2010 te halen. Deze schatting is dus goed uitgekomen.

Bindende afspraken voor 2020

Voor 2020 is een nieuwe doelstelling afgesproken. De Europese Unie wil in 2020 20 procent van het energetisch eindverbruik van energie uit hernieuwbare bronnen laten komen. Deze doelstellingen zijn bindend. Voor Nederland geldt een percentage van 14 procent. In 2009 zaten we op ongeveer 4 procent.

Het eindverbruik van hernieuwbare energie kwam in 2009 voor bijna 95 procent uit biomassa en wind. Daarnaast komt er ook hernieuwbare energie uit zon, water, bodem en buitenlucht. De bijdrage van de zon is beperkt tot ongeveer 1 procent.

Warmtepomp

Bij de benutting van hernieuwbare energie uit de bodem en buitenlucht wordt vaak gebruik gemaakt van een warmtepomp. De werking van een warmtepomp is vergelijkbaar met die van een koelkast, maar dan omgekeerd: een koelkast maakt het binnenin kouder door warmte van binnen de koelkast naar buiten te pompen. Een warmtepomp pompt de warmte van buitenlucht of de bodem naar binnen en verwarmt zo een huis of kantoor.

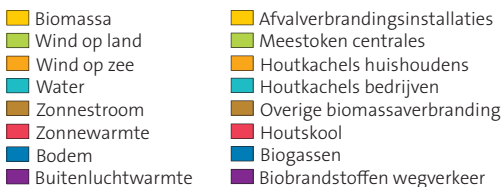
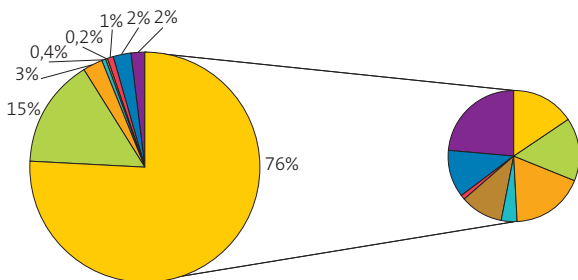
Diepe en ondiepe bodemenergie

Bij ondiepe bodemenergie is meestal een warmtepomp nodig voor benutting van de warmte. Diepe bodemenergie heeft een hogere temperatuur en kan direct benut worden zonder tussenkomst van een warmtepomp. Het nieuwe CBS-kantoor in Heerlen is een van de eerste projecten in Nederland waarbij gebruik wordt gemaakt van diepe bodemenergie. Daarbij wordt gebruik gemaakt van warm water dat zich verzamelt in oude mijngangen op 700 meter onder de grond. Het nieuwe CBS-kantoor in Den Haag gebruikt ondiepe bodemenergie voor verwarming en koeling. Deze vorm van energievoorziening is al bijna standaard in grote nieuwe kantoorgebouwen.

Biomassa

Biomassa is plantaardige of dierlijk materiaal wat wordt gebruikt als brandstof. Er zijn vele verschillende technieken voor de benutting van biomassa. Biobrandstoffen voor het wegverkeer leverden met 18 procent de grootste bijdrage aan het eindverbruik uit hernieuwbare bronnen in 2009. Houtkachels en open haarden bij huishoudens waren goed voor 14 procent. Het meestoken van biomassa in elektriciteitscentrales leverde 12 procent, net als het verbranden van afval in afvalverbrandingsinstallaties. Ongeveer de helft van dit afval bestaat uit biomassa.

2.3 Eindverbruik hernieuwbare energie in 2009

Biogas

Biogas is goed voor bijna 9 procent van het eindverbruik van hernieuwbare energie in 2009. Er zijn veel verschillende manieren voor het maken van biogas. Zo zijn er een kleine honderd installaties die biogas maken uit mest, mais en diverse afvalstromen uit bijvoorbeeld de voedingsmiddelenindustrie. Deze 'mestvergisters' leverden 4 procent van het hernieuwbare eindverbruik van energie in 2009. Ook zijn er bijna honderd rioolwaterzuiveringsinstallaties waar biogas wordt gewonnen bij een zuiveringsstap onder zuurstofloze omstandigheden. Deze waren goed voor 2 procent van alle hernieuwbare energie. Verder wordt biogas afgevangen op stortplaatsen waar het vanzelf ontstaat door afbraak van de organische delen van het afval onder zuurstofloze omstandigheden. Ook zijn er al jarenlang aardappelverwerkers die biogas maken uit hun eigen afval.

In opkomst is het maken van biogas uit groente-, fruit- en tuinafval. Het meeste biogas wordt omgezet in elektriciteit. De nieuwste trend is het opwerken van biogas tot aardgaskwaliteit waarna het geïnjecteerd kan worden in het aardgasnet.

3

Voortijdig
school-
verlaters
kwetsbaar

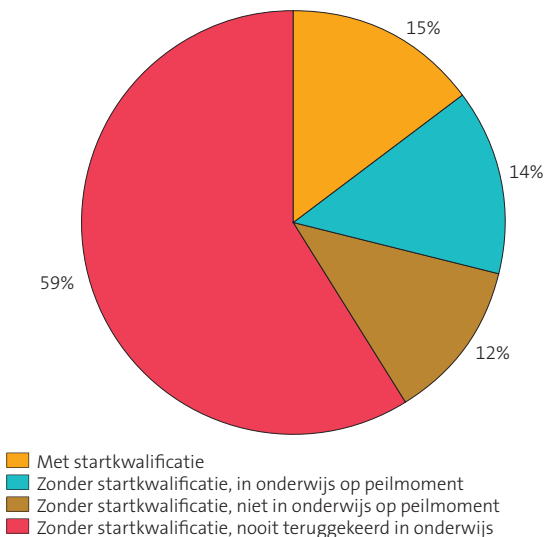
3. Voortijdig schoolverlaters kwetsbaar

Een havo-, vwo-diploma of een beroepsopleiding (mbo niveau 2 en hoger) geldt als een voorwaarde om te slagen op de arbeidsmarkt. Veel jongeren verlaten het onderwijs echter zonder een dergelijke startkwalificatie. Dat maakt hen kwetsbaar, want jongeren zonder startkwalificatie vinden minder vaak werk dan jongeren met een startkwalificatie en zijn vaker werkloos. En als ze een baan hebben, is dat vaker een baan zonder vast dienstverband, wat hen extra kwetsbaar maakt: in economisch slechte tijden zijn deze flexwerkers vaak de eersten die worden ontslagen. Als de economie weer aantrekt, nemen bedrijven hen overigens ook weer als eersten aan.

Gestage daling

De meeste jongeren onder 23 jaar in Nederland hebben succes op school en halen een startkwalificatie. Een klein deel verlaat het voortgezet onderwijs, mbo of volwassenenonderwijs voortijdig, zonder startkwalificatie. Dit aandeel is sinds het schooljaar 2004/'05 gestaag gedaald, van 4,5 procent in schooljaar 2004/'05 tot 3,3 procent in 2008/'09.

3.1 Onderwijspositie van voortijdig schoolverlaters uit 2004/'05, 1 oktober 2009

30 procent terug naar school

De meeste schoolverlaters zien nooit meer een school van binnen. Toch groeit de laatste jaren het aantal schoolverlaters dat terugkeert naar school en alsnog een startkwalificatie haalt. Van de schoolverlaters die in 2004/05 voortijdig van school zijn gegaan, zat bijna 30 procent in 2008/09 weer op school of had inmiddels een startkwalificatie op zak. Van deze herintreders was drie vijfde afkomstig uit het mbo, twee vijfde uit het voortgezet onderwijs.

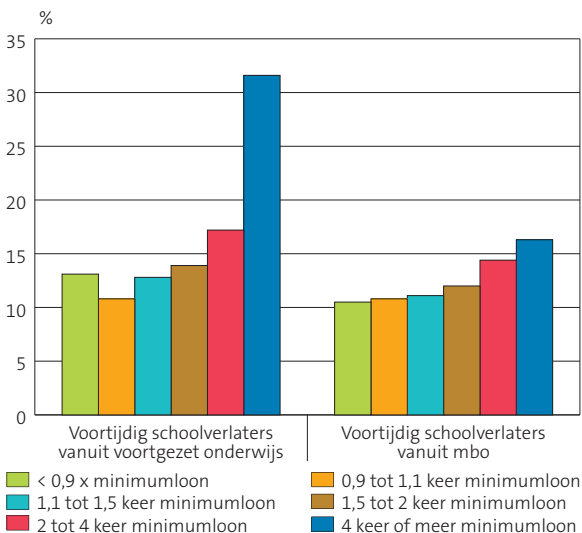
Van de groep die weer naar school is gegaan, had een derde op 1 oktober 2009 alsnog een startkwalificatie gehaald, vrouwen net iets vaker dan mannen. De overige tweederde had geen startkwalificatie, maar volgde nog wel onderwijs, of is tussen 2005 en 2009 wel weer naar school geweest, maar heeft de opleiding ook weer afgebroken.

Sociale druk

Sommige herintredende schoolverlaters hebben grotere kansen om alsnog een startkwalificatie te halen: autochtone jongeren slagen daar vaker in dan niet-westerse jongeren, en jongeren uit het voortgezet onderwijs zijn iets succesvoller dan jongeren uit het mbo.

De sociale achtergrond van herintreders speelt ook een rol: de slagingskansen blijken toe te nemen als het inkomen van het huishouden toeneemt. Van de herintreders met ouders die eenmaal het minimumloon verdienen haalde ongeveer 11 procent na vier jaar alsnog een startkwalificatie. Die percentages stijgen tot 14 (mbo) en 17 (voortgezet onderwijs) als deze inkomsten toenemen tot vier keer het minimumloon, en tot zelfs 31 procent voor herintreders uit het voortgezet onderwijs uit de hoogste inkomstengroep.

3.2 Succesvolle herintreders naar inkomen, 1 oktober 2009

Wellicht krijgen deze laatste leerlingen van huis uit meer steun of wordt er zelfs enige druk uitgeoefend om toch een startkwalificatie te halen.

Vaker en sneller een baan

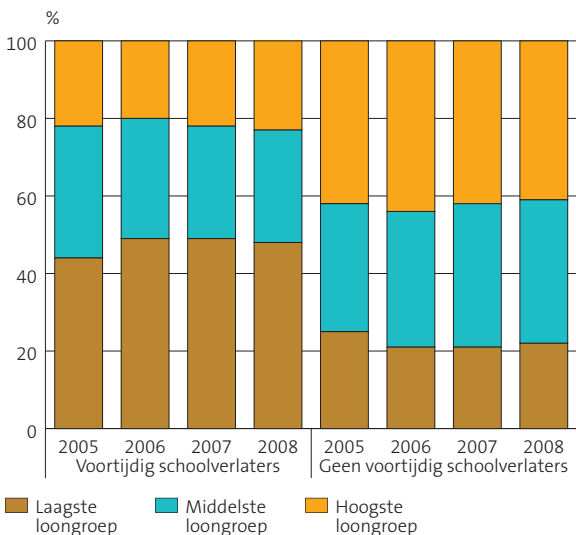
Het halen van een startkwalificatie is belangrijk, want het verbetert de perspectieven op een succesvolle carrière. Wie van school komt met een startkwalificatie heeft vaker en sneller werk, bovendien in beter betaalde banen.

Direct na het afbreken van de opleiding hebben voortijdige schoolverlaters vaak geen baan. Als zij wel een baan hadden, was dit veelal een laag betaalde baan. Na verloop van tijd maken zij hun achterstand in arbeidsdeelname en in verdiensten enigszins goed, maar de verschillen met schoolverlaters met een startkwalificatie blijven groot.

Achterstand na vier jaar

Begint de start op de arbeidsmarkt zonder baan, dan is het uitzicht op een toekomstige baan ook slechter en voor voortijdig schoolverlaters is dat vooruitzicht zelfs aanzienlijk slechter. Van de voortijdig schoolverlaters zonder baan had de helft vier jaar later nog steeds geen baan. Van de schoolverlaters die een havo/vwo-opleiding afbraken zat zelfs driekwart nog zonder werk. Schoolverlaters met een afgebroken mbo-opleiding hebben nog de grootste kans op een baan. Het afbreken van een beroepsgerichte opleiding geeft blijkbaar meer perspectief dan het stoppen met een algemeen geïntendeerde opleiding. Voortijdig schoolverlaters uit het vmbo realiseerden na vier jaar de grootste verbetering: hun arbeidsdeelname

3.3 Schoolverlaters 2004/'05 naar loonklassen

nam toe van 43 procent in het eerste jaar na schoolverlaten tot 69 procent vier jaar later.

Mét een startkwalificatie verbeteren de arbeidsmarktmogelijkheden sterk, en van mbo'ers sterker dan van havo/vwo'ers.

Laagbetaalde banen

Een startkwalificatie geeft niet alleen betere perspectieven op werk, maar ook op een hoger loon. Voortijdig schoolverlaters zitten vaker dan gediplomeerde schoolverlaters in de laagste loongroep. Het aandeel lage-lonen neemt na vier jaar nog zelfs iets toe. De slechtere situatie van voortijdig schoolverlaters direct na het stoppen met de opleiding verbeterde in de loop der jaren dus vrijwel niet. Dit geeft aan dat zij ook na vier jaar nog steeds slecht betalende banen hebben. Ook voor vmbo'ers en mbo'ers die zonder startkwalificatie van school gingen verbeterde de beloningssituatie na vier jaar niet of nauwelijks. Wie een startkwalificatie heeft, en zeker de jongeren met een havo/vwo-diploma, maken daarentegen grote stappen op de loonladder.

EU-doelstelling bijna gehaald

Vergelijkende cijfers van het aantal voortijdig schoolverlaters voor alle EU-landen zijn er alleen voor jongeren van 18 tot 25 jaar. Het percentage jongeren van deze leeftijd dat voortijdig de school verlaat was in ons land 11 (2009). Met dat percentage slaat ons land in Europa geen gek figuur. Het percentage voortijdig schoolverlaters is net zo hoog als in België, Duitsland en Frankrijk, maar hoger dan in bijvoorbeeld de Scandinavische landen en enkele Oost-Europese lidstaten.

Het terugbrengen van het aantal voortijdig schoolverlaters is een belangrijke beleidsdoelstelling in de Europese Unie. Centraal is afgesproken om het aantal voortijdig schoolverlaters in 2020 te brengen op 10 procent. Met de bereikte 11 procent in 2009 heeft ons land die doelstelling al bijna gehaald.

4

Arbeid
en sociale
zekerheid

4. Arbeid en sociale zekerheid

Licht herstel arbeidsmarkt in 2010

De arbeidsmarkt heeft zich in 2010 voorzichtig hersteld van de sterke achteruitgang in 2009. Het aantal werklozen is vanaf februari 2010 met 50 duizend teruggelopen en het aantal banen vertoonde in de loop van het jaar een bescheiden groei, net als het aantal vacatures. De loonontwikkeling is gematigd.

Werkzame beroepsbevolking iets gekrompen

De werkzame beroepsbevolking telde in 2010 gemiddeld 7,4 miljoen personen. Dat zijn er 78 duizend minder dan in 2009. Deze ontwikkeling komt vooral doordat de werkloosheid in 2010 hoger was dan in 2009, ondanks de afname in de loop van het jaar. In 2010 was gemiddeld 5,4 procent van de beroepsbevolking werkloos, tegen 4,8 procent in 2009.

Meer bijstandsuitkeringen

Het aantal WW-uitkeringen vertoonde na een sterke stijging in 2009 een dalende trend tot november 2010. Vanaf dat moment is het aantal WW-uitkeringen weer gaan stijgen. Het aantal bijstandsuitkeringen steeg in 2010 met ruim tweeduizend per maand. Eind 2010 werden 307 duizend bijstandsuitkeringen verstrekt. Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen nam in 2010 licht af.

Cao-loonstijging in 2010 gehalveerd

In 2010 waren de cao-lonen 1,3 procent hoger dan een jaar eerder. Daarmee liep de cao-loonstijging precies in de pas met de inflatie. Dit is sinds 2005 niet meer voorgekomen. De loonstijging in 2010 is fors lager dan in 2009, toen de lonen nog met 2,8 procent stegen.

De contractuele loonkosten zijn in 2010 met 1,5 procent toegenomen. De stijging van de loonkosten is iets sterker dan van de cao-lonen door hogere werkgeverspremies voor het sectorfonds en de zorgverzekering.

4.1 Werkgelegenheid (1 000 personen)

	2005	2008*	2009*
Werkzame personen totaal	8 252	8 731	8 630
Werknemers	7 105	7 550	7 473
Zelfstandigen	1 147	1 180	1 158
Mannen	4 491	4 742	4 639
Vrouwen	3 761	3 989	3 991
Landbouw en visserij	266	255	244
Industrie en bouwnijverheid	1 441	1 476	1 440
Commerciële dienstverlening	3 831	4 176	4 057
Niet-commerciële dienstverlening	2 713	2 824	2 890

4.2 Banen van werknemers (x 1 000)

	2005	2008*	2009*
Totaal	7 497	7 969	7 887
Landbouw en visserij	130	129	126
Industrie en bouwnijverheid	1 326	1 345	1 311
delfstoffenwinning	8	7	8
industrie	900	910	881
energie- en waterleidingbedr.	31	32	34
bouwnijverheid	387	395	388
Commerciële dienstverlening	3 585	3 945	3 837
handel	1 235	1 322	1 316
horeca	271	297	292
vervoer en communicatie	457	468	455
financiële instellingen	276	284	278
zakelijke dienstverlening	1 346	1 575	1 496
Niet-commerciële dienstverlening	2 457	2 550	2 612
openbaar bestuur	525	514	527
gesubsidieerd onderwijs	441	463	469
gezondheids- en welzijnszorg	1 159	1 223	1 262
cultuur, overige dienstverlening	332	351	354
Mannen	4 116	4 363	4 273
Vrouwen	3 381	3 606	3 614
Voltijd	3 767	3 928	3 876
Deeltijd	3 730	4 041	4 010

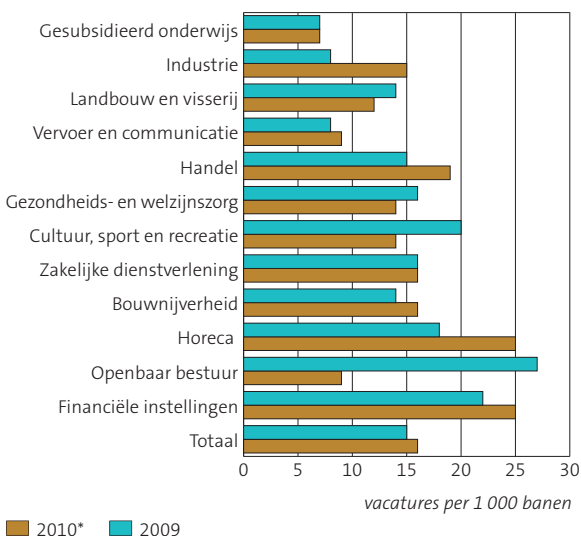
4.3 Banen van werknemers, 2009* (x 1 000)

	Totaal	Mannen	Vrouwen
Totaal	7 887	4 273	3 614
Landbouw en visserij	126	88	38
Industrie en bouwnijverheid	1 311	1 059	252
delfstoffenwinning	8	7	1
industrie	881	676	205
energie- en waterleidingbedr.	34	26	8
bouwnijverheid	388	349	38
Commerciële dienstverlening	3 837	2 217	1 620
handel	1 316	713	603
horeca	292	140	151
vervoer en communicatie	455	334	121
financiële instellingen	278	153	125
zakelijke dienstverlening	1 496	877	619
Niet-commerciële dienstverlening	2 612	909	1 703
openbaar bestuur	527	332	195
gesubsidieerd onderwijs	469	189	281
gezondheids- en welzijnszorg	1 262	218	1 044
cultuur, overige dienstverlening	354	171	182

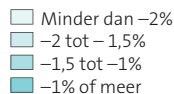
4.4 Vacatures (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Openstaande vacatures				
Totaal	203,7	150,2	143,4	121,6
Landbouw en visserij	2,5	2,9	1,7	1,2
Nijverheid en Industrie	47,7	23	18,2	17,2
industrie	27,1	11,9	8,9	9,9
bouwnijverheid	18,8	9,9	7,6	5,7
Commerciële dienstverlening	111,1	90,1	74,2	68,5
horeca	34,1	24,6	21,4	22,9
handel	9,2	5,9	3,9	3,7
vervoer en communicatie	8,5	10	8,1	7,8
financiële instellingen	7,5	7,2	8,3	5,8
zakelijke dienstverlening	37,6	31,4	24,4	19,8
Niet-commerciële dienstverlening	42,5	34,2	49,4	34,6
openbaar bestuur	10,7	7,4	16,5	6,8
gesubsidieerd onderwijs	6,4	5,3	4,8	3,8
gezondheids- en welzijnszorg	18,8	15,6	22,2	19
cultuur, overige dienstverlening	6,6	5,9	5,9	5,1
Bedrijfsgrootte				
1 tot 10 werknemers	50,1	53,7	33,3	26,1
10 tot 100 werknemers	65,9	42,8	35,7	30
100 en meer werknemers	87,8	53,7	74,4	65,5
Ontstane en vervulde vacatures				
Ontstane vacatures	1 018	867	725	743
Vervulde vacatures	997	830	794	737

4.5 Vacaturegraad, 31 december

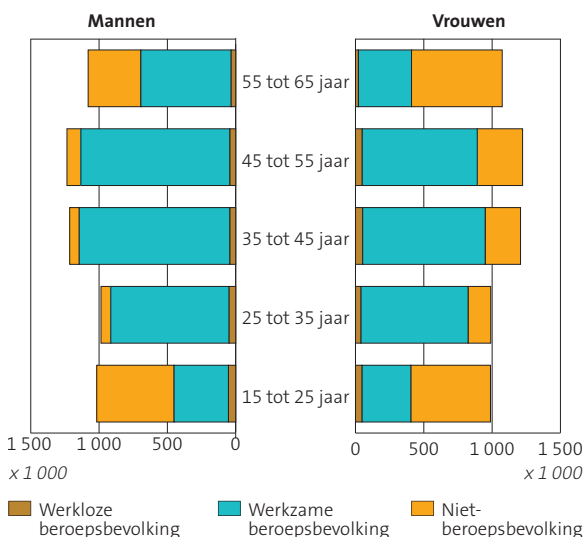
4.6 Banen van werknemers, december 2009* (jaarmutatatie)

4.7 Beroepsbevolking, 15 tot 65 jaar (x 1 000)

	2001	2005	2009	2010
Beroepsbevolking	7 187	7 455	7 846	7 817
mannen	4 285	4 306	4 397	4 337
vrouwen	2 902	3 149	3 449	3 480
15 tot 25 jaar	919	855	902	857
25 tot 35 jaar	2 009	1 829	1 749	1 737
35 tot 45 jaar	2 054	2 158	2 150	2 094
45 tot 55 jaar	1 650	1 799	1 983	2 024
55 tot 65 jaar	556	814	1 063	1 104
Werkzame beroepsbevolking	6 935	6 973	7 469	7 391
mannen	4 176	4 069	4 200	4 119
vrouwen	2 759	2 904	3 269	3 272
15 tot 25 jaar	851	747	802	758
25 tot 35 jaar	1 948	1 721	1 670	1 650
35 tot 45 jaar	1 994	2 031	2 069	2 000
45 tot 55 jaar	1 601	1 705	1 912	1 934
55 tot 65 jaar	542	769	1 015	1 050
Werkloze beroepsbevolking	252	482	377	426
mannen	109	236	197	218
vrouwen	143	245	180	208
15 tot 25 jaar	68	108	99	100
25 tot 35 jaar	61	108	79	87
35 tot 45 jaar	60	127	80	94
45 tot 55 jaar	49	94	71	91
55 tot 65 jaar	14	45	48	55

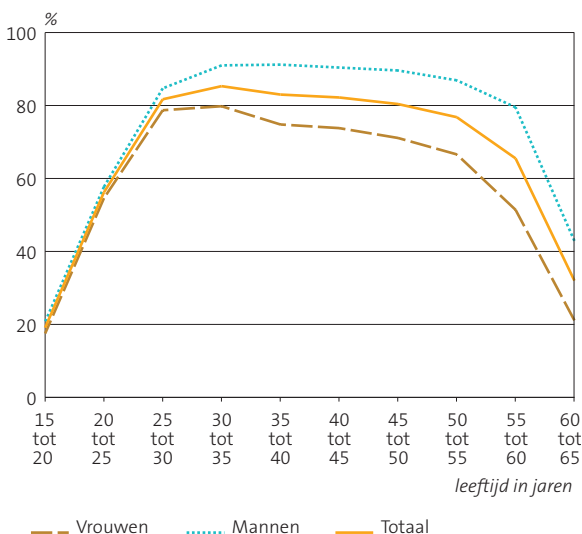
4.8 Arbeidspositie bevolking, 2010

4.9 Netto arbeidsparticipatie (% van de bevolking)

	2001	2005	2009	2010
Totaal	64,2	63,7	67,8	67,1
Mannen	76,4	73,8	75,9	74,4
Vrouwen	51,7	53,5	59,7	59,7
15 tot 25 jaar	45,1	38,6	40,2	37,7
25 tot 35 jaar	81,3	80,5	84,3	83,5
35 tot 45 jaar	77,9	77,9	83,3	82,6
45 tot 55 jaar	69,7	73,8	78,7	78,7
55 tot 65 jaar	32,7	39,4	47,9	48,7
Autochtonen	65,8	65,8	69,9	69,4
Westerse allochtonen	61,7	62,6	66,1	64,7
Niet-westerse allochtonen	52,3	49,3	55,2	52,1
Turken	49,4	48,0	54,3	48,4
Marokkanen	46,6	45,2	50,2	60,2
Surinamers	61,4	58,6	63,4	57,2
Antillianen/Arubanen	55,9	56,4	57,8	50,2
overig niet-westers	50,2	44,8	52,8	59,5

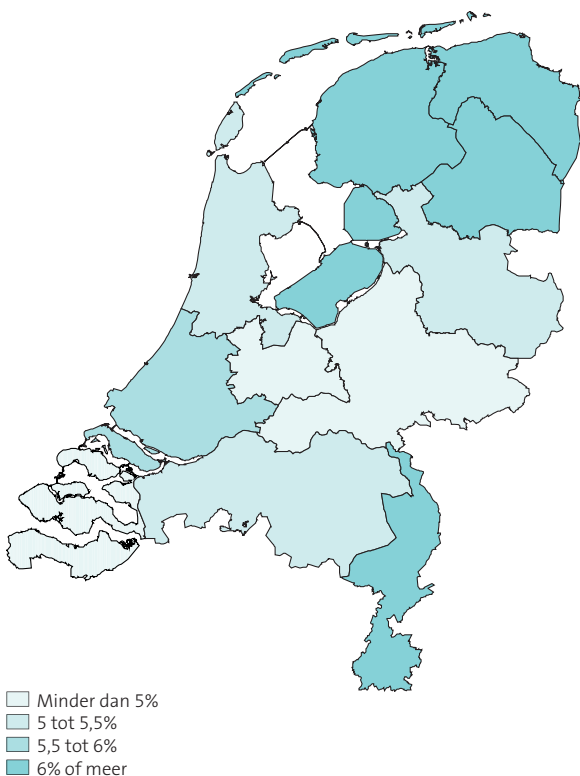
4.10 Netto arbeidsparticipatie, 2010

4.11 Werkloosheid (% van de beroepsbevolking)

	2001	2005	2009	2010
Totaal	3,5	6,5	4,8	5,4
Mannen	2,5	5,5	4,5	5,0
Vrouwen	4,9	7,8	5,2	6,0
15 tot 25 jaar	7,4	12,6	11,0	11,7
25 tot 35 jaar	3,0	5,9	4,5	5,0
35 tot 45 jaar	2,9	5,9	3,7	4,5
45 tot 55 jaar	3,0	5,2	3,6	4,5
55 tot 65 jaar	2,5	5,5	4,5	4,9
Autochtonen	2,9	5,2	3,9	4,5
Westerse allochtonen	4,7	7,9	6,1	6,5
Niet-westerse allochtonen	8,5	16,4	10,9	11,3
Turken	7,7	14,8	10,0	14,6
Marokkanen	8,9	18,8	12,1	10,4
Surinamers	7,0	13,7	10,0	12,5
Antillianen/Arubanen	9,3	15,7	10,8	13,8
overig niet-westers	9,9	18,4	11,5	11,3
Basisonderwijs	6,4	12,6	9,7	11,0
Vmbo	4,4	8,9	6,8	8,0
Havo, vwo, mbo	2,9	6,1	4,5	5,1
Hbo, wo bachelor	2,9	3,8	3,2	3,6
Wo master, doctor	2,8	5,0	3,4	3,8

4.12 Werkloosheid, 2010

Werkzame beroepsbevolking, 2010

Mannen

Vrouwen

 = 1 miljoen

4.13 Werkenden (x 1 000)

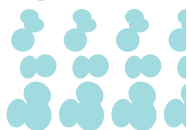
	2001	2005	2009	2010
Totaal	6 935	6 973	7 469	7 391
Autochtonen	5 768	5 759	6 074	6 042
Westerse allochtonen	623	636	690	675
Niet-westerse allochtonen	520	571	692	661
Turken	104	116	142	136
Marokkanen	81	91	109	104
Surinamers	134	139	159	150
Antillianen/Arubanen	45	51	55	55
overig niet-westers	156	173	227	216
Basisonderwijs	496	340	347	337
Vmbo	1 504	1 314	1 347	1 277
Havo, vwo, mbo	3 083	3 073	3 212	3 147
Hbo, wo bachelor	1 147	1 364	1 592	1 638
Wo master, doctor	643	815	906	923
Beroepsniveau				
Elementair	479	506	526	515
Lager	1 768	1 717	1 725	1 666
Middelbaar	2 677	2 673	2 806	2 732
Hoger	1 374	1 478	1 619	1 652
Wetenschappelijk	532	549	693	719
Werknemers	6 070	6 040	6 430	6 341
vaste arbeidsrelatie	5 585	5 542	5 851	5 743
flexibele arbeidsrelatie	486	498	579	598
Zelfstandigen	865	933	1 039	1 049
12 tot 20 uur per week	646	702	721	713
20 tot 35 uur per week	1 668	1 908	2 244	2 281
35 uur en meer	4 622	4 363	4 504	4 397
Regelmatige werktijden	3 077	3 132	3 185	2 882
Onregelmatige werktijden	3 855	3 840	4 283	4 504
avondwerk	3 006	3 095	3 503	3 654
nachtwerk	1 124	1 145	1 232	1 218
zaterdag	3 089	2 995	3 319	3 445
zondag	1 934	2 020	2 322	2 424
Reisafstand naar werk (vast werkadres)				
0 tot 7 km	2 523	2 332	2 334	.
8 tot 18 km	1 370	1 375	1 363	.
18 tot 33 km	892	908	921	.
33 km en meer	691	742	736	.

4.14 Verdiend uurloon van werknemers (euro)

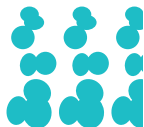
	2006	2008	2009*
Alle werknemers	18,40	19,50	20,01
w.o.			
voltijdwerknemers	19,61	20,70	21,36
Landbouw en visserij	13,42	14,25	14,47
Industrie en bouwnijverheid	18,68	20,01	20,45
delfstoffenwinning	30,99	34,73	33,42
industrie	18,24	19,57	19,93
energie- en waterleiding	25,12	26,11	26,61
bouwnijverheid	18,97	20,28	20,86
Commerciële dienstverlening	17,71	18,72	19,30
handel	15,44	16,46	16,98
horeca	11,70	12,17	12,46
vervoer en communicatie	17,74	18,56	19,01
financiële instellingen	25,24	26,77	27,48
zakelijke dienstverlening	18,73	19,81	20,53
Niet-commerciële dienstverlening	19,56	20,70	21,11
openbaar bestuur	21,08	22,60	22,95
onderwijs	21,86	22,86	23,44
gezondheids- en welzijnszorg	18,26	19,31	19,56
cultuur, overige dienstverlening	17,62	18,64	19,10
15 tot 20 jaar	5,71	5,98	6,06
20 tot 25 jaar	10,59	11,34	11,55
25 tot 30 jaar	14,50	15,55	15,84
30 tot 35 jaar	17,59	18,72	19,06
35 tot 40 jaar	19,69	20,97	21,43
40 tot 45 jaar	20,79	22,06	22,58
45 tot 50 jaar	21,52	22,68	23,17
50 tot 55 jaar	22,08	23,16	23,64
55 tot 60 jaar	22,52	23,65	24,13
60 tot 65 jaar	22,43	23,68	24,09
65 tot 75 jaar	16,31	18,24	19,14

Uitkeringen, eind 2010

Bijstand

WW

 = x 100 000

4.15 Gemiddeld verdiend jaarloon per baan (1 000 euro)

	2006	2008	2009
Alle werknemers	28,3	30,0	30,7
w.o.			
voltijdwerknemers	40,4	42,6	44,1
Landbouw en visserij	17,9	19,5	20,3
Industrie en bouwnijverheid	35,0	37,2	38,1
delfstoffenwinning	67,3	75,1	73,3
industrie	34,6	36,7	37,3
energie- en waterleidingbedr.	47,4	50,9	52,7
bouwnijverheid	34,4	36,8	38,4
Commerciële dienstverlening	27,0	28,4	29,1
handel	22,7	23,9	24,4
horeca	11,6	12,0	12,2
vervoer en communicatie	31,7	32,9	33,6
financiële instellingen	48,7	52,0	52,4
zakelijke dienstverlening	28,2	30,1	31,1
Niet-commerciële dienstverlening	27,4	29,2	30,0
openbaar bestuur	37,3	40,6	41,4
onderwijs	31,2	33,1	34,3
gezondheids- en welzijnszorg	22,6	24,2	24,8
cultuur, overige dienstverlening	23,9	25,1	25,5

4.16 Cao-lonen van werknemers (jaarmutatatie in %)

	2005	2009	2010*
Bruto uurloon (incl. bijzondere beloningen)	0,7	2,8	1,4
Particuliere bedrijven	0,7	2,7	1,0
Gesubsidieerde sector	0,9	3,5	2,0
Overheid	0,4	2,7	1,8
Landbouw en visserij	0,3	2,2	0,9
Industrie en bouwnijverheid	1,0	3,0	1,3
delfstoffenwinning	.	.	.
industrie	0,9	2,8	1,3
energie- en waterleidingsbedr.	0,8	1,3	0,9
bouwnijverheid	1,3	3,7	1,3
Commerciële dienstverlening	0,6	2,6	0,9
handel	0,4	2,9	0,7
horeca	0,0	3,5	1,0
vervoer en communicatie	0,5	2,4	1,0
financiële instellingen	0,9	2,5	1,1
zakelijke dienstverlening	1,0	2,2	1,1
Niet-commerciële dienstverlening	0,6	3,0	1,9
openbaar bestuur	0,4	2,1	2,0
onderwijs	0,4	3,3	.
gezondheids- en welzijnszorg	0,7	3,5	2,3
cultuur, overige dienstverlening	0,9	2,8	1,1

4.17 Contractuele loonkosten per uur (jaarmutatie in %)

	2005	2009	2010*
Totaal	1,2	2,9	1,6
Particuliere bedrijven	1,0	2,8	1,3
Gesubsidieerde sector	1,6	3,2	2,5
Overheid	1,4	2,6	2,0
Landbouw en visserij	0,2	1,7	1,1
Industrie en bouwnijverheid	1,4	3,0	1,6
delfstoffenwinning	.	.	.
industrie	1,4	2,6	1,4
energie- en waterleidingsbedr.	2,3	0,3	1,5
bouwnijverheid	1,2	3,7	1,9
Commerciële dienstverlening	1,0	2,8	1,2
handel	0,8	2,6	1,2
horeca	0,4	3,1	1,7
vervoer en communicatie	1,2	3,1	1,6
financiële instellingen	0,7	4,0	0,2
zakelijke dienstverlening	1,2	2,4	1,3
Niet-commerciële dienstverlening	1,5	2,9	2,2
openbaar bestuur	1,5	2,2	2,1
onderwijs	1,4	3,4	.
gezondheids- en welzijnszorg	1,5	3,1	2,8
cultuur, overige dienstverlening	1,3	2,8	1,5

4.18 Uitkeringen, 31 december (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Arbeidsongeschiktheid	957	899	834	832
Wajong	127	147	192	205
WAO	772	700	525	486
WAZ	58	52	35	30
IVA			20	28
WGA			63	82
Werkloosheid (WW)	189	305	270	264
Bijstand	354	355	317	345
IOAW	19	11	8	10
IOAZ	4	2	1	1
AKW	1 842	1 923	1 933	1 928
ANW	168	138	106	98
AOW	2 334	2 554	2 813	2 881

4.19 Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, 31 december (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Totaal arbeidsongeschiktheid	957	899	834	832
Wajong	127	147	192	205
WAO	772	700	525	486
WAZ	58	52	35	30
IVA			20	28
WGA			63	82
Mannen	551	494	446	439
Vrouwen	406	405	388	393
15 tot 25 jaar	31	36	55	63
25 tot 35 jaar	103	74	72	78
35 tot 45 jaar	172	154	126	125
45 tot 55 jaar	291	251	213	211
55 tot 65 jaar	359	384	363	354
Volledig arbeidsongeschikt	698	641	637	641
Gedeeltelijk arbeidsongeschikt	259	258	196	191

4.20 WW-uitkeringen, 31 december (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	189	305	270	264
Mannen	108	168	157	151
Vrouwen	82	138	113	113
15 tot 25 jaar	8	13	13	9
25 tot 35 jaar	35	50	50	41
35 tot 45 jaar	37	83	73	68
45 tot 55 jaar	39	80	73	80
55 tot 65 jaar	70	80	62	65
Noord-Nederland	28	39	33	32
Oost-Nederland	36	64	57	55
West-Nederland	79	123	110	111
Zuid-Nederland	47	77	67	63

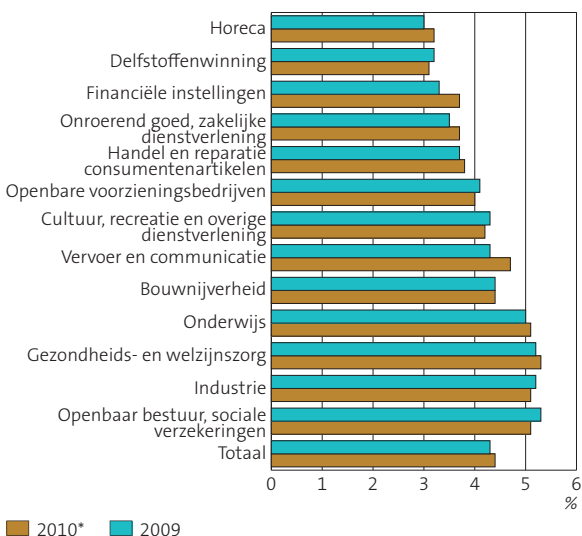
4.21 Bijstandsuitkeringen, 31 december (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010*
Totaal	354	355	317	345
Mannen	149	153	138	154
Vrouwen	205	202	178	191
15 tot 25 jaar	26	27	18	23
25 tot 35 jaar	79	69	51	60
35 tot 45 jaar	92	89	71	75
45 tot 55 jaar	76	76	75	81
55 tot 65 jaar	62	66	66	69
65 jaar en ouder	19	27	36	38
Alleenstaande	194	204	193	214
Alleenstaande ouder	96	89	71	77
(Echt)paar	62	61	52	53
Overig	2	1	1	1
Korter dan 1 jaar	68	69	70	91
1 jaar en langer	286	286	246	254

4.22 Uitkeringen naar regio, 31 december 2010 (x 1 000)

	Bijstand*	WAO	WIA	WW
Totaal (incl. buitenland en onbekend)	345	486	110	264
Provincies				
Groningen	16	17	4	10
Friesland	13	15	3	12
Drenthe	9	15	3	9
Overijssel	20	33	6	18
Flevoland	8	12	3	7
Gelderland	31	53	12	30
Utrecht	19	33	8	16
Noord-Holland	64	88	19	39
Zuid-Holland	96	83	21	51
Zeeland	6	9	2	5
Noord-Brabant	38	69	17	42
Limburg	24	42	11	21
w.o.				
Amsterdam	39	26	6	14
Rotterdam	37	15	4	11
's-Gravenhage	21	14	4	8
Utrecht	8	8	2	4

4.23 Ziekteverzuim werknemers

4.24 Algemene nabestaandenwet, 31 december (x 1 000)

	2005	2009	2010
Totaal	138	106	98
Nederland	128	99	91
Buitenland	10	8	7
Mannen	22	17	16
Vrouwen	116	89	82
tot 25 jaar	1	1	1
25 tot 35 jaar	2	1	1
35 tot 45 jaar	12	10	10
45 tot 55 jaar	27	21	20
55 tot 65 jaar	95	72	66
Anw voor 1-7-1996	58	33	28
Anw na 1-7-1996	66	58	54
Wezenuitkering	1	1	1
Halfwezen	12	15	15
Autochtonen	107	81	74
Allochtonen	31	19	19
Herkomst onbekend	.	6	6

4.25 Algemene ouderdomswet, 31 december (x 1 000)

	2005	2008	2010
Totaal	2 554	2 735	2 881
Volledig Gekort	2 166	2 270	2 365
	387	464	516
Nederland	2 330	2 472	2 594
Buitenland	223	263	287
Mannen	1 102	1 206	1 286
Vrouwen	1 451	1 529	1 596
65 tot 75 jaar	1 420	1 517	1 602
75 tot 85 jaar	867	912	950
85 tot 95 jaar	250	287	309
95 jaar en ouder	16	18	20
Gehuwd	1 517	1 664	1 780
Niet-gehuwd	1 036	1 071	1 102
Autochtonen	.	2 190	2 295
Allochtonen	.	315	343

AOW-uitkeringen

Gehuwden

Ongehuwden

 = x 100 000

5

Bedrijven

5. Bedrijven

Groei bedrijven vlakkt af

Op 1 januari 2010 telde Nederland ruim 864 duizend bedrijven. In de periode 2006–2010 nam het aantal bedrijven met gemiddelde 4,5 procent per jaar toe. Het aantal bedrijven en instellingen is in 2009 met ruim 19 duizend toegenomen. Dit is een groei van 2,3 procent, de laagste groei in de afgelopen jaren.

Er zijn steeds meer kleine bedrijven. Het aantal bedrijven met één werkzame persoon steeg met 5 procent. Het aantal bedrijven met 2 tot 5 werkzame personen steeg zeer beperkt. In beide grootteklassen was de groei minder dan een jaar eerder. Het aantal grotere bedrijven daalde, terwijl dit een jaar eerder nog steeg.

De laatste jaren is vooral het aantal bedrijven in de computerbranche en in de zakelijke dienstverlening sterk toegenomen. In de bouw viel de groei in 2009 bijna geheel weg. De daling van het aantal landbouwbedrijven zette zich door. Andere dalers zijn de papierindustrie en de kleine pensioenfondsen.

Veel incidenten ICT-beveiliging

Nederlandse bedrijven komen relatief veel incidenten tegen bij de ICT-beveiliging. Het gaat dan om de uitval van ICT-diensten, aanvallen van buitenaf, vernietiging van data door virussen en onthulling van vertrouwelijke data door inbraak, *pharming* of *phishing*. In 2009 had 25 procent van de grote bedrijven (250 en meer werkzame personen) in de Europese Unie hier last van. In Nederland meldde 43 procent van de bedrijven incidenten.

Ook vergeleken met de ons omringende landen is het aandeel bedrijven dat ICT-beveiligingsincidenten opgaf hoog. In Duitsland was het 22 procent, in België 24 procent en in het Verenigd Koninkrijk slechts 10 procent. Nederland behoort met Denemarken en Noorwegen tot de landen met de meeste ICT-beveiligingsincidenten.

5.1 Bedrijven naar economische activiteit, 1 januari

	2006	2008	2009	2010
Totaal	725 680	797 840	844 450	863 840
Land-, bosbouw en visserij	90 820	86 670	86 210	84 520
Delfstoffenwinning	330	315	320	330
Voedingsindustrie	4 105	4 105	4 225	4 175
Genotsmiddelenindustrie	165	175	180	180
Textielindustrie	1 230	1 340	1 420	1 430
Kledingindustrie	1 310	1 340	1 385	1 360
Leer- en schoenenindustrie	310	300	310	315
Houtindustrie	1 830	1 910	1 960	1 935
Papierindustrie	425	405	400	350
Grafische industrie	3 885	3 850	3 915	3 820
Aardolie-, industrie	915	950	975	970
Chemische industrie	760	790	800	790
Farmaceutische industrie	155	160	175	180
Rubber- en kunststofproductindustrie	1 215	1 265	1 295	1 255
Bouwmaterialenindustrie	1 680	1 700	1 725	1 720
Basismetalenindustrie	305	320	330	330
Metaalproductenindustrie	7 235	7 940	8 555	8 615
Elektrotechnische industrie	1 145	1 190	1 250	1 245
Elektrische apparatenindustrie	905	990	1 055	1 085
Machine-industrie	2 470	2 645	2 850	2 825
Transportmiddelenindustrie	1 705	1 815	1 925	1 935
Meubelindustrie	4 065	4 625	5 015	5 060
Overige industrie	3 220	3 390	3 485	3 520
Reparatie en installatie van machines	3 075	3 280	3 415	3 435
Energiebedrijven	485	560	685	680
Waterleidingbedrijven en afvalbeheer	1 170	1 220	1 270	1 290
Algemene bouw en projectontwikkeling	28 780	36 980	41 740	42 595
Grond-, water- en wegenbouw	4 105	4 940	5 410	5 505
Gespecialiseerde bouw	47 800	58 015	65 045	66 365
Autohandel en -reparatie	21 180	23 525	24 000	24 040
Groothandel en handelsbemiddeling	57 005	60 030	62 305	61 705
Detailhandel (niet in auto's)	73 040	76 275	77 875	77 700
Vervoer over land	12 805	13 280	13 435	13 340
Vervoer over water	4 190	4 320	4 435	4 470

5.1 Bedrijven naar economische activiteit, 1 januari (vervolg)

	2006	2008	2009	2010
Vervoer door de lucht	235	250	260	260
Opslag, dienstverlening voor vervoer	4 005	4 345	4 480	4 510
Post en koeriers	2 445	3 105	3 530	3 715
Logiesverstrekking	5 060	5 460	6 115	6 235
Restaurants en cafés	29 790	30 630	32 430	32 280
Uitgeverijen	2 545	2 705	2 810	2 765
Film-,tv-productie; geluidsopname	1 780	1 885	1 925	1 920
Radio- en televisie-omroepen	130	125	130	120
Telecommunicatie	1 150	1 170	1 120	1 085
IT-dienstverlening	16 110	20 505	23 175	24 390
Diensten op het gebied van informatie	1 860	2 360	2 600	2 835
Bankwezen	3 660	4 530	4 645	4 440
Verzekeraars en pensioenfondsen	585	660	470	400
Overige financiële dienstverlening	11 415	11 840	12 755	12 600
Verhuur en handel van onroerend goed	18 110	19 215	19 655	19 885
Juridische diensten en administratie	22 635	25 885	26 950	28 440
Holdings en managementadviesbureaus	32 180	41 505	46 310	49 555
Architecten-, ingenieursbureaus e.d.	18 255	21 025	22 785	23 760
Speur- en ontwikkelingswerk	1 960	2 260	2 515	2 715
Reclamewezen en marktonderzoek	17 055	19 665	21 225	22 380
Design, fotografie, vertaalbureaus	14 840	17 540	19 540	21 795
Veterinaire dienstverlening	1 595	1 645	1 685	1 745
Verhuur van roerende goederen	4 775	5 080	5 115	5 095
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	6 575	8 345	9 540	9 795
Reisbureaus, reisorganisatie en reisinformatie	2 360	2 535	2 615	2 650
Beveiligings- en opsporingsdiensten	1 180	1 455	1 665	1 770
Schoonmaakbedrijven, hoveniers e.d.	11 645	13 010	14 120	14 645
Overige zakelijke dienstverlening	2 920	3 175	3 410	3 555
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	780	765	775	785
Onderwijs	18 005	19 205	20 705	22 435

5.1 Bedrijven naar economische activiteit, 1 januari (slot)

	2006	2008	2009	2010
Gezondheidszorg	31 345	33 770	36 220	40 060
Verpleging en zorg met overnachting	1 110	1 140	1 210	1 270
Welzijnszorg zonder overnachting	7 655	8 690	9 175	9 680
Kunst	2 545	2 875	2 995	2 985
Bibliotheken, musea en natuurbehoud	930	945	950	940
Loterijen en kansspelen	365	345	350	335
Sport en recreatie	6 990	7 565	7 210	7 195
Ideële, belangen-, hobbyverenigingen	3 730	3 865	3 755	3 755
Reparatie van consumentenartikelen	4 810	5 175	5 365	5 465
Overige persoonlijke dienstverlening	27 640	31 940	33 765	35 495

5.2 Investerings in materiële vaste activa (mln euro)

	2000	2005	2008*	2009*
Delfstoffenwinning	779	1 053	1 313	1 442
Industrie	8 094	6 697	7 965	7 653
voedings- en genotmiddelenindustrie	1 488	1 626	1 488	1 691
aardolie-industrie	216	434	849	584
chemische industrie	1 477	1 278	1 529	1 453
metaal- en elektrotechnische industrie	2 998	1 673	2 384	2 303
overige industrie	2 338	1 689	1 715	1 621
Energie- en waterleidingbedrijven	1 229	1 486	2 871	2 102
Bouwnijverheid	1 634	1 403	2 337	2 212
Handel en reparatie	.	5 390	6 803	.
detailhandel (incl. reparatie)	.	2 047	2 557	.
groothandel en handelsbemiddeling	2 752	2 489	3 410	.
autohandel, -reparatie	1 077	854	836	.
Horeca	752	665	920	.
Vervoer, opslag en communicatie	9 432	6 423	8 515	.

5.3 Balans en resultaten niet-financiële ondernemingen

	2000	2005	2008	2009
Balanstotaal (mld euro)	790,3	926,9	1 193,4	1 235,9
Omzet	764,4	896,7	1 106,5	1 042,9
Nettoresultaat	59,7	82,4	87,0	61,5
Balans (% van het balanstotaal)				
Activa				
vaste activa				
(im)materieel	26,9	25,9	27,4	27,2
financieel	30,7	31,0	33,2	35,4
vlottende activa				
voorraden	7,6	7,3	7,0	6,6
vorderingen	27,3	27,6	24,5	22,5
liquide middelen	7,5	8,1	7,7	8,3
Passiva				
eigen vermogen	37,4	40,1	41,2	42,9
vreemd vermogen				
op lange termijn	30,5	29,8	30,9	30,6
op korte termijn	32,2	30,1	27,9	26,5
Winst- en verliesrekening (% van de omzet)				
Omzet	100	100	100	100
Kosten (-)	75,3	74,4	76,1	75,3
Toegevoegde waarde	24,7	25,6	23,9	24,7
Afschrijvingen (-)	3,6	3,3	3,2	3,3
Lonen (-)	15,3	15,3	14,9	16,2
Bedrijfsresultaat	5,8	7,0	5,9	5,2
Resultaat deelnemingen	2,3	4,8	4,8	3,2
Resultaat rentebaten en -lasten (-)	-0,7	-0,7	-1,2	-1,4
Overige resultaten	2,5	0,2	-0,2	-0,1
Resultaat voor belastingen	10,0	11,3	9,2	6,9
Belastingen (-)	1,6	2,0	1,4	1,0
Aandeel van derden (-)	0,6	0,1	0,0	0,1
Nettoresultaat	7,8	9,2	7,9	5,9
Winstverdeling (% van netto resultaat)				
Winstuitkeringen	38,1	52,9	64,2	76,0
Winstinhouningen	61,9	47,1	35,8	24,0

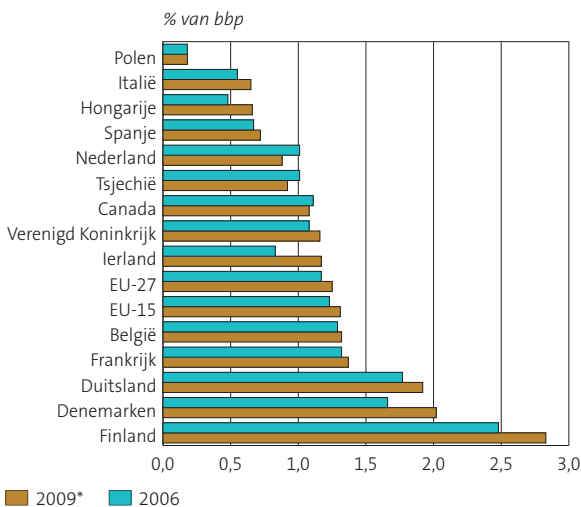
5.4 Research and development, 2009

	Uitgaven	Personeel
	<i>mln euro</i>	<i>arbeidsjaren</i>
Totaal bedrijven	4 900	42 336
Landbouw, winning en bouw	208	1 515
w.o.		
landbouw, bosbouw en visserij	66	x
afvalbeheer	12	75
bouw	33	308
Industrie	3 555	28 590
w.o.		
voedings- en genotmiddelen	276	2 280
textiel-, kleding-, leder	13	149
hout- en papier, drukkerij	30	255
aardolie	3	26
chemische	834	5 629
farmaceutische	408	2 580
rubber- en kunststof	41	556
bouwmaterialen	19	234
metaalproducten	63	844
elektrotechnische	398	3 517
elektrische apparaten	557	4 160
machine-industrie	515	4 750
auto- en aanhangwagen	62	705
overige transportmiddelen	34	415
meubelindustrie	10	131
medische instrumenten	215	1 631
Diensten	1 137	12 231
w.o.		
handel	185	2 180
vervoer en opslag	39	446
informatie en communicatie	350	3 993
uitgeverijen, film, radio en t.v.	22	97
telecommunicatie	16	134
IT-dienstverlening	312	3 745
financiële dienstverlening	20	233
specialistische zakelijke diensten	521	5 083
geen specifieke diensten (geen R&D)	148	1 803
research	373	3 280
Hoger onderwijs en Universitair Medische Centra (UMC's)	4 181	34 122
Researchinstellingen	1 327	11 416
w.o.		
onderzoekinstellingen	1 121	9 191
rijksdiensten	83	1 026
instellingen voor zorg en welzijn	109	1 002

Bedrijfsleven achterop met R&D

In 2009 kwamen de uitgaven van Nederlandse bedrijven voor onderzoek en ontwikkeling (R&D) overeen met 0,88 procent van het bbp. Voor de 27 landen van de Europese Unie kwam het aandeel uit op 1,25 procent. Het verschil in R&D-uitgaven tussen Nederland en de EU-27 is de afgelopen jaren steeds verder toegenomen. Dat is deels te verklaren door het grote aandeel van de dienstensector in de Nederlandse economie, die minder R&D-intensief is dan de industrie. Nederland was met Zweden en het Verenigd Koninkrijk een van de weinige EU-landen waar de R&D-uitgaven in 2009 lager waren dan in 2006.

5.5 R&D-uitgaven bedrijven

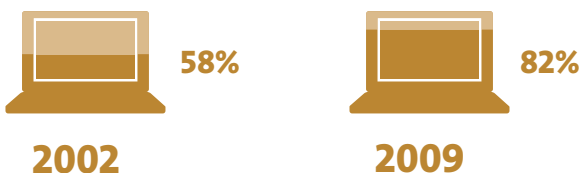

Bron: OESO, Main Science and Technology Indicators

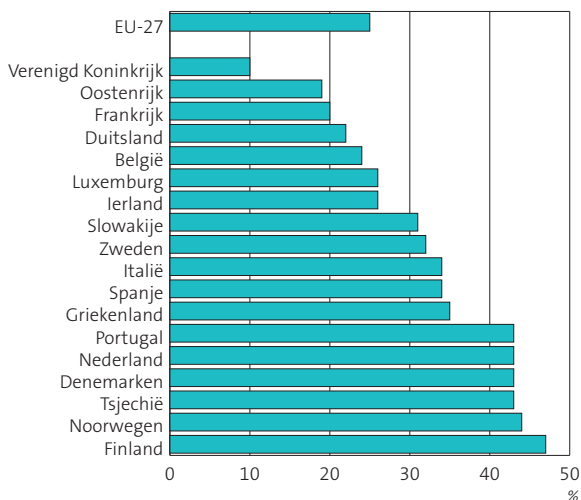
5.6 Bedrijven (10 en meer werkzame personen) met een website (%)

	2002	2005	2008	2009
Totaal	58	82	84	82
Bedrijfsgrootte				
10 tot 20 werkzame pers.	60	77	80	77
20 tot 50 werkzame pers.	68	86	85	84
50 tot 100 werkzame pers.	73	89	92	88
100 tot 250 werkzame pers.	82	93	93	93
250 tot 500 werkzame pers.	81	93	96	95
500 en meer werkzame pers.	85	96	98	98

Aandeel bedrijven met eigen website

5.7 Grote bedrijven met ICT beveiligingsincidenten, 2009

Bron: Eurostat

6

Bevolking

6. Bevolking

Recordaantal immigranten in 2010

Op 1 januari 2011 telde Nederland 16,7 miljoen inwoners, 82 duizend meer dan een jaar eerder. In 2010 kwam een recordaantal van 150 duizend immigranten naar Nederland, 3 duizend meer dan in het jaar ervoor. De in 2006 ingezette toename van het aantal immigranten heeft zich daarmee in lichte mate voortgezet. De groei zit vooral in het aantal immigranten uit zowel de nieuwe als de oude lidstaten van de Europese Unie.

Na drie jaren van daling nam ook de emigratie in 2010 toe. Wel bevindt deze zich voortdurend op een lager niveau dan de immigratie. Er vertrokken 118 duizend personen naar het buitenland, 6 duizend meer dan het jaar ervoor. De stijging deed zich vooral voor bij personen die in Nederland of in een ander EU-land zijn geboren. De emigratie steeg in 2010 sterker dan de immigratie. Daarmee kwam het migratiesaldo met 32 duizend iets lager uit dan in 2009.

Minder geboorten, meer sterfgevallen

In 2010 werden 184 duizend kinderen geboren en overleden 136 duizend personen. Daarmee kwam de natuurlijke aanwas (het saldo van geboorte en sterfte) uit op 48 duizend personen. Vergeleken met 2009 is het aantal geboorten in 2010 licht gedaald, het aantal sterfgevallen is licht gestegen.

De afname van het aantal geboorten is toe te schrijven aan de daling van het aantal twintigers en dertigers. Het gemiddeld aantal kinderen dat vrouwen krijgen is niet veranderd. Hoewel de sterfterisico's zijn afgenomen, is het aantal overledenen toegenomen door de stijging van het aantal ouderen.

Minder verhuizingen

In 2010 zijn binnen Nederland bijna 1,5 miljoen personen verhuisd. Dat zijn er 33 duizend minder dan in het jaar ervoor. Na de sterke daling in 2009 is het aantal verhuisde personen in 2010 dus nog iets verder gedaald. In alle kwartalen van 2010 verhuisden er minder personen dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder.

6.1 Kerncijfers bevolking, 1 januari (x 1 000)

	2000	2005	2010	2011
Totaal	15 864	16 306	16 575	16 656
Mannen	7 846	8 066	8 203	8 243
Vrouwen	8 018	8 240	8 372	8 412
Ongehuwd	7 049	7 450	7 702	7 773
Gehuwd	7 071	7 003	6 875	6 865
Verweduwd	882	877	867	866
Gescheiden	862	976	1 131	1 151
Jonger dan 20 jaar	3 873	3 988	3 928	3 914
20 tot 40 jaar	4 762	4 468	4 193	4 163
40 tot 65 jaar	5 077	5 561	5 916	5 984
65 tot 80 jaar	1 652	1 715	1 890	1 927
80 jaar en ouder	500	574	648	668

6.2 Leeftijd en demografische druk, 1 januari (%)

	2000	2005	2010	2011
Leeftijd				
jonger dan 20 jaar	24,4	24,5	23,7	23,5
20 tot 40 jaar	30,0	27,4	25,3	25,0
40 tot 65 jaar	32,0	34,1	35,7	35,9
65 tot 80 jaar	10,4	10,5	11,4	11,6
80 jaar en ouder	3,2	3,5	3,9	4,0
Demografische druk (totaal)	61,2	62,6	64,0	64,1
groene druk	39,4	39,8	38,9	38,6
grijze druk	21,9	22,8	25,1	25,6
Inwoners per km ² land (<i>abs.</i>)	468	483	491	494

6.3 Bevolkingsomvang en bevolkingsgroei (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010*
Bevolking op 1 januari	15 864	16 306	16 486	16 575
geboorte	207	188	185	184
sterfte	141	136	134	136
immigratie	133	92	146	150
emigratie	79	120	112	118
saldo overige correcties	3	5	4	1
Totale groei	123	29	89	81
Bevolking op 31 december	15 987	16 334	16 575	16 656
Bevolkingsgroei (per 1 000 inwoners)	7,8	1,8	5,4	4,9

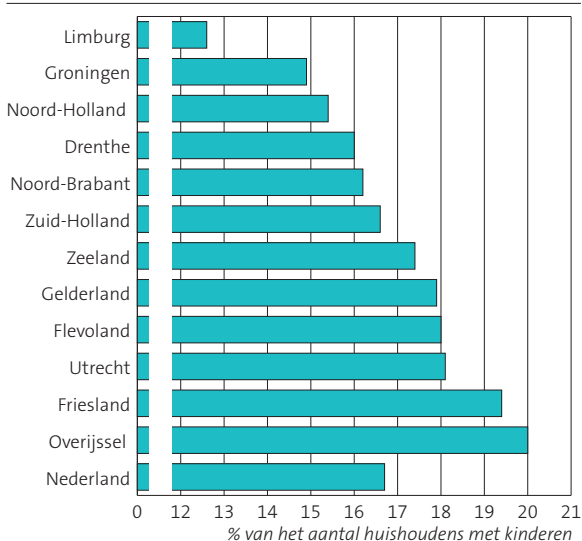
6.4 Bevolking naar herkomstgroepering, 1 januari (x 1 000)

	2000	2005	2010	2011
Totaal	15 864	16 306	16 575	16 656
Autochtonen	13 089	13 183	13 215	13 229
Allochtonen	2 775	3 123	3 360	3 427
1e generatie	1 431	1 607	1 700	1 735
westers	545	582	644	666
w.o.				
EU-landen	267	311	389	410
Indonesië	141	131	119	117
niet-westers	886	1 024	1 055	1 069
w.o.				
Marokko	153	168	167	168
Ned. Antillen en Aruba	69	82	81	82
Suriname	183	188	185	184
Turkije	178	196	196	197
2e generatie	1 344	1 516	1 660	1 692
westers	822	841	857	862
w.o.				
EU-landen	473	501	509	511
Indonesië	264	265	263	263
niet-westers	523	675	803	830
w.o.				
Marokko	110	147	182	188
Ned. Antillen en Aruba	38	48	57	59
Suriname	119	141	157	160
Turkije	131	163	188	192

6.5 Huishoudens naar type, 1 januari (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	6 801	7 091	7 313	7 386
Eenpersoonshuishouden	2 272	2 449	2 619	2 670
Meerpersoonshuishouden	4 529	4 642	4 693	4 717
samenwonend paar zonder kind(eren)	2 016	2 062	2 115	2 127
niet-gehuwd	495	499	505	506
gehuwd	1 521	1 564	1 609	1 622
samenwonend paar met kind(eren)	2 082	2 087	2 051	2 049
niet-gehuwd	163	249	315	331
gehuwd	1 920	1 839	1 737	1 718
eenouderhuishouden	384	444	475	486
overig	46	48	52	54

6.6 Huishoudens met drie of meer kinderen, 1 januari 2010

6.7 Particuliere huishoudens naar grootte, 1 januari (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	6 801	7 091	7 313	7 386
1 persoon	2 272	2 449	2 619	2 670
2 personen	2 242	2 318	2 396	2 418
3 personen	897	906	901	908
4 personen	944	973	971	971
5 personen en meer	446	445	424	421
Gem. huishoudensgrootte (abs.)	2,30	2,27	2,23	2,22

6.8 Levendgeborenen (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010*
Totaal	207	188	185	184
Geslacht				
jongens	106	96	95	94
meisjes	101	92	90	90
Rangnummer uit de moeder				
1e kind	96	85	85	.
2e kind	74	70	67	.
3e kind	26	24	24	.
4e en volgende kind	11	9	9	.
Legitimiteit				
echtelijk	155	122	105	.
niet-echtelijk	52	66	80	.
Levendgeborenen per 1 000 inwoners (abs.)	13,0	11,5	11,2	11,1
Levendgeborenen per 1 000 vrouwen van 15 tot 50 jaar (abs.)	52,4	48,0	48,0	47,9
Totaal vruchtbaarheidscijfer (abs.)	1,7	1,7	1,8	1,8

6.9 Levendgeborenen naar leeftijd van de moeder (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	206,6	187,9	184,6	184,9
15 tot 20 jaar	2,5	2,0	1,9	2,0
20 tot 25 jaar	17,5	16,7	16,3	16,5
25 tot 30 jaar	57,4	48,9	50,7	51,5
30 tot 35 jaar	87,1	73,8	69,1	68,8
35 tot 40 jaar	36,8	40,0	39,5	38,6
40 tot 45 jaar	5,2	6,3	6,8	7,3
45 jaar en ouder	0,2	0,2	0,3	0,3

6.10 Gemiddelde leeftijd moeder bij geboorte kind

	2000	2005	2008	2009
Totaal	30,7	31,1	31,1	31,0
1e kind	29,1	29,4	29,4	29,4
2e kind	31,4	31,8	31,8	31,8
3e kind	32,9	33,3	33,3	33,4
4e en volgende kind	34,7	35,1	35,1	35,1

6.11 Doodgeborenen naar zwangerschapsduur

	2000	2005	2008	2009
Absoluut				
24 weken en meer	1 253	983	774	648
28 weken en meer	1 000	760	608	499
Per 1 000 geboren				
24 weken en meer	6,0	5,2	4,2	3,5
28 weken en meer	4,8	4,0	3,3	2,7

6.12 Enkel- en meervoudige geboorten (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	203,9	185,2	182,0	182,2
Enkelvoudige geboorten	200,2	181,7	178,8	179,0
Meervoudige geboorten	3,7	3,5	3,2	3,2
tweeling	3,6	3,4	3,2	3,2
twee jongens	1,2	1,2	1,0	1,1
een jongen en een meisje	1,3	1,2	1,1	1,1
twee meisjes	1,1	1,1	1,1	1,0
drie- en meervoudig	0,1	0,0	0,0	0,0

Tweelinggeboorten per 1 000 geboorten

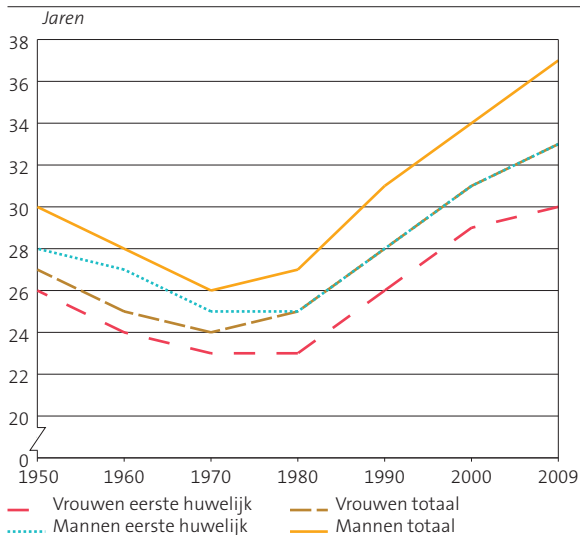
6.13 Allochtone levendgeborenen, geboorteland ouder(s) (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	44,7	44,6	44,2	44,4
Westers	12,1	12,1	12,9	13,6
w.o.				
België	1,2	1,2	1,2	1,2
Duitsland	2,3	2,1	2,1	2,2
Indonesië	1,1	0,9	0,8	0,8
voormalig Joegoslavië	1,1	1,1	1,1	1,1
Verenigd Koninkrijk	1,0	1,1	1,0	1,0
Niet-westers	32,6	32,5	31,3	30,9
w.o.				
Marokko	7,5	8,3	7,7	7,4
Ned. Antillen en Aruba	2,1	2,1	2,3	2,2
Somalië	1,1	0,6	0,6	0,7
Suriname	4,8	3,9	3,5	3,4
Turkije	7,0	6,4	5,6	5,2

6.14 Sterfte

	2000	2005	2009	2010*
Overledenen (<i>x 1 000</i>)	140,5	136,4	134,2	135,9
mannen	68,8	66,4	65,4	65,9
vrouwen	71,8	70,0	68,9	70,0
Zuigelingensterfte (<i>x 1 000</i>)	1,1	0,9	0,7	0,7
Perinatale sterfte (<i>x 1 000</i>)	1,6	1,3	0,9	.
Overledenen per 1 000 inwoners	8,8	8,4	8,1	8,2
Gestandaardiseerde sterfte per 1 000 inwoners	8,0	7,2	6,4	.
mannen	7,9	6,9	6,1	.
vrouwen	8,0	7,3	6,6	.
Zuigelingensterfte per 1 000 levendgeborenen	5,1	4,9	3,8	3,7
Perinatale sterfte per 1 000 geboren	7,8	6,9	4,9	.
Levensverwachting bij de geboorte (<i>jaren</i>)				
mannen	75,5	77,2	78,5	78,8
vrouwen	80,6	81,6	82,6	82,7
Gem. leeftijd bij overlijden				
mannen	71,9	73,0	73,7	.
vrouwen	78,2	78,7	79,4	.

6.15 Gemiddelde leeftijd bij huwelijksluiting

6.16 Huwelijkssluiting en partnerschapsregistratie

	2000	2005	2009	2010*
Huwelijkssluitingen (x 1 000)	88,1	72,3	73,5	73,2
twee mannen		0,6	0,6	0,7
een man en een vrouw	88,1	71,1	72,1	71,9
twee vrouwen		0,6	0,8	0,7
Partnerschapsregistraties (x 1 000)	2,9	11,3	9,5	9,5
twee mannen	0,8	0,3	0,2	0,2
een man en een vrouw	1,3	10,7	9,0	9,1
twee vrouwen	0,8	0,3	0,3	0,2
Huwelijkssluitingen per 1 000 inwoners	5,5	4,4	4,4	4,4
Partnerschapsregistraties per 1 000 inwoners	0,2	0,7	0,6	0,6
Gem. leeftijd bij huwelijkssluiting				
mannen	34,1	35,8	36,5	.
vrouwen	31,1	32,7	33,4	.

Aantal huwelijkssluitingen

1990

2009

 = 10 000 huwelijkssluitingen

6.17 Huwelijksjubilea (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
12,5 jaar	74	75	65	66
25 jaar	79	60	53	54
40 jaar	50	60	70	70
50 jaar	22	28	34	33
60 jaar	4	3	6	6

6.18 Huwelijksontbinding (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010* ¹⁾
Totaal	93,6	88,2	85,7	88,4
Door:				
overlijden man	41,1	38,6	37,5	37,4
overlijden vrouw	17,9	17,7	17,5	17,7
(echt)scheiding	34,7	31,9	30,8	33,2

¹⁾ Inclusief partnerschapontbinding.

6.19 Huwelijksontbinding

	2005	2008	2009
Huwelijksontbindingen per 1 000 inwoners	5,4	5,3	5,2
w.o.			
door echtscheiding	2,0	2,0	1,9
Huwelijksontbindingen door overlijden per 1 000 echt)paren	16,1	15,9	15,9
mannen	11,0	10,8	10,9
vrouwen	5,1	5,1	5,1
Echtscheidingspercentage	33,4	35,2	34,3
Gem. huwelijksduur bij echtscheiding (jaren)	13,8	14,2	14,3
Gem. leeftijd bij echtscheiding			
mannen	43,7	44,8	45,2
vrouwen	40,7	41,8	42,2
Gem. leeftijd overleden gehuwden			
mannen	73,6	74,3	74,5
vrouwen	69,9	70,5	70,7
Gem. leeftijd achterblijvende partner			
mannen	71,7	72,3	72,5
vrouwen	70,2	70,8	71,0

6.20 Van echt scheidenden naar leeftijd (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Mannen	32,5	29,8	30,2	28,9
jonger dan 30 jaar	2,2	1,4	1,3	1,2
30 tot 40 jaar	12,6	9,0	7,9	7,1
40 tot 50 jaar	11,0	12,1	12,4	11,8
50 jaar en ouder	6,8	7,3	8,6	8,8
Vrouwen	33,2	30,8	31,3	29,8
jonger dan 30 jaar	4,8	3,2	2,9	2,7
30 tot 40 jaar	14,1	11,4	10,2	9,1
40 tot 50 jaar	9,9	11,4	12,2	11,9
50 jaar en ouder	4,5	4,9	6,0	6,1

6.21 Binnen Nederland verhuisde personen (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010*
Totaal	1 586	1 652	1 498	1 465
Binnen gemeenten	972	1 009	900	874
Tussen gemeenten	614	642	598	591
binnen provincies	359	384	353	348
tussen provincies	255	258	244	243

6.22 Bevolking naar positie in huishouden, 1 januari

	2000	2005	2009	2010
	<i>x 1 000</i>			
In particulier huishouden	15 640	16 092	16 279	16 366
thuiswonend kind	4 541	4 635	4 580	4 582
alleenstaand	2 272	2 449	2 619	2 670
samenwonend	8 196	8 299	8 331	8 352
zonder kind(eren)				
niet-gehuwd	989	997	1 010	1 011
gehuwd	3 042	3 128	3 219	3 243
met kind(eren)				
niet-gehuwd	326	497	629	661
gehuwd	3 839	3 677	3 473	3 436
eenouder	384	444	475	486
overig	246	266	274	276
In institutioneel huishouden	224	213	207	209

6.23 Buitenlandse migratie naar geboorteland (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010*
Immigratie	132,9	92,3	146,4	149,8
Werelddelen				
Afrika	17,8	9,3	15,8	13,2
Amerika	22,4	12,2	15,8	16,1
Azië	24,3	15,1	23,8	23,0
Europa	66,9	54,7	89,8	94,1
Oceanië	1,3	1,0	1,3	1,4
Onbekend	–	–	–	2,0
Landen				
w.o.				
Nederland	23,8	20,2	28,2	27,1
Duitsland	5,2	5,3	8,3	9,3
Verenigd Koninkrijk	5,6	2,9	4,0	4,0
EU-landen (<i>excl. Nederland</i>)	21,8	26,3	52,0	56,7
China	2,6	3,2	4,8	5,0
voormalig Joegoslavië	4,8	0,9	1,2	1,1
Marokko	4,5	2,4	2,4	2,2
Ned. Antillen en Aruba	10,2	2,4	4,0	3,7
voormalige Sovjet-Unie	6,1	2,8	4,3	5,7
Suriname	3,6	2,2	2,2	2,0
Turkije	5,4	3,4	4,1	4,4
Emigratie (incl. administratieve correcties)	79,0	119,7	111,9	117,7
Werelddelen				
Afrika	5,9	12,3	7,4	8,4
Amerika	8,3	12,7	10,8	10,9
Azië	6,8	13,1	14,8	15,7
Europa	57,0	80,4	77,7	80,9
Oceanië	0,8	1,2	1,2	1,2
Onbekend	–	–	–	0,7
Landen				
w.o.				
Nederland	37,4	53,7	40,0	41,0
Duitsland	4,0	4,4	5,6	5,9
Verenigd Koninkrijk	3,4	3,6	3,4	3,6
EU-landen (<i>excl. Nederland</i>)	14,5	19,3	32,1	33,4
China	0,5	1,8	2,3	2,5
voormalig Joegoslavië	1,3	1,5	0,9	1,2
Marokko	1,1	2,0	1,5	1,5
Ned. Antillen en Aruba	2,4	4,6	2,6	2,4
voormalige Sovjet-Unie	0,7	1,8	1,8	2,1
Suriname	1,3	2,2	1,3	1,6
Turkije	1,2	2,9	2,5	3,0

6.24 Alloctonen naar herkomstgroepering, 1 januari (x 1 000)

	2000	2005	2010	2011
Werelddelen (totaal)	2 775	3 123	3 360	3 427
Afrika	414	510	562	577
Amerika	498	571	611	621
Azië	638	705	738	747
Europa	1 209	1 316	1 428	1 461
Oceanië	17	20	20	20
Landen				
westers	1 367	1 424	1 501	1 528
w.o.				
EU-landen	739	812	898	921
Australië	12	14	15	15
Canada	11	13	14	14
Hongarije	12	13	16	17
Indonesië	405	396	382	380
voormalig Joegoslavië	67	76	79	80
Polen	29	40	77	87
voormalige Sovjet-Unie	23	44	56	61
Verenigde Staten	27	30	33	34
niet-westers	1 409	1 699	1 858	1 899
w.o.				
Afghanistan	21	37	39	40
Angola	4	12	9	9
China	30	44	53	56
Egypte	14	19	21	21
Ethiopië	9	10	11	12
Ghana	16	19	21	21
Hongkong	18	18	18	18
Irak	33	44	52	53
Iran	23	29	32	33
Kaapverdië	18	20	21	21
Marokko	262	316	349	356
Nederlandse Antillen en				
Aruba	107	131	138	141
Pakistan	16	18	19	19
Somalië	29	22	27	31
Suriname	303	329	342	345
Thailand	8	12	16	17
Turkije	309	359	384	389
Vietnam	15	18	19	20

6.25 Nationaliteitswijziging naar vorige nationaliteit (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Verkrijging van het Nederlandschap (anders dan door geboorte)	50,0	28,5	28,2	29,8
Werelddelen				
Afrikaans	18,1	8,8	7,1	8,0
Amerikaans	3,6	3,4	2,2	2,7
Aziatisch	8,3	4,0	3,9	4,3
Europees	12,6	7,4	6,4	7,6
Oceanisch	0,0	0,1	0,0	0,1
zonder of onbekend	7,4	4,8	8,6	7,2
Nationaliteiten				
w.o.				
Chinees	1,0	1,3	0,5	0,6
Iraaks	2,4	0,3	0,9	0,7
Iraans	1,4	0,2	0,3	0,3
voormalig Joegoslavisch	3,8	0,6	0,5	0,5
Marokkaans	13,5	7,1	5,0	5,5
Somalisch	1,6	0,1	0,1	0,1
voormalig Sovjet-Russisch	1,1	1,2	1,0	1,1
Surinaams	2,0	2,0	1,0	1,1
Verlies van het Nederlandschap	0,2	0,3	0,3	0,3

6.26 Verkrijging van het Nederlandschap naar regeling (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	50,0	28,5	28,2	29,8
Adoptie	0,9	1,4	0,4	0,4
Erkenning	0,8			0,2
Naturalisatie	45,9	21,3	22,3	22,6
zelfstandig	30,8	15,3	16,6	17,2
mede	15,1	6,0	5,7	5,4
Optie	2,3	5,8	5,4	6,4

6.27 Bevolkingsprognose

	2011	2040	2060
Bevolking, 1 januari (<i>x 1 000</i>)	16 654	17 841	17 742
jonger dan 20 jaar	3 911	3 831	3 769
20 tot 40 jaar	4 164	4 226	4 305
40 tot 65 jaar	5 984	5 158	5 266
65 tot 80 jaar	1 928	3 086	2 701
80 jaar en ouder	667	1 539	1 701
Bevolking, jaarmutatie (<i>x 1 000</i>)	79	-1	2
w.o.			
levendgeborenen	181	184	189
overledenen	137	207	208
immigratie	150	144	144
emigratie (incl. administratieve correcties)	121	127	129
migratiesaldo (incl. administratieve correcties)	30	17	16
overige correcties	5	5	5
Totaal vruchtbaarheidscijfer	1,76	1,75	1,75
Levensverwachting bij de geboorte (<i>jaren</i>)			
mannen	79,0	82,7	84,5
vrouwen	82,9	85,7	87,4
Bevolking, 1 jan. (%)			
jonger dan 20 jaar	23,5	21,5	21,2
20 tot 65 jaar	60,9	52,6	53,9
65 jaar en ouder	15,6	25,9	24,8
Demografische druk (totaal), 1 jan. (%)	64,1	90,1	85,4
groene druk	38,5	40,8	39,4
grijze druk	25,6	49,3	46,0

6.28 Huishoudensprognose, 1 januari (*x 1 000*)

	2011	2020	2040	2060
Totaal	7 447	7 959	8 478	8 437
Huishoudenstype				
eenpersoonshuishouden	2 705	3 042	3 624	3 703
meerpersoonshuishouden	4 742	4 917	4 854	4 735
paren	4 193	4 321	4 239	4 124
eenouder	495	540	554	547
overig	53	56	61	64
Gem. huishoudensgrootte (<i>abs.</i>)	2,21	2,14	2,06	2,05

6.29 Alloctonenprognose, 1 januari (x 1 000)

	2011	2020	2040	2060
Eerste generatie	1 732	1 975	2 354	2 573
Westers	663	794	959	1 096
Europese Unie	407	530	666	775
overig Europa	101	124	172	203
Indonesië	117	99	62	46
overig buiten Europa	38	42	59	72
Niet-westers	1 069	1 180	1 396	1 476
w.o.				
Afrika	135	144	174	195
Azië	249	306	434	536
Latijns-Amerika	54	69	94	111
Marokko	167	176	186	171
Ned. Antillen en Aruba	82	95	121	138
Suriname	184	185	174	133
Turkije	197	205	212	192
Tweede generatie	1 693	1 957	2 444	2 863
Westers	863	912	996	1 065
Europese Unie	512	542	606	712
overig Europa	50	68	107	144
Indonesië	263	259	224	134
overig buiten Europa	38	44	60	76
Niet-westers	830	1 045	1 447	1 797
w.o.				
Afrika	86	115	172	225
Azië	111	158	273	403
Latijns-Amerika	34	48	81	116
Marokko	188	238	308	348
Ned. Antillen en Aruba	59	76	118	158
Suriname	160	183	217	235
Turkije	192	226	279	312

7

Bouwen
en wonen

7. Bouwen en wonen

Ruim 126 duizend woningen verkocht

In 2010 zijn ruim 126 duizend woningen verkocht. Dat waren er nagenoeg evenveel als in 2009, toen het aantal transacties liefst 30 procent lager was dan in 2008. Met de transacties in 2010 was een bedrag gemoeid van 30,2 miljard euro.

De prijzen van bestaande koopwoningen waren gemiddeld 2 procent lager. De afname was het grootst bij vrijstaande en 2-onder-1-kapwoningen: respectievelijk 2,9 en 2,5 procent. Eigenaren van vrijstaande woningen in Noord-Holland leverden met bijna 6,5 procent het meest in.

Ondanks de daling van de huizenprijzen steeg de gemiddelde WOZ-waarde van woningen van 241 duizend euro in 2009 naar 243 duizend euro in 2010. Dit komt onder meer door de toevoeging van nieuwe woningen en de verbetering van bestaande woningen.

Flink minder bouwvergunningen

In het eerste kwartaal van 2010 werden bouwvergunningen verstrekt voor bijna 11 duizend nieuwbouwwoningen. Dat is het laagste aantal voor een eerste kwartaal sinds 1995. In totaal zijn in 2010 voor ruim 61 duizend woningen bouwvergunningen verleend. Dat is bijna 16 procent minder dan een jaar eerder. Er zijn bijna 56 duizend nieuwe woningen gereedgekomen; ruim 32 procent minder dan in 2009.

Nog geen herstel voor bouw

In 2010 kromp de omzet van de bouw met 9 procent, na een daling van ruim 4 procent in 2009. De omzet van de grootste bouwbranche, de burgerlijke en utiliteitsbouw, daalde met 12 procent. Door de economische crisis zijn de investeringen in woningen en bedrijfsgebouwen flink afgenomen.

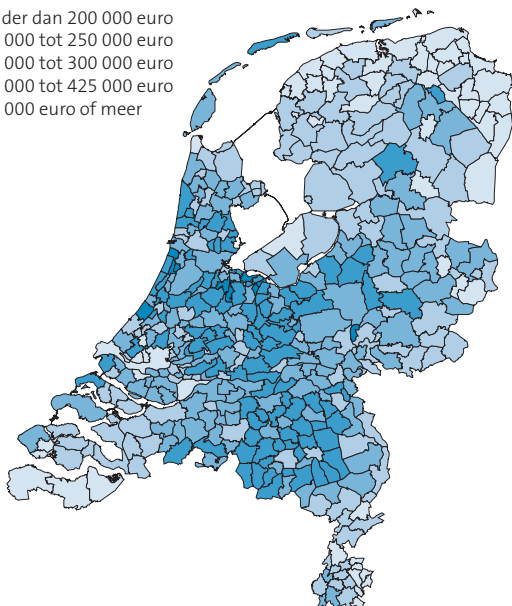
Vanaf het eerste kwartaal van 2010 zijn de gevolgen van de economische crisis ook voelbaar in de grond-, water- en wegebouw. De omzet van deze branche daalde in 2010 met ruim 7 procent. Deze afname hangt samen met de afname van de investeringen in onder meer woningen en kantoren.

7.1 Prijzen bestaande koopwoningen, jaar-op-jaarontwikkeling (%)

	2000	2005	2009	2010
Totaal woningen				
Groningen	16,2	7,3	-3,9	-1,0
Friesland	18,9	5,1	-4,5	-0,3
Drenthe	19,4	4,4	-2,9	-1,4
Overijssel	19,4	3,5	-2,8	-1,5
Flevoland	17,9	2,4	-3,0	-2,6
Gelderland	18,8	3,0	-3,6	-2,0
Utrecht	18,7	4,5	-2,8	-2,1
Noord-Holland	19,6	3,8	-3,7	-2,5
Zuid-Holland	17,4	4,0	-3,3	-1,7
Zeeland	15,6	6,2	-1,6	-2,2
Noord-Brabant	18,8	3,8	-3,1	-2,3
Limburg	13,9	2,0	-3,9	-2,3
Amsterdam	20,4	4,8	-5,6	-0,2
Rotterdam	17,3	4,1	-1,9	-0,5
's-Gravenhage	19,5	4,2	-2,8	-1,4
Utrecht	13,0	6,4	-2,5	-1,9

7.2 Gemiddelde WOZ-waarde woningen, 1 januari 2010

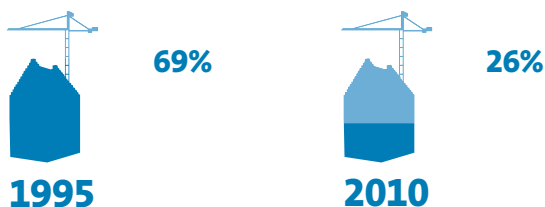
- Minder dan 200 000 euro
- 200 000 tot 250 000 euro
- 250 000 tot 300 000 euro
- 300 000 tot 425 000 euro
- 425 000 euro of meer

7.3 Woonruimtevoorraad (x 1 000)

	2005	2009	2010
Voorraad 1 januari			
Recreatiewoningen	95	103	105
Wooneenheden	112	116	117
Capaciteit bijzondere woongebouwen	347	350	351
Woningen	6 859	7 105	7 172
Vermeerdering woningen			
nieuwbouw	74	90	62
huur	67	83	56
eigen	17	26	21
anderson	50	58	35
anderson	7	7	6
huur	4	4	3
eigen	3	3	3
Vermindering woningen	19	19	15
huur	15	15	12
eigen	4	4	3
Saldo vermeerdering woningen	55	71	47
Administratieve correcties	-2	0	0
Voorraad woningen einde periode	6 912	7 175	7 219

Aandeel gereedgekomen woningen met een doorlooptijd tot 16 maanden

7.4 Gemiddelde WOZ-waarde per woning (1 000 euro)

	2000	2005	2009	2010**
Totaal	80	200	241	243
Groningen	59	141	180	181
Friesland	60	158	197	198
Drenthe	75	176	215	216
Overijssel	73	185	221	223
Flevoland	78	180	204	204
Gelderland	87	220	259	261
Utrecht	99	231	286	287
Noord-Holland	80	220	267	270
Zuid-Holland	77	186	224	226
Zeeland	72	158	199	200
Noord-Brabant	86	226	271	272
Limburg	83	179	206	206

7.5 Woningen waarvoor bouwvergunningen zijn verleend

	2000	2005	2009	2010
Totaal	78 563	83 273	72 646	61 028
Groningen	2 016	2 924	1 717	1 613
Friesland	2 806	2 891	1 790	1 431
Drenthe	2 455	2 837	1 667	1 254
Overijssel	5 451	7 073	4 048	4 504
Flevoland	4 985	2 590	3 477	1 570
Gelderland	7 383	7 394	9 417	8 342
Utrecht	7 701	7 029	4 897	5 552
Noord-Holland	11 202	14 049	12 500	10 410
Zuid-Holland	18 334	15 906	16 908	12 669
Zeeland	1 360	1 599	1 894	1 252
Noord-Brabant	10 157	13 602	11 016	9 608
Limburg	4 713	5 379	3 315	2 823

7.6 Gereedgekomen woningen (31 december)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	70 650	67 016	82 932	55 999
Groningen	1 769	2 041	2 709	1 539
Friesland	2 503	2 387	1 940	1 567
Drenthe	2 043	2 077	1 823	987
Overijssel	4 307	4 968	4 819	3 469
Flevoland	4 565	1 786	2 677	2 633
Gelderland	7 360	7 413	11 328	6 498
Utrecht	6 485	6 587	6 438	3 465
Noord-Holland	10 096	10 749	13 442	9 895
Zuid-Holland	14 584	15 749	19 582	13 161
Zeeland	1 845	1 676	1 488	954
Noord-Brabant	11 441	8 133	12 855	8 513
Limburg	3 652	3 450	3 831	3 318
Eigen woningen (%)	78	75	69	62
Huurwoningen (%)	22	25	31	38
Eengezinshuizen (%)	75	70	58	54
Meergezinshuizen (%)	25	30	42	46

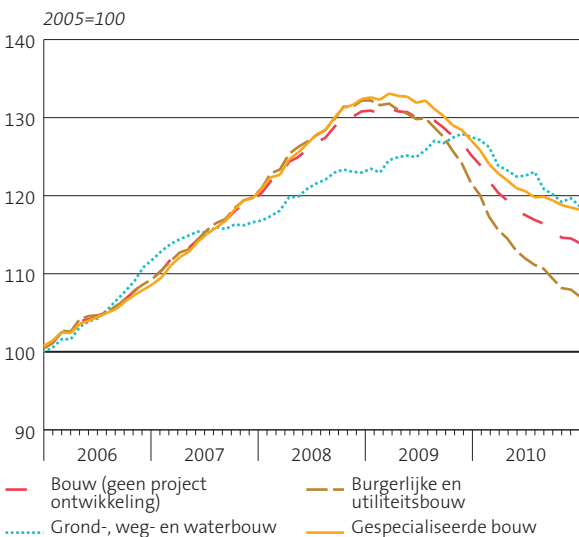
7.7 Voortgangsfasen van het bouwproces (mln euro)

	2000	2005	2009	2010
Nieuwe orders bouwwerken	16 757	19 069	19 973	16 259
nieuwbouw	13 468	14 951	16 013	12 999
woningen	7 336	10 093	9 845	8 055
andere gebouwen	6 132	4 858	6 168	4 944
verbouw/uitbreiding	3 289	4 119	3 959	3 260
Productie	17 148	17 900	22 723	19 493
nieuwbouw	13 871	14 048	18 516	15 777
woningen	7 783	9 354	11 273	9 656
andere gebouwen	6 088	4 694	7 243	6 121
verbouw/uitbreiding	3 276	3 851	4 207	3 715
Nog te produceren (ultimo)	9 447	13 612	16 882	14 310
nieuwbouw	7 995	11 400	14 658	12 337
woningen	4 007	7 275	8 348	7 101
andere gebouwen	3 988	4 125	6 310	5 236
verbouw/uitbreiding	1 452	2 211	2 224	1 973
Gereedgekomen bouwwerken	16 132	16 553	22 593	20 778
nieuwbouw	13 043	12 829	18 087	16 943
woningen	7 558	8 407	11 202	10 593
andere gebouwen	5 485	4 422	6 885	6 350
verbouw/uitbreiding	3 089	3 724	4 505	3 835

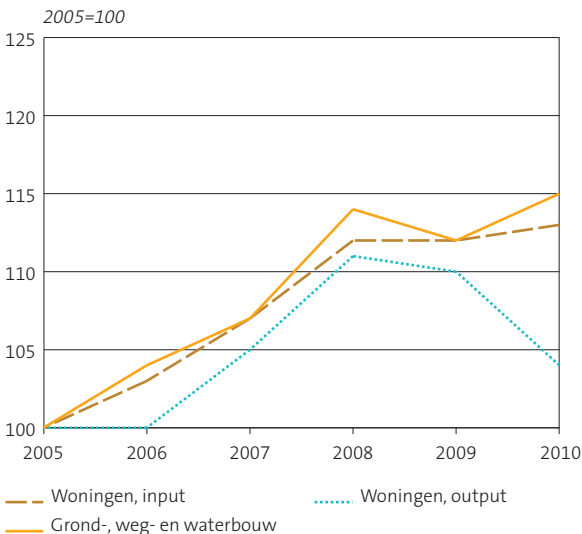
7.8 Omzet bouwnijverheid, alle bedrijven (2005=100)

	2005	2007	2009	2010
Bouw (geen projectontwikkeling)	100	119	125	114
Burgerlijke en utiliteitsbouw	100	120	122	107
Grond-, weg- en waterbouw	100	117	128	119
Gespecialiseerde bouw	100	120	127	118
Sloopbedrijven en grondwerk	100	133	139	133
Bouwinstallatiebedrijven	100	119	123	119
Afwerkingsbedrijven (bouw)	100	116	119	113
Overige gespecialiseerde bouw	100	122	141	117

7.9 Omzetontwikkeling bouwnijverheid

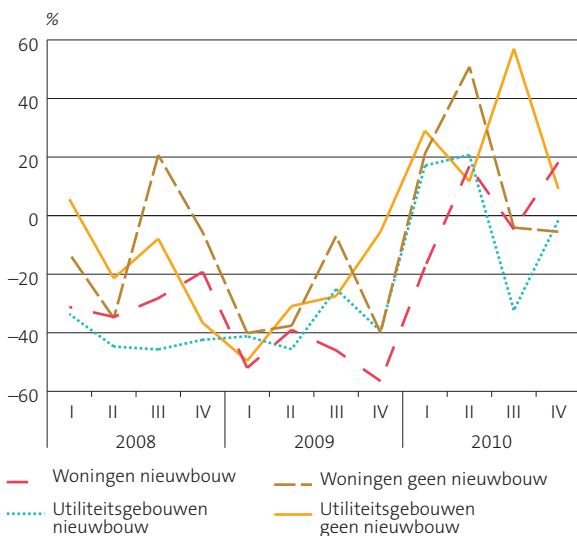
7.10 Prijsindex bouwnijverheid

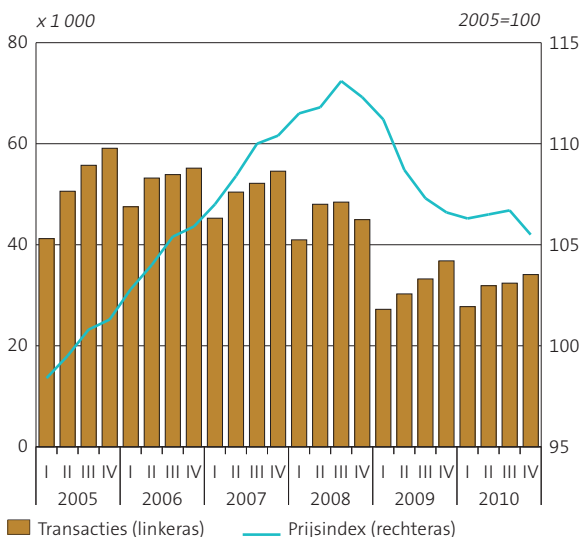
7.11 Waarde vergunningen nieuwe utiliteitsbouw (mln euro)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	5 995	4 857	6 168	4 944
Fabrieken	1 389	1 012	1 189	718
Hallen en Loodsen	643	355	480	339
Kantoren	1 724	714	945	664
Kassen	142	113	46	24
Scholen	270	515	481	328
Schuren en stallen	309	372	629	612
Winkels	126	125	84	28
Overige gebouwen	1 392	1 651	2 315	2 232

7.12 Ontwikkeling bouwsom nieuwe opdrachten architecten

7.13 Prijzen en transacties bestaande koopwoningen

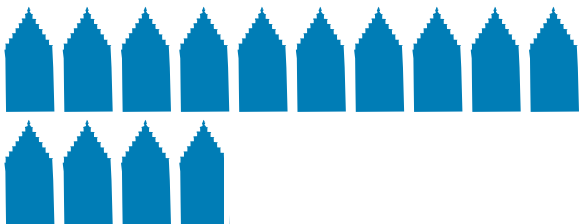

Gemiddelde bouwkosten per koopwoning

1990

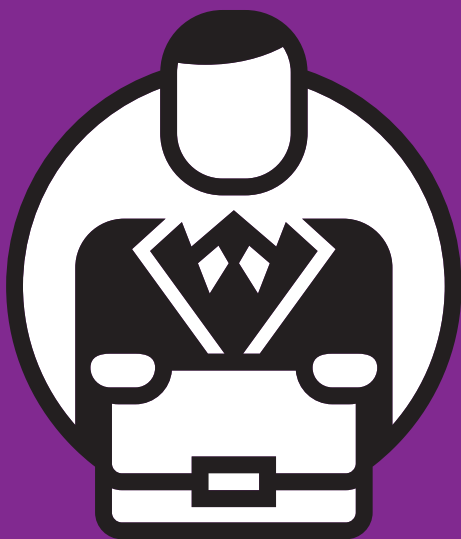
2010

= 10 000 euro

8

Financiële
en
zakelijke
diensten

8. Financiële en zakelijke diensten

Omzet zakelijke dienstverleners in 2010 gedaald

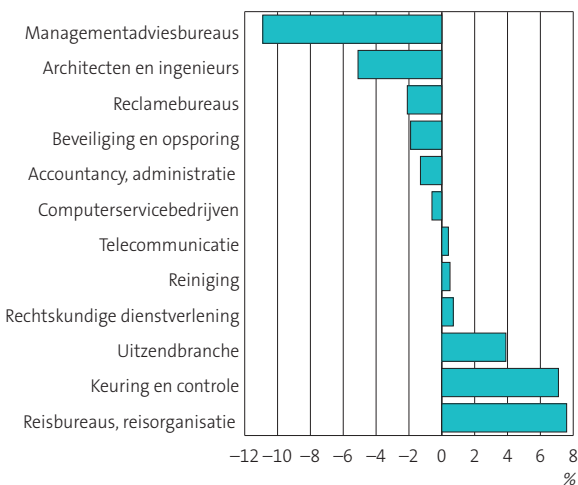
In vergelijking met een jaar eerder nam de omzet van de zakelijke dienstverleners in 2010 af met ruim 2,5 procent, ook al groeide de omzet in de tweede helft van het jaar. De totale krimp was wel minder dan de daling van 4 procent in 2009. In de loop van 2010 is door de toegenomen vraag naar uitzendkrachten de omzet van de uitzendbranche weer aangetrokken. De groei van het aantal uitzenduren past in het conjunctuurbeeld. De grootste dalers binnen de zakelijke dienstverlening waren de architecten- en managementadviesbureaus. In deze branches daalde de omzet in 2010 met meer dan 10 procent. De hoogste omzetgroei werd gemeten in de reisbranche en keuring en controle.

Meer buitenlandse beleggingen in 2009

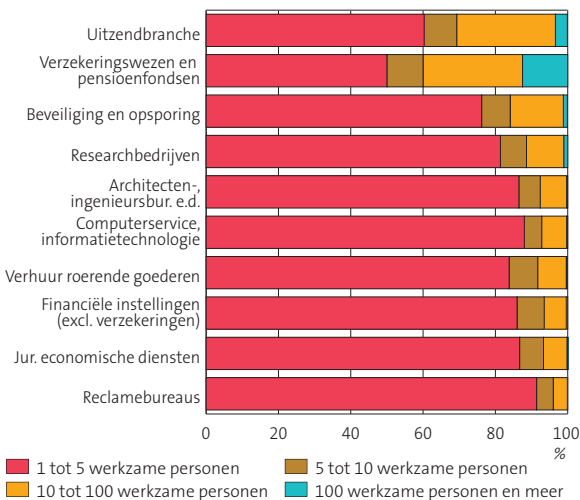
De beleggingen van Nederlandse institutionele beleggers zijn in 2009 met 313 miljard euro gestegen naar 1 355 miljard euro. Op het eerste gezicht lijken de buitenlandse beleggingen hierin een beperkt aandeel te hebben, met een stijging van 687 naar 797 miljard euro. De groei van de beleggingen in Nederland, met 203 miljard euro, komt echter grotendeels doordat de twee grootste pensioenfondsen hun beleggingen in aandelen en obligaties (zowel Nederlandse als buitenlandse) hebben ingebracht in door hen opgerichte beleggingsinstellingen. Het bezit van institutionele beleggers in Nederlandse beleggingsinstellingen stijgt daardoor in 2009 met 213 miljard euro.

Net als in voorgaande jaren speelt de koersontwikkeling op de aandelenmarkten een belangrijke rol in de ontwikkeling van de beleggingen. Door de financiële crisis in 2008 was het waardeverlies op aandelen 197 miljard euro. In 2009 steeg de waarde van de aandelen met 105 miljard euro.

8.1 Omzet zakelijke dienstverlening, 2010 (jaarmutatatie)

8.2 Bedrijven in de financiële en zakelijke dienstverlening, 1 jan. 2010

8.3 Werkzame personen in de financiële en zakelijke dienstverlening

	2000		2009*	
	totaal	w.o. vrouwen	totaal	w.o. vrouwen
	x 1 000	%	x 1 000	%
Financiële instellingen (excl. verzekeringen)	166	47	154	47
Verzekeringswezen en pensioenfondsen	55	38	57	42
Verhuur roerende goederen	28	29	27	26
Computerservice, informatietechnologie	123	21	165	21
Researchbedrijven	32	31	38	37
Architecten-, ingenieursbur. e.d.	102	22	120	24
Jur. economische diensten	267	46	335	46
Reclamebureaus	72	42	72	40
Uitzendbranche	425	45	454	41
Zakelijke diensten n.e.g.	248	54	275	52

Bruto toegevoegde waarde basisprijzen financiële en zakelijke dienstverlening

2000

2009

 = 10 miljard euro

8.4 Beleggingen institutionele beleggers (mld euro)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	830,1	1 069,9	1 042,4	1 355,2
Beleggingsinstellingen	102,0	93,5	68,5	286,9
Pensioenfondsen	461,8	635,9	620,1	700,6
Verzekeraars	266,3	340,5	353,8	367,7

8.5 Balansgegevens financiële instellingen (mld euro)

	2000	2005	2008	2009
Activa	2 210	3 325	3 967	4 366
monetair goud	9	10	12	15
vordering op internat. inst.	2	1	1	6
chartaal- en giraal geld	49	96	168	165
deposito's	182	374	511	450
obligaties	386	634	795	887
financiële derivaten	-10	-9	5	-20
aandelen	378	470	348	657
waardepap. op korte termijn	10	20	20	18
deelnemingen	146	213	240	266
leningen op korte termijn	193	278	386	389
leningen op lange termijn	400	542	667	663
hypotheken	297	498	618	643
vaste eigendommen	73	67	60	59
transitoria	70	113	107	139
overige	26	18	30	28
Passiva	2 210	3 325	3 967	4 366
chartaal geld	17	23	24	23
giraal geld	182	253	280	330
deposito's	352	611	844	760
spaartegoeden	137	211	259	278
obligaties	189	482	709	773
aandelen en deelnemingen	426	398	313	557
waardepap. op korte termijn	21	32	55	84
leningen op korte termijn	55	124	252	155
leningen op lange termijn	138	189	193	207
transitoria	62	142	155	178
reserves en voorzieningen	632	860	883	1 022

8.6 Brancheresultaten schadeverzekeraars (mln euro)

	2000	2005	2008	2009*
Technisch resultaat	194	2 467	1 411	1 637
w.v.				
brand e.a. schade	79	462	5	112
motorrijtuigen	-23	456	91	120
ongevallen en ziekte	14	1 194	937	871
zee, transport en luchtvaart	-12	94	52	23
overige	136	260	326	512

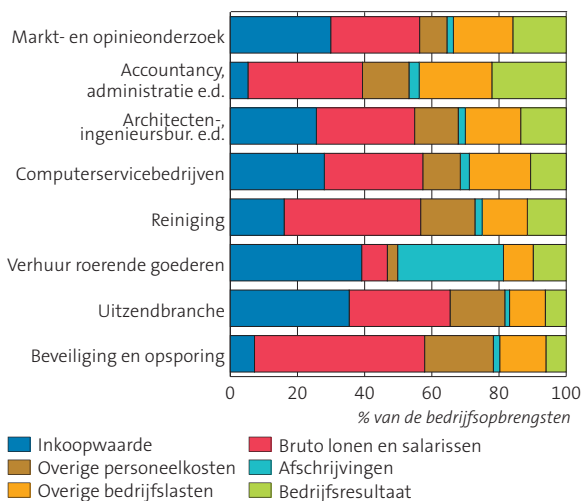
8.7 Resultatenrekening kredietinstellingen (mln euro)

	2000	2005	2008	2009
Baten	67 241	81 976	97 756	95 726
rente en soortgelijke baten	54 689	61 644	107 037	85 106
opbrengsten waardepapieren	3 767	5 468	915	2 093
provisie (2000=netto)	5 200	5 967	7 374	6 435
resultaat financiële transacties	1 839	2 627	-18 420	1 050
overige	1 746	6 270	850	1 042
Lasten	67 242	81 976	97 756	95 726
rente en soortgelijke lasten	41 975	45 270	89 471	67 539
provisie (2000=netto)	0	838	1 296	1 269
alg. en administratieve uitgaven	13 737	18 627	17 444	15 878
overige bedrijfslasten	14	128	166	592
waardeveranderingen van vorderingen en toevoegingen/onttrekkingen	591	1 090	4 359	5 137
overige waardeveranderingen	1 184	866	1 850	1 588
resultaat uit gewone activiteiten	9 741	15 157	-16 830	3 723
buitengewone baten en lasten	-714	0	9	-6
belastingen	1 153	1 935	120	51
winst/verlies boekjaar	7 874	13 222	-16 941	3 666

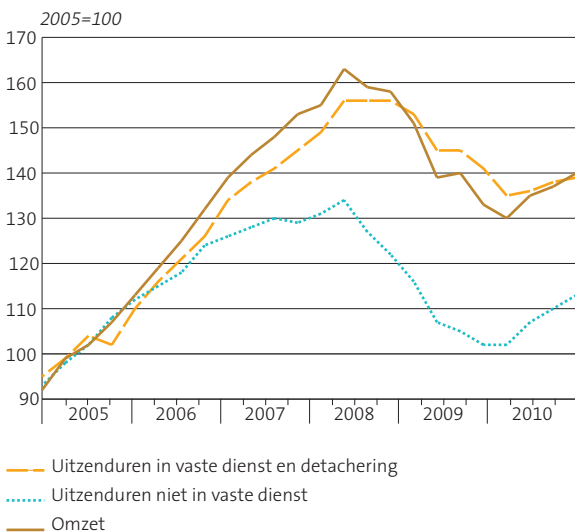
8.8 Resultatenrekening pensioenfondsen (mld euro)

	2000	2005	2008	2009*
Baten	26	105	-82	118
premies eigen rekening	10	25	26	30
beleggingsopbrengsten	12	76	-113	87
overige baten	4	4	5	2
Lasten	26	105	-82	118
vermeerdering voorzieningen				
pensioenverplichtingen e.r.	23	52	128	16
uitkeringen en afkopen e.r.	12	18	21	22
andere en overige lasten	-10	35	-231	80

8.9 Kosten en bedrijfresultaat in de zakelijke dienstverlening, 2008

8.10 Kerngegevens uitzendbranche, seizoengecorrigeerd

9

Gezond-
heid en
welzijn

9. Gezondheid en welzijn

Uitgaven aan zorg 5 duizend euro per persoon

De uitgaven aan gezondheids- en welzijnszorg bedroegen 83,6 miljard euro in 2009, 5 duizend euro per persoon. De uitgaven lagen 5,4 procent hoger dan in 2008. Ruim een kwart van deze zorguitgaven was bestemd voor ziekenhuiszorg (inclusief specialistenpraktijken). Daarnaast ging 18 procent naar de ouderenzorg. Gerelateerd aan het bruto binnenlands product stegen de uitgaven van 13,3 procent in 2008 naar 14,7 procent in 2009. Deze forse toename komt vooral doordat, naast een toename van de uitgaven aan zorg, het bbp in 2009 door de recessie sterk daalde.

Sterke stijging ziekenhuisopnamen voor huidkanker

In de periode 2000–2008 nam het aantal patiënten dat voor huidkanker in het ziekenhuis is opgenomen fors toe van 3 naar 9 per 10 duizend inwoners. De toename vond bij zowel mannen als vrouwen plaats. Het zijn vooral oudere personen (vanaf 55 jaar) die voor huidkanker in het ziekenhuis worden opgenomen. Het gaat wel steeds vaker om dagbehandelingen. In 2008 was 90 procent van alle ziekenhuisopnamen een dagopname, in 2000 was dit 63 procent. Vooral dagbehandelingen waarbij Fotodynamische therapie wordt toegepast namen sterk toe.

Helft jonge verkeersdoden bestuurde een auto

In de periode 2000–2009 kwamen ruim 1 500 jongeren van 18 tot 25 jaar om in het verkeer. Dit is ruim een zesde van het totale aantal verkeersdoden. De helft van deze jonge verkeersdoden bestuurde een personenauto. Dat is veel: van de andere verkeersdoden (25-plus) was een derde een autobestuurder.

In de periode 2005–2009 betrof bijna drie kwart van de dodelijke ongevallen van jonge autobestuurders een eenzijdig ongeval. Bij 83 procent hiervan ging het om een botsing tegen bijvoorbeeld een boom, vangrail of paal. De autobestuurders van 25 jaar en ouder overleden vaker na een botsing met een ander voertuig. In vergelijking met tien jaar geleden is het aantal verongelukte autobestuurders met de helft afgenomen. Dit geldt voor jongeren én voor ouderen (25-plus).

9.1 Gezondheid en functionele beperkingen (%)

	2001	2005	2008	2009
Ervaren gezondheid ¹⁾				
zeer goed	25,3	25,5	25,9	28,8
goed	55,5	54,4	54,7	52,7
gaat wel	15,7	16,2	15,6	14,9
(zeer) slecht	3,6	3,9	3,8	3,6
Psychische gezondheid ²⁾				
In afgelopen vier weken:				
erg zenuwachtig	5,9	5,2	4,4	4,9
minder gelukkig	16,4	16,9	14,4	15,2
minder kalm en rustig	18,2	17,1	15,3	15,6
neerslachtig en somber	5,6	5,6	4,9	5,0
zat in de put	3,5	3,5	2,8	2,9
Functione beperkingen ²⁾				
Ernstige problemen met:				
bewegen	7,4	8,1	7,7	7,8
horen	2,6	3,0	3,0	2,9
zien	3,5	5,0	4,6	5,3

¹⁾ 0 jaar en ouder.

²⁾ 12 jaar en ouder.

9.2 Langdurige aandoeningen (%)

	2001	2005	2008	2009
Aandoening elleboog/pols	5,8	5,5	4,8	5,3
Aandoening nek/schouder	8,1	9,2	8,1	8,3
Astma/cara	7,0	8,2	7,7	7,4
Beroerte	1,2	1,9	1,9	2,0
Darmstoornis	2,5	2,7	3,2	3,1
Duizelig	2,4	2,6	2,4	2,7
Eczeem	4,5	4,7	4,5	4,6
Gewrichtsontsteking	3,3	4,0	4,0	4,1
Gewrichtsslijtage	8,2	9,7	10,2	10,9
Hartaandoening	1,2	1,4	1,7	1,8
Hartinfarct	2,0	2,3	1,9	2,3
Hoge bloeddruk	8,6	11,1	12,4	13,5
Incontinentie	3,6	3,7	3,7	4,2
Kanker	3,5	4,7	4,7	5,3
Migraine	14,2	12,6	11,5	11,4
Psoriasis	1,5	1,8	2,0	1,8
Rugaandoening	8,1	9,2	8,8	8,7
Suikerziekte	2,8	3,4	3,9	4,1
Vernauwing bloedvaten	1,5	1,7	1,8	1,6
Andere aandoening	7,9	7,5	8,5	9,2

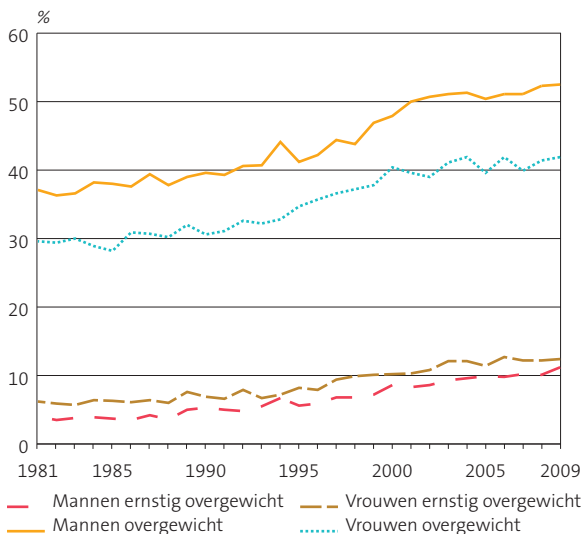
9.3 Roken en alcohol, 12 jaar en ouder

	2001	2005	2008	2009
Rokers (%)	33,3	29,5	27,6	27,1
Zware rokers (%)	9,8	7,7	6,8	6,3
Rokers (<i>sigaretten/dag</i>)	12,4	11,7	11,4	11,3
Drinkt nooit alcohol (%)	18,2	18,6	19,2	20,2
Zware drinkers (%)	13,6	10,8	10,0	10,4
Drinkers (<i>glazen/dag</i>)	1,5	1,4	1,3	1,3

9.4 Lichamelijke activiteit, 12 jaar en ouder

	2001	2005	2008	2009
Voldoet aan norm gezond bewegen (%)	52	55	56	56
Activiteit (<i>minuten/week</i>)				
huishoudelijk werk	680	649	628	633
sport	130	138	133	128
wandelen, fietsen etc.	413	426	406	399
op werk of school	934	885	905	908
woon-werk/school-verkeer	54	55	60	56

9.5 Overgewicht, 20 jaar en ouder

9.6 Plaats van bevalling, borstvoeding (%)

	1998–2000	2001–2003	2007–2009
Plaats van bevalling			
thuis	34	32	24
ziekenhuis	66	68	76
Borstvoeding			
bij de geboorte	69	75	75
leeftijd baby 6 weken	57	61	63
leeftijd baby 3 maanden	45	51	53
leeftijd baby 6 maanden	24	27	34

9.7 Vrouwen en preventie (%)

	2001	2005	2008	2009
16 tot 50 jaar:				
Gebruikt anticonceptiepil	43	40	38	39
20 jaar en ouder:				
Uitstrijkje laatste 5 jr	61	60	61	61
30 jaar en ouder:				
Mammografie laatste 2 jr	44	46	49	51

Ziekenhuispatiënten 2008 (per 10 duizend inw.)

Mannen

Vrouwen

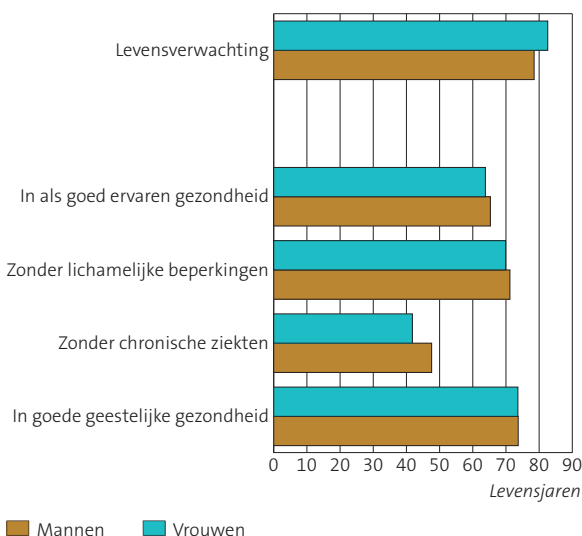

 = 100 mensen

9.8 Medische consumptie

	2000	2005	2008	2009
Contact met huisarts				
Gem. aantal contacten	4,1	3,6	4,1	3,8
Personen met contact (%)	75,6	73,1	73,3	73,9
Type contact huisarts (%)				
bij de huisarts	81,8	84,8	84,1	82,7
huisbezoek	5,2	4,0	3,3	4,2
telefonisch	12,5	10,1	11,6	12,3
anders	0,5	1,0	1,0	0,8
Contact met specialist				
Gem. aantal contacten	1,8	1,8	1,8	2,0
Personen met contact (%)	38,0	40,0	41,2	43,2
Plaats van contact (%)				
(polikliniek) ziekenhuis	90,2	89,3	90,7	89,4
anders	9,8	10,7	9,3	10,6
Contact met tandarts				
Gem. aantal contacten	2,4	2,3	2,2	2,1
Personen met contact (%)	78,2	77,9	78,3	78,6
Reden van contact (%)				
pijn	11,6	13,4	13,8	14,4
controle	63,2	61,8	57,9	59,4
behandeling na controle	11,1	12,1	14,1	13,1
(langere) behandeling	14,1	12,7	14,1	13,0
Contact met fysiotherapeut				
Gem. aantal contacten	2,9	2,9	3,1	3,3
Personen met contact (%)	16,2	16,8	20,0	20,5
Alternatieve genezer(s)				
Personen met contact (%)	5,9	6,5	7,2	6,6
Medicijnen afgelopen 2 wk				
Op recept (%)	33,8	37,1	39,6	40,0
Zonder recept (%)	34,5	39,0	39,6	39,1

9.9 (Gezonde) levensverwachting bij geboorte, 2009

9.10 Ziekenhuispatiënten, mannen (per 10 000 inw.)

	2000	2005	2007	2008
Totaal diagnoses	870,6	1 041,8	1 111,2	1 144,4
w.o.				
perinatale aandoeningen	39,8	40,1	39,2	41,9
kanker	48,8	60,9	65,8	68,2
w.o. van				
huid	2,8	6,5	8,8	9,3
long en luchtpijp	8,2	8,4	9,0	8,9
prostaat	5,2	7,7	8,1	7,8
ongevallen	80,5	91,5	96,3	98,5
ziekten van				
ademhalingsorganen	97,7	106,7	110,2	108,1
hart- en vaatstelsel	137,2	161,0	168,3	174,5
w.o.				
acuut hartinfarct	19,9	17,3	16,8	17,6
hersenvaatletsels	16,9	22,9	23,8	24,2
spier, bot, bindweefsel	109,0	136,7	144,7	149,2
spijsverteringsorganen	101,1	124,6	131,7	137,6
urogenitaal stelsel	53,6	60,5	62,5	63,6

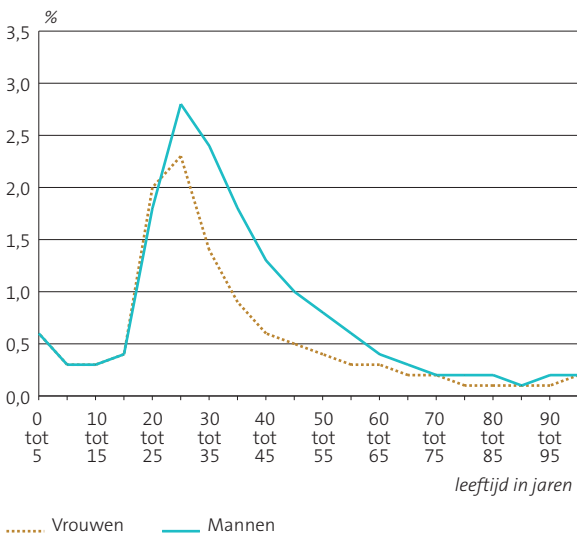
Bron: Dutch Hospital Data, CBS.

9.11 Ziekenhuispatiënten, vrouwen (per 10 000 inw.)

	2000	2005	2007	2008
Totaal diagnoses	1 066,6	1 281,6	1 363,7	1 408,4
w.o.				
perinatale aandoeningen	33,8	33,9	33,3	35,8
kanker	50,8	61,6	67,9	70,7
w.o. van				
borst	14,8	16,6	18,0	18,3
huid	2,6	6,1	8,4	9,1
long en luchtpijp	3,1	4,5	5,0	5,4
ongevallen	78,0	91,9	96,4	98,6
ziekten van				
ademhalingsorganen	78,7	89,4	92,9	93,0
hart- en vaatstelsel	108,9	132,4	137,3	144,1
w.o.				
acuut hartinfarct	9,4	8,5	8,4	8,6
hersenvaatletsels	16,2	21,9	22,8	23,4
spier, bot, bindweefsel	120,1	161,1	173,4	181,9
spijsverteringsorganen	83,8	110,3	122,2	127,8
urogenitaal stelsel	86,8	104,1	107,5	107,3

Bron: Dutch Hospital Data, CBS.

9.12 Onverzekerden tegen ziektekosten, 1 mei 2010

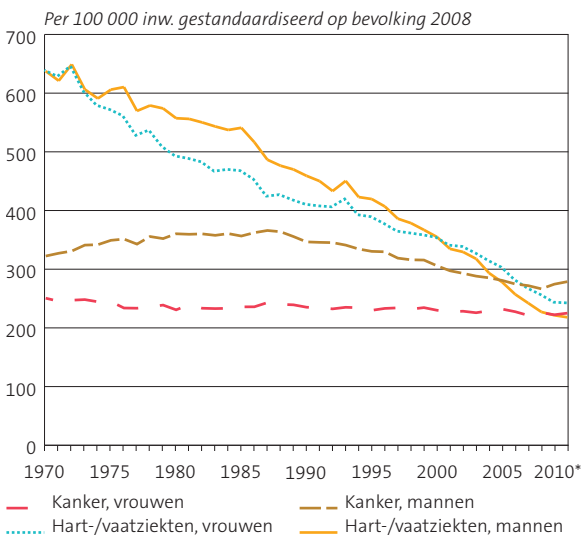
9.13 Overleden mannen naar doodsoorzaak (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010 *
Totaal	68,8	66,4	65,4	65,9
Kanker	20,7	21,2	22,5	22,9
w.o. van				
long en luchtpijp	6,3	6,4	6,4	6,5
prostaat	2,4	2,4	2,5	2,6
Psychische stoornissen	1,5	1,9	2,1	2,2
Ziekten van				
ademhalingsorganen	7,7	7,3	7,2	6,6
hart en vaatstelsel	23,6	20,8	18,3	18,0
w.o.				
acuut hartinfarct	7,3	5,4	4,0	3,8
hersenvaatletsels	4,7	4,0	3,4	3,4
spijsverteringsorganen	2,3	2,4	2,3	2,4
Uitwendige doodsoorzaken	3,0	3,1	3,2	3,2
w.o.				
wegverkeersongevallen	0,8	0,6	0,5	0,4
zelfdoding	1,0	1,1	1,1	1,1
Overige doodsoorzaken	9,9	9,7	9,7	10,6

9.14 Overleden vrouwen naar doodsoorzaak (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010*
Totaal	71,8	70,0	68,9	70,0
Kanker	17,0	18,1	18,8	19,0
w.o. van				
borst	3,4	3,3	3,5	3,6
long en luchtpijp	2,3	3,1	3,2	3,2
Psychische stoornissen	3,7	4,5	5,0	5,3
Ziekten van				
ademhalingsorganen	7,0	7,0	6,8	6,3
hart en vaatstelsel	25,6	22,6	20,6	20,5
w.o.				
acuut hartinfarct	5,7	4,1	3,1	2,9
hersenvaatletsels	7,5	6,3	5,6	5,3
spijsverteringsorganen	3,0	3,0	2,8	2,8
Uitwendige doodsoorzaken	2,1	2,3	2,4	2,5
w.o.				
wegverkeersongevallen	0,3	0,2	0,2	0,2
zelfdoding	0,5	0,5	0,5	0,5
Overige doodsoorzaken	13,4	12,5	12,5	13,7

9.15 Sterfte aan kanker en hart- en vaatziekten

Sterke daling sterfte hart- en vaatziekten

Kanker en hart- en vaatziekten zijn de belangrijkste doodsoorzaken. Ongeveer 60 procent van de sterfgevallen in 2010 was gerelateerd aan deze ziekten. De sterfte aan hart- en vaatziekten is echter sinds begin jaren zeventig sterk gedaald. Deze dalende trend is bij mannen sterker dan bij vrouwen. Sinds 2005 zorgt kanker voor meer sterfgevallen onder mannen dan hart- en vaatziekten.

9.16 Indexcijfers uitgaven zorg (1998=100)

	2000	2005	2008	2009
Gezondheidszorg	114	166	196	207
Welzijnszorg	118	168	196	207
Per inwoner	113	160	186	195
Na inflatiecorrectie	107	131	147	154

9.17 Uitgaven aan zorg naar actoren

	2000	2005	2008	2009*
Totaal (mln euro)	46 879	67 535	79 289	83 567
beleid en beheer	2 039	2 783	2 992	2 991
geestel. gezondheidszorg	2 572	4 099	4 899	5 273
gehandicaptenzorg	3 904	6 015	7 138	7 787
genees- en hulpmiddelen	5 836	7 928	9 027	8 902
ouderenzorg	8 737	12 868	14 775	15 216
praktijken (para-)medici	3 743	5 099	6 335	6 879
ziekenhuiszorg	11 032	16 624	20 003	21 445
overig	9 016	12 119	14 120	15 074
Uitgaven				
euro per inwoner	2 944	4 138	4 821	5 055
% van het bbp	11,2	13,2	13,3	14,7

9.18 Financiën en personeel zorginstellingen

	2007	2008	2009
Ziekenhuizen			
Bedrijfsopbrengsten (mln euro)	17 189	18 545	19 990
Bedrijfslasten (mln euro)	16 623	17 976	19 351
Eigen vermogen (mln euro)	2 966	2 541	2 948
Werknemers (banen)	257 470	268 050	278 270
Werknemers (arbeidsjaren)	185 880	189 660	196 260
Geestelijke gezondheidszorg			
Bedrijfsopbrengsten (mln euro)	4 630	4 862	5 238
Bedrijfslasten (mln euro)	4 519	4 753	5 057
Eigen vermogen (mln euro)	705	724	816
Werknemers (banen)	80 010	81 380	83 690
Werknemers (arbeidsjaren)	60 080	61 560	63 440
Gehandicaptenzorg			
Bedrijfsopbrengsten (mln euro)	5 883	6 432	6 928
Bedrijfslasten (mln euro)	5 718	6 222	6 617
Eigen vermogen (mln euro)	930	1 026	1 247
Werknemers (banen)	148 250	152 790	158 700
Werknemers (arbeidsjaren)	92 570	95 860	98 870
Ouderen- en thuiszorg			
Bedrijfsopbrengsten (mln euro)	13 598	14 360	14 880
Bedrijfslasten (mln euro)	13 456	14 131	14 394
Eigen vermogen (mln euro)	2 234	2 398	2 684
Werknemers (banen)	388 660	390 940	399 720
Werknemers (arbeidsjaren)	210 230	210 910	212 530

10

Handel en
horeca

10. Handel en horeca

2010 minder slecht jaar dan 2009

Ook in 2010 was de omzet van de horeca lager dan een jaar eerder. Het omzetverlies bedroeg 0,2 procent. In 2009 kromp de omzet nog met bijna 5 procent. Hotels en kantines en catering behaalden echter in 2010 een omzetstijging van bijna 2,5 procent. Restaurants realiseerden daarentegen de grootste omzetzaling. Hun omzet was ruim 4 procent lager dan in 2009. Alle horecabranches hebben het wel beter gedaan dan in 2009.

Herstel groothandel, stabilisatie detailhandel

In 2010 groeide de omzet van de groothandel met 8,5 procent. Een jaar eerder boekte de groothandel nog een sterk omzetverlies. Alle takken behaalden in 2010 meer omzet. Het grootst was de stijging binnen de overig gespecialiseerde handel en de groothandel in ICT-apparatuur.

De omzet van de detailhandel in 2010 was 0,3 procent hoger dan in 2009. De detailhandel via internet groeide zeer fors met 14,6 procent. De tankstations en de winkels in voedings- en genotmiddelen boekten een omzetgroei van 4,4 en 1,1 procent. Binnen de *food* sector behaalden de supermarkten een omzettoename, terwijl de omzet van de voedings-speciaalzaken juist kromp. Ook de winkels in *non food* kampten nog met omzetverlies. Dat gold vooral voor de doe-het-zelfzaken en de winkels in woninginrichtingsartikelen.

Meer nieuwe personenauto's verkocht

De auto- en motorbranche zette in 2010 bijna 9 procent meer om dan in 2009. Wel is het niveau van de omzet nog steeds lager dan vóór de economische crisis. De importeurs van nieuwe personenauto's realiseerden met ruim 19 procent de grootste omzetstijging. In 2010 zijn bijna een kwart meer nieuwe personenauto's verkocht dan in 2009. Binnen de auto- en motorbranche was de bedrijfsautobranche de negatieve uitzondering. De omzet in deze branche daalde met bijna 7 procent.

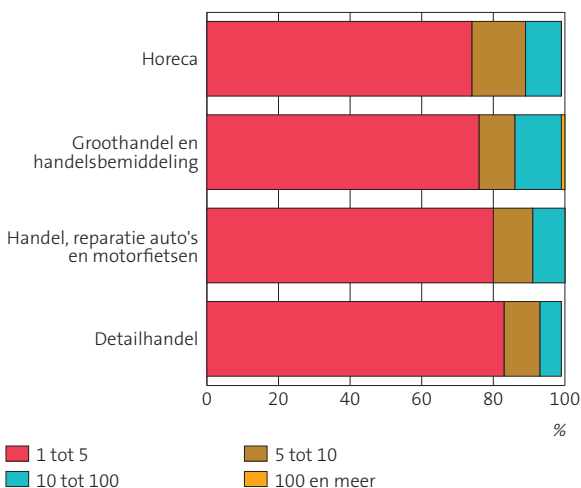
10.1 Arbeidsvolume werkzame personen (1 000 arbeidsjaren)

	2000	2005	2008*	2009*
Totaal	1 263	1 226	1 282	1 265
Detailhandel (incl. reparatie)	480	478	494	492
Groothandel	447	424	457	450
Handel, reparatie auto's en motorfietsen	135	132	135	132
Horeca	201	193	196	191

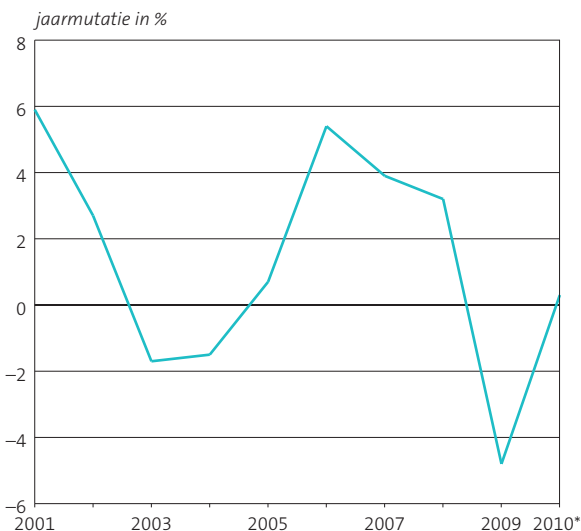
10.2 Werkzame personen

	2000		2009*	
	totaal	w.o. vrouwen	totaal	w.o. vrouwen
	x 1 000	%	x 1 000	%
Totaal	1 669	46	1 740	46
Detailhandel (incl. reparatie)	721	61	760	59
Groothandel	499	29	514	30
Handel, reparatie auto's en motorfietsen	152	18	157	20
Horeca	297	51	309	51

10.3 Bedrijven, werkzame personen, 1 januari 2010*

10.4 Omzet detailhandel

10.5 Omzet detailhandel (jaarmutatie in %)

	2001	2005	2009	2010*
Omzet totaal	5,9	0,7	-4,8	0,3
prijs	3,1	-0,8	-0,1	1,4
volume	2,7	1,5	-4,7	-1,1
omzet voedings- en genotmiddelen	6,6	-0,5	0,5	1,1
prijs	6,9	-0,9	2,3	0,4
volume	-0,3	0,4	-1,7	0,7
omzet non-foodartikelen	5,6	-0,2	-7	-1,5
prijs	1,6	-2,7	0,5	0,0
volume	3,9	2,5	-7,4	-1,5
omzet tankstations	2,2	10,5	-11,3	4,4
prijs	-0,3	9,6	-9,1	10,9
volume	2,5	0,8	-2,4	-5,9
omzet detailhandel via internet	.	.	.	14,6
prijs	.	.	.	-0,5
volume	.	.	.	15,2

10.6 Omzet voedings- en genotmiddelen (jaarmutatie in %)

	2001	2005	2009	2010*
Totaal	6,6	-0,5	0,5	1,1
Supermarkten e.d.	7,3	-0,4	1,3	1,8
Winkels gespecialiseerd in voedings- en genotmiddelen w.o. in dranken	3,5	-1	-4,7	-3,7
	6,8	-4,6	-3,8	-1,1

10.7 Omzet non-foodwinkels (jaarmutatie in %)

	2001	2005	2009	2010*
Totaal	5,6	-0,2	-7	-1,5
w.o. doe-het-zelfzaken	7,2	-0,8	-7,9	-4,1
w.o. bouwmarkten	7,8	1,1	-7,9	-4,2
in bovenkleding	4,7	1,8	-4,9	-0,4
in consumentenelektronica	6,3	-2,1	-10,9	0,4
in drogisterij-artikelen	8,5	-2,5	0,3	0,7
in huishoudelijke artikelen	3,6	-4,5	-5,1	3
in woninginrichtingsartikelen	5,9	-0,3	-8,9	-4,3
textielsupermarkten	2,7	0,7	-3,8	0,8

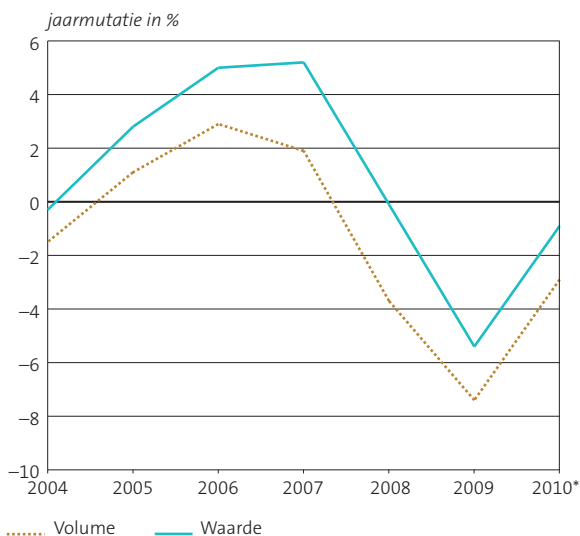
10.8 Omzet groothandel (jaarmutatie in %)

	2007	2008	2009	2010*
Totaal	10,1	8,0	-9,6	8,5
w.o. in landbouwproducten en levende dieren	37,0	21,3	-10,2	9,1
in voedings- en genotmiddelen	6,6	5,5	-0,6	4,9
in non-food	9,6	5,3	-2,9	2,9
overige gespecialiseerde groothandel	10,9	12,9	-16,9	15,2
in ICT-apparatuur	3,7	1,4	-12,4	14,6
in industriemachines	8,1	4,3	-14,4	4,2

10.9 Omzet motor- en autobranche (jaarmutatatie in %)

	2005	2008	2009	2010*
Motor- en autobranche	0,0	-4,4	-15,9	8,7
Import van nieuwe personenauto's	0,6	-8,1	-26,9	19,4
Personenautobranche	-1,8	-4,8	-13,2	5,9
Bedrijfsautobranche	3,5	0,2	-19,0	-6,9
Autoservicebedrijven	2,5	4,2	-5,1	1,7
Handel in auto-onderdelen	4,9	-2,6	-8,6	17,6
Handel en reparatie van motorfietsen	-3,9	-1,8	-12,8	0,3

10.10 Omzetontwikkeling horeca

10.11 Omzet, prijs en volume horeca (jaarmutatatie in %)

	2000	2005	2009	2010*
Omzet				
Hotels, eetgelegenheden, cafés	4,0	2,8	-5,4	-0,9
cafés e.d.	4,8	2,3	-7,5	-0,6
cafeteria's, lunchrooms, snackbars	3,5	1,3	1,4	0,1
hotels, pensions, conferentie- oorden	2,8	3,2	-8,8	2,3
restaurants	4,5	3,6	-4,8	-4,4
Prijs				
Hotels, eetgelegenheden, cafés	6,4	1,6	2,2	2,0
cafés e.d.	7,9	2,0	4,6	2,9
cafeteria's, lunchrooms, snackbars	5,5	1,9	2,2	2,1
restaurants	5,0	1,9	2,9	1,8
Volume				
Hotels, eetgelegenheden, cafés	-2,3	1,1	-7,4	-2,9
cafés e.d.	-2,9	0,3	-11,5	-3,4
cafeteria's, lunchrooms, snackbars	-1,9	-0,5	-0,9	-1,9
restaurants	-0,4	1,7	-7,4	-6,0

Aantal werkzame personen per bedrijf

Autohandel

Groothandel

Detailhandel

Horeca

11

Industrie
en energie

11. Industrie en energie

Industrie herstelt zich in 2010

Voor de industrie stond 2010 in het teken van economisch herstel. Over het hele jaar was de omzet 14 procent hoger bij ruim 8,5 procent hogere afzetprijzen. Ook de orderontvangsten waren aanzienlijk hoger dan in 2009. Het herstel zette zich op de exportmarkten sterker door dan in het binnenland. Wel bleef de gemiddelde maandomzet in 2010 nog ver verwijderd van de omzetrivieaus van voor de economische crisis.

De productie in de industrie nam met bijna 6,5 procent toe. Van alle branches produceerden alleen de meubelindustrie en de hout- en bouwmaterialenindustrie minder dan in 2009. De groei van de transportmiddelenindustrie was met 23 procent het sterkst.

Ondanks de positieve omzet- en productieontwikkelingen herstelde het producentenvertrouwen zich in 2010 moeizaam. Tot augustus waren de ondernemers van de industrie overwegend negatief. Daarna krabbelde de stemmingsindicator langzaam op.

Energieverbruik niet eerder zo hoog

In 2010 was het energieverbruik ruim 7 procent hoger dan in 2009. Niet eerder is in ons land in één jaar zoveel energie verbruikt. Oorzaken van het hoge verbruik zijn de koude winter en de toename van economische activiteiten in de industrie. Driekwart van de stijging is toe te rekenen aan het extra verbruik van aardgas, een kwart aan aardolie. Het steenkoolverbruik nam licht toe, terwijl het verbruik van de resterende energiebronnen licht afnam.

De productie van hernieuwbare elektriciteit bleef ongeveer constant. Deze was goed voor ongeveer 9 procent van het binnenlandse elektriciteitsverbruik in 2010.

De prijzen van aardgas en elektriciteit voor consumenten zijn in 2010 licht gedaald ten opzichte van 2009. De prijzen van benzine en diesel zijn echter fors gestegen. Het verbruik van benzine en diesel was in 2010 nagenoeg even hoog als in 2009.

11.1 Omzet- en productie-index industrie (2005=100)

	2008	2009	2010*
Omzet	133,2	106,1	121,1
Bestemming			
binnenland	137,3	114,5	122,9
buitenland	130,0	99,5	119,6
Branche			
voedings-, genotmiddelenindustrie	123,7	115,2	117,2
textiel-, kleding-, lederindustrie	92,6	80,3	90,3
hout-, bouwmaterialenindustrie	121,1	106,2	94,7
papier-, grafische industrie	101,0	89,0	94,1
aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie	148,5	106,3	137,6
basismetiaal-, metaalproducten-industrie	130,4	95,2	106,6
elektrotechnische, machine-industrie	124,0	105,9	122,8
transportmiddelenindustrie	152,7	101,5	113,3
meubelindustrie	102,4	85,2	84,7
Productie	105,4	96,0	102,1
Branche			
voedings-, genotmiddelenindustrie	103,0	101,7	103,6
textiel-, kleding-, lederindustrie	102,4	89,6	99,4
hout-, bouwmaterialenindustrie	102,1	86,3	79,6
papier-, grafische industrie	101,9	95,3	98,6
aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie	104,8	99,7	105
basismetiaal-, metaalproducten-industrie	103,1	84,1	95,5
elektrotechnische, machine-industrie	109,0	93,4	106,4
transportmiddelenindustrie	111,3	75,4	91,8
meubelindustrie	101,3	81,0	79,4

Werkzame personen industrie naar geslacht in 2009

Mannen

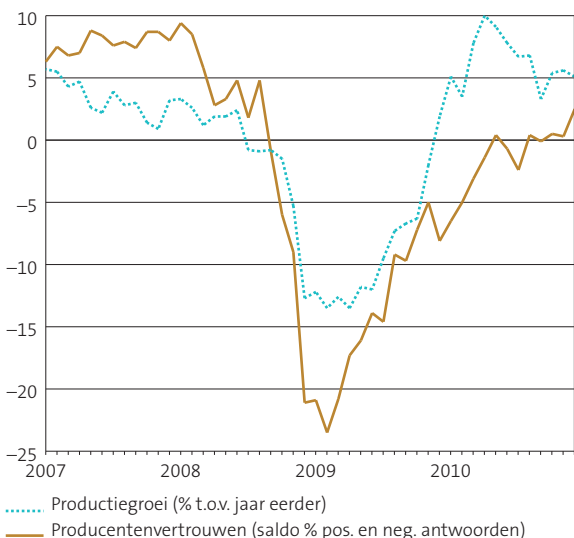

Vrouwen

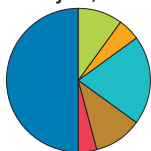
 = 100 000

11.2 Producentenvertrouwen en productiegroei industrie

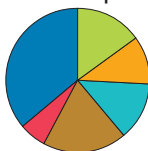

11.3 Kernuitkomsten industrie

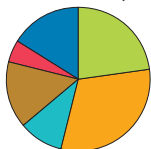
Bedrijven, 2010

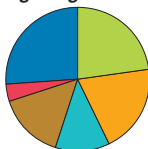
Banen van werkzame personen, 2009

Productiewaarde, 2009

Bruto toegevoegde waarde, 2009

- Voedings-, genotmiddelenindustrie
- Aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie
- Basismetaal-, metaalproductenindustrie
- Elektrotechnische, machine-industrie
- Transportmiddelenindustrie
- Textiel-, papier-, hout-, meubel- en overige industrie

11.4 Werkzame personen industrie (1 000 arbeidsjaren)

	2007	2008*	2009*
Totaal	844	849	821
Voedings-, genotmiddelenindustrie	117	115	114
Aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie	101	100	96
Basismetaal-, metaalproductenindustrie	114	116	109
Elektrotechnische, machine-industrie	166	169	163
Transportmiddelenindustrie	47	48	46
Textiel-, papier-, hout-, meubel- en overige industrie	299	300	292

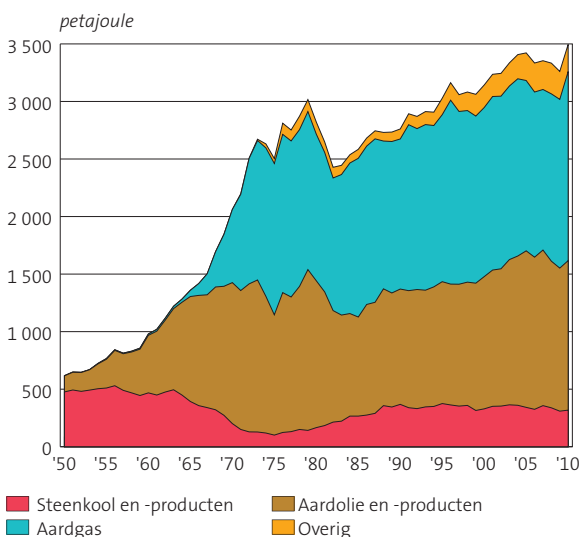
11.5 Investerings in vaste activa industrie (mln euro)

	2007	2008*	2009*
Totaal	7 916	7 965	7 653
Voedings-, genotmiddelenindustrie	1 642	1 488	1 691
Aardolie-industrie	583	849	584
Chemische industrie	1 244	1 529	1 453
Metaal-, elektrotechnische industrie	2 644	2 384	2 303
Overige industrie	1 804	1 715	1 612

11.6 Energiebalans (petajoule)

	2005	2009	2010*
Aanbod van energie	3 311	3 260	3 495
winning	2 628	2 661	2 944
invoer	8 586	9 033	9 585
uitvoer (-)	6 978	7 586	8 301
bunkers (-)	870	748	724
voorraadmutatie	-55	-100	-8
Verbruik van energie	3 311	3 260	3 495
energiesector	615	604	622
winningsbedrijven	39	36	38
cokesfabrieken	14	13	13
raffinaderijen	184	176	179
energiebedrijven	378	379	391
industrie	1 214	1 135	1 252
vervoer	486	489	488
huishoudens en overigen	995	1 033	1 134

11.7 Energieverbruik naar energiedrager

11.8 Elektriciteitsbalans (mld kWh)

	2000	2005	2009	2010*
Aanbod van elektriciteit	108,3	118,7	118,4	117,6
productie	89,4	100,4	113,5	114,8
centraal	56,5	69,2	72,1	73,4
decentraal	32,9	31,2	41,4	41,4
invoer	22,9	23,7	15,5	15,6
uitvoer (-)	4,0	5,4	10,6	12,8
Verbruik van elektriciteit	108,3	118,7	118,4	117,6
via het openbare net	92,8	102,0	99,0	99,5
via bedrijfsnetten	11,9	12,8	15,1	14,3
bij de productie	3,7	3,9	4,3	3,8
Netverliezen	4,1	4,5	4,4	4,5

11.9 Hernieuwbare elektriciteit (% van totale elektriciteitsverbruik)

	2000	2005	2009	2010*
Binnenlandse productie	2,53	6,11	8,91	9,07
waterkracht	0,14	0,08	0,09	0,09
windenergie	0,79	1,81	4,02	3,49
zonnestroom	0,01	0,03	0,04	.
biomassa	1,59	4,20	4,76	.
Invoer	.	8,56	14,88	13,96
waterkracht	.	7,26	14,33	13,39
windenergie	.	0,00	0,32	0,39
zonnestroom	.	–	–	–
biomassa	.	1,29	0,23	0,18
Uitvoer	.	0,02	0,27	0,36

11.10 Afzet motorbrandstoffen¹⁾ voor vervoer (petajoule)

	2000	2005	2009	2010
Wegverkeer	434	464	471	470
autogas (lpg)	26	16	15	14
motorbenzine	177	180	184	184
autodiesel	231	267	273	273
Scheepvaart	565	708	601	584
gasolie en lichte stookolie	92	78	60	73
stookolie	473	630	541	512
Luchtvaart	142	156	149	145

¹⁾ Inclusief afzet internationale scheep- en luchtvaart.

11.11 Consumentenprijzen energie (euro)

	2005	2009	2010
Aardgas per m ³	0,70	0,82	0,76
Electriciteit per kWh	0,20	0,30	0,28
Motorbenzine (Euro95) per liter	1,35	1,35	1,50
Autodiesel per liter	1,04	1,01	1,17
Autogas (lpg) per liter	0,45	0,51	0,64

12

Inkome
en
bestedin-
gen

12. Inkomen en bestedingen

Kans op armoede in 2009 weinig toegenomen

In 2009 moest 7,7 procent van de Nederlandse huishoudens rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dat is 0,2 procentpunt meer dan in 2008.

Dat deze toename ondanks de economische crisis beperkt bleef, komt onder meer doordat de groei van de werkloosheid erg meeviel. Bovendien verbeterde in 2009 de koopkracht voor de meesten. Werknemers profiteerden van de eerder afgesloten cao's, maar ook ontvangers van een uitkering of pensioen gingen er nog op vooruit. Verliezers waren veel zelfstandigen die hun koopkracht scherp zagen dalen. Hierdoor nam het aandeel zelfstandigen met een laag inkomen sterk toe.

Vermogen huishouden in 2009 fors gedaald

Begin 2010 kwam het doorsnee vermogen van huishoudens uit op 33 duizend euro. Een jaar eerder was dit nog 42 duizend euro. Deze daling is vooral toe te schrijven aan de waardevermindering van de eigen woning in 2009. Bijna zes op de tien huishoudens hadden een eigen woning. Op 1 januari 2010 was de waarde hiervan 237 duizend euro, tegen 254 duizend euro een jaar eerder. Daar komt bij dat de doorsnee hypotheekschuld toenam, van 150 duizend euro (2009) tot 155 duizend euro (2010).

Meer vrouwen economisch zelfstandig

Het aandeel vrouwen dat economisch zelfstandig is, blijft toenemen. Verdiende in 2001 zo'n 41 procent van de vrouwen van 15 tot 65 jaar met betaald werk ten minste het bijstandsniveau van een alleenstaande, in 2009 was dat al 48 procent. De economische zelfstandigheid nam toe in alle leeftijdsgroepen, behalve bij de 15- tot 25-jarigen. Het aandeel mannen dat zichzelf financieel kan bedruipen, is al jaren stabiel en ligt rond de 70 procent.

12.1 Gemiddeld besteedbaar huishoudeninkomen (1 000 euro)

	2001	2005	2008	2009**
Totaal	27,5	29,4	33,1	33,4
Eenpersoonshuishouden	16,0	17,2	19,0	19,2
alleenstaande man	17,2	17,9	20,2	20,3
alleenstaande vrouw	15,1	16,6	18,0	18,2
Meerpersoonshuishouden	33,3	35,9	40,8	41,2
(echt)paar	34,1	36,9	42,1	42,6
zonder kinderen	30,4	33,1	37,2	37,9
uitsluitend minderj. kind.	34,1	37,4	44,0	44,7
minstens één meerderj. kind	45,3	48,3	54,8	54,5
eenoudergezin	23,5	24,4	27,4	27,7
uitsluitend minderj. kind.	18,0	19,6	22,3	22,9
minstens één meerderj. kind	30,5	30,7	34,0	33,9
overig	37,3	40,3	45,1	44,9

12.2 Besteedbare huishoudeninkomens, 2008** (x 1 000)

	Totaal	Een persoons- huishouden	Meer persoons- huishoudens
Totaal	7 302	2 598	4 703
Minder dan 10 000 euro	403	330	73
10 000 tot 20 000 euro	1 693	1 350	343
20 000 tot 30 000 euro	1 769	644	1 125
30 000 tot 40 000 euro	1 342	172	1 170
40 000 tot 50 000 euro	912	56	856
50 000 euro en meer	1 182	45	1 136

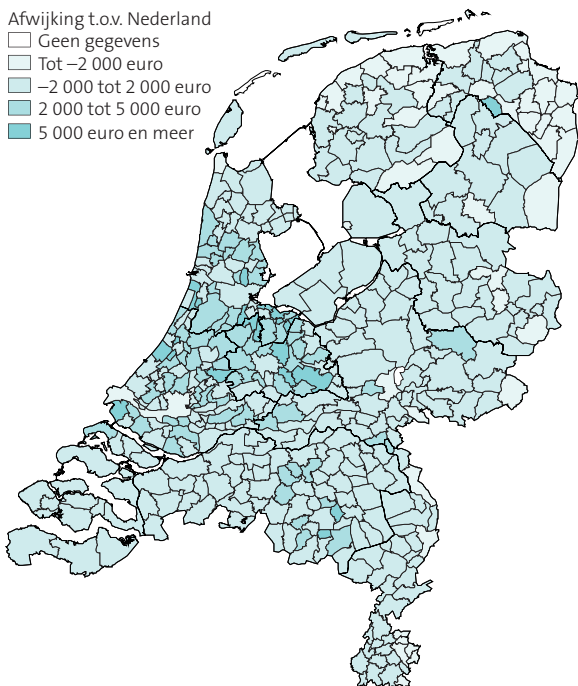
12.3 Gemiddeld persoonlijk inkomen (1 000 euro)

	2001	2005	2008	2009**
Totaal personen	22,4	24,7	27,9	28,4
Actief	26,7	29,9	33,5	34,1
werknemer	26,3	29,5	33,0	34,2
zelfstandige	31,2	34,4	40,1	36,7
overig (freelancer e.d.)	9,7	10,6	10,3	10,7
Niet-actief	14,5	16,2	17,9	18,3
werkloze, bijstandsontvanger	12,0	13,7	14,5	15,3
arbeidsongeschikte	16,2	17,7	19,7	20,5
pensioenontvanger	16,7	19,3	21,3	21,7
overig (student e.d.)	6,9	7,1	8,3	8,2

12.4 Gestandaardiseerd inkomen per gemeente, 2008

Afwijking t.o.v. Nederland

- Geen gegevens
- Tot -2 000 euro
- -2 000 tot 2 000 euro
- 2 000 tot 5 000 euro
- 5 000 euro en meer

12.5 Koopkrachtmutatie naar voornaamste inkomensbron (%)

	2002	2005	2008	2009**
Totaal personen	1,6	-0,3	1,4	1,5
Inkomensbron huishouden				
Inkomen uit arbeid	1,9	-0,1	1,9	2,8
Inkomen uit eigen onderneming	-1,0	1,1	0,4	-4,3
Overdrachtsinkomen	1,6	-0,8	0,8	0,9
w.o. inkomensbron gelijkgebleven				
inkomen uit arbeid	2,0	0,1	1,9	3,0
inkomen uit eigen onderneming	0,4	2,9	1,9	-3,6
overdrachtsinkomen	1,5	-0,9	0,6	0,7

Vrouwen

Mannen

€ = 5 000 euro

12.6 Huishoudens met een laag inkomen (x 1 000)

	2001	2005	2008	2009**
Totaal	627	652	515	531
Herkomstland				
Nederland	428	433	316	318
Overig westers land	68	74	64	69
Niet-westers land	131	145	135	144
Suriname	27	27	24	24
Nederlandse Antillen/Aruba	11	13	12	11
Turkije	25	30	27	27
Marokko	26	27	25	28
overig niet-westers	42	48	47	55

12.7 Financiële problemen van huishoudens (%)

	2000	2005	2008	2009
Rondkomen				
(Zeer) moeilijk	9	17	12	11
Eerder moeilijk / gemakkelijk	39	32	28	26
(Zeer) gemakkelijk	53	51	60	63
Betalingsachterstanden				
Huur of hypotheek	2	5	3	4
Gas, water of elektriciteit	1	4	3	3
Afbetaling gekochte artikelen	1	1	1	1

12.8 Oordeel financiële situatie eigen huishouden (%)

	2000	2005	2009	2010
Laatste 12 maanden				
Verbeterd	30	11	12	12
Ongewijzigd	57	51	64	62
Verslechterd	12	38	23	25
Weet niet	1	1	1	1
Komende 12 maanden				
Verbeteren	26	14	11	14
Ongewijzigd blijven	62	58	66	64
Verslechteren	9	23	17	18
Weet niet	4	4	5	4
Op dit moment				
Schulden maken	2	3	2	2
Spaarmiddelen aanspreken	3	6	4	4
Precies rondkomen	39	47	44	44
Beetje geld overhouden	37	33	37	37
Veel geld overhouden	16	10	12	11
Weet niet	2	2	3	2

12.9 Economische zelfstandigheid (%)

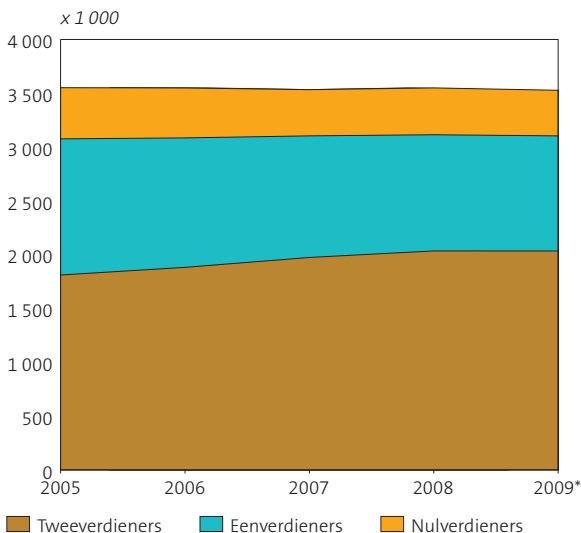
	2001	2005	2008	2009**
Mannen	72	69	70	69
15 tot 25 jaar	29	23	24	23
25 tot 35 jaar	87	82	85	82
35 tot 45 jaar	89	87	89	87
45 tot 55 jaar	85	83	86	85
55 tot 65 jaar	54	58	61	62
Vrouwen	41	42	47	48
15 tot 25 jaar	23	17	18	17
25 tot 35 jaar	63	63	69	69
35 tot 45 jaar	49	53	60	61
45 tot 55 jaar	43	49	56	57
55 tot 65 jaar	17	23	28	30

Twee miljoen tweeverdieners

Het traditionele kostwinnersmodel, waarbij de man buitenshuis werkt en de vrouw thuisblijft om het huishouden te doen, is op zijn retour. Van steeds meer paren hebben beide partners een betaalde baan. Bestond in 2005 al 51 procent van de paren van 15 tot 65 jaar uit tweeverdieners, in 2009 is dat gegroeid naar 58 procent. Dit komt neer op ruim 2 miljoen huishoudens. In ruim 80 procent van de gevallen is de man de meestverdienende partner.

Tweeverdieners hadden in 2009 gemiddeld bijna 50 duizend euro te besteden. Dat is ruim 13 duizend euro meer dan een gemiddeld huishouden. Het verschil met eenverdieners bedroeg 8,5 duizend euro. Dit betrekkelijk kleine verschil wijst erop dat een van de tweeverdieners vaak een kleine (deeltijd)baan heeft. Er is dan eerder sprake van anderhalfverdieners dan van tweeverdieners. Van niet meer dan 20 procent van tweeverdieners werken beide partners voltijds.

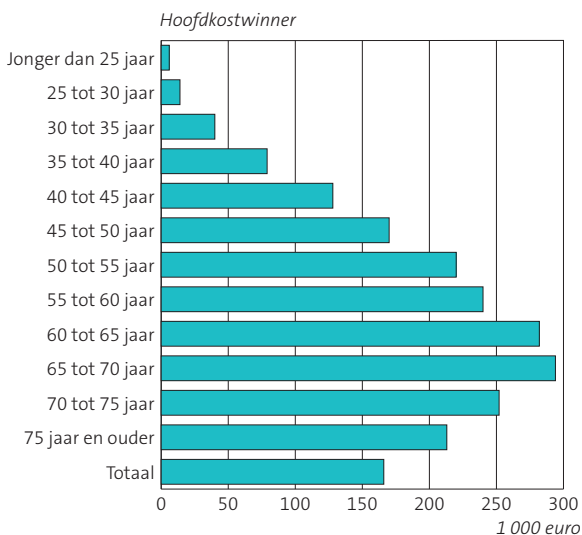
12.10 Verdienertypen paren van 15 tot 65 jaar

12.11 Mediane vermogen van huishoudens, 1 jan. (1 000 euro)

	2007	2008	2009	2010*
Vermogen	43	47	42	33
Bezittingen	177	191	190	178
financiële bezittingen	17	18	17	16
bank- en spaartegoeden	14	15	15	14
effecten	17	16	12	13
onroerend goed	253	264	261	244
eigen woning	247	256	254	237
overig onroerend goed	159	168	167	170
roerende zaken	24	26	28	29
ondernemingsvermogen	11	12	11	10
Schulden	136	145	152	156
hypotheekschuld eigen woning	136	143	150	155
overige schulden	28	30	31	35

12.12 Gemiddeld vermogen huishoudens, 1 januari 2010*

12.13 Bestedingen van huishoudens, 2009** (%)

	Totaal	Tot 45 jaar	45 tot 65 jaar	65 jaar en ouder
Totale bestedingen in %	100	100	100	100
Voeding	15,6	15,0	15,6	16,6
brood, gebak, grutterswaren	1,9	1,9	2,0	1,8
aardappelen, groenten, fruit	2,0	1,8	2,0	2,4
suikerhoudende artikelen en dranken	2,8	2,4	2,9	3,2
oliën en vetten	0,2	0,1	0,2	0,3
vlees, vleeswaren, vis	2,3	1,9	2,3	2,9
zuivelproducten	1,6	1,5	1,6	1,8
uit eten, overige voeding	4,7	5,4	4,5	4,2
Woning	35,2	31,9	34,9	40,9
huur, onderhoud woning / tuin	23,6	21,4	23,1	28,6
meubels, stoffering, linnengoed	3,4	2,9	3,7	3,3
huish.apparaten, gereedschap	1,9	1,7	2,0	2,1
verwarming en verlichting	6,2	5,9	6,1	6,9
Kleding en schoenen	5,9	7,1	5,7	4,5
kleding	4,3	5,2	4,1	3,3
schoenen en opsmuk	1,6	1,9	1,6	1,2
Hygiëne, geneesk. verzorging	7,8	9,8	6,6	7,7
huish. dienstverlening en reiniging	3,1	5,4	1,9	2,3
lichamelijke verzorging	2,1	2,1	2,1	2,1
geneeskundige verzorging	2,7	2,3	2,7	3,3
Ontwikkeling, ontspanning, verkeer	32,4	33,5	33,9	27,0
ontwikkeling	3,6	3,9	3,8	2,5
sport, spel en vakantie	8,0	8,2	8,4	6,6
overige ontspanning	3,9	4,3	4,0	3,1
roken	0,7	0,8	0,8	0,3
verkeer, vervoer, communicatie	16,2	16,3	16,9	14,5
Overige bestedingen	3,1	2,7	3,2	3,3
particuliere verzekering n.e.g. contributie maatsch.	1,2	1,2	1,3	0,9
Organisaties	0,6	0,4	0,7	0,8
collectes en donaties	0,6	0,4	0,6	0,9
overige bestedingen n.e.g.	0,7	0,7	0,7	x
Totale bestedingen (euro)	31 367	31 238	34 215	26 247

13

Inter-
nationale
handel

13. Internationale handel

Goederenhandel flink toegenomen

Het volume van de in- en uitvoer van goederen is in 2010 flink toegenomen in vergelijking met een jaar eerder. De invoer steeg met 13 procent en de uitvoer met 12 procent. In 2010 lagen de invoerprijzen 8 procent hoger dan in 2009, de uitvoerprijzen zijn met 7 procent gestegen. De waarden van de in- en uitvoer zijn daarmee in 2010 met respectievelijk 21 procent en 20 procent toegenomen. In 2009 daalde de invoerwaarde nog met 18 procent en de uitvoerwaarde met ruim 16 procent. In 2010 steeg de handel met landen buiten de Europese Unie sneller dan met EU-landen.

Het overschot op de goederenhandelsbalans had in 2010 een waarde van 38 miljard euro. Dit is 3 miljard euro meer dan in 2009. Dat grote handelsoverschot kwam vooral door de sterk toegenomen handel in voedingsmiddelen en chemische producten, die in 2010 een overschot van 17 miljard en 20 miljard euro opleverden. De invoer van brandstoffen was 10 miljard euro groter dan de uitvoer.

Herstel internationale handel in diensten

De in- en uitvoer van diensten vertoonden in 2010 weer een stijgende lijn. De waarde van de invoer van diensten bedroeg 80 miljard euro. Dat is een toename van 3 procent ten opzichte van 2009. De communicatiediensten en verzekeringsdiensten hebben belangrijk bijgedragen aan deze stijging.

De uitvoerwaarde steeg met 9 procent tot bijna 90 miljard euro. Forse stijgingen deden zich vooral voor bij communicatiediensten en royalty's en licentierechten. De dienstenhandel met landen buiten de Europese Unie steeg meer (11 procent) dan met de EU-landen (8 procent).

In 2010 herstelden de in- en uitvoer van zowel diensten als goederen zich stevig. Het groeitempo van de dienstenhandel was echter flink lager dan van de goederenhandel.

13.1 In- en uitvoer van goederen (mld euro)

	2005	2009	2010*
Invoer	250	274	332
Europese Unie	138	152	177
overige landen	112	122	155
Uitvoer	281	309	370
Europese Unie	216	231	274
overige landen	65	78	97
Handelsbalans	31	35	38
Europese Unie	78	80	97
overige landen	-47	-44	-58

Nederlandse goederenexport naar Rusland (mld euro)

2000

2010*

 = 1,5 miljard euro

13.2 Uitvoer van goederen (mld euro)

	2005	2009	2010*
Totaal	281	309	370
Voeding en levende dieren	32	40	45
Dranken en tabak	6	6	6
Niet-eetbare grondstoffen, excl. brandstoffen	15	15	19
Minerale brandstoffen	31	38	51
Dierlijke en plantaardige oliën en vetten	2	3	3
Chemische producten	48	59	71
Fabrikaten	27	27	33
Machines en vervoermaterieel	91	88	107
Niet elders genoemde goederen	30	32	36

13.3 Uitvoer naar land en landengroep (mld euro)

	Uitvoer		
	2005	2009	2010*
Totaal	281	309	370
Europa	234	251	297
Europese Unie	216	231	274
w.o.			
België	33	35	41
Duitsland	67	75	90
Frankrijk	26	27	32
Italië	16	16	18
Verenigd Koninkrijk	26	26	30
overig West-Europa	11	13	15
Oost-Europa	7	6	7
w.o.			
Rusland	4	4	6
Afrika	6	9	11
Amerika	19	21	26
w.o.			
Verenigde Staten	14	14	17
Azië	20	25	32
w.o.			
China	3	5	5
Japan	2	2	3
Australië, Oceanië	3	4	5

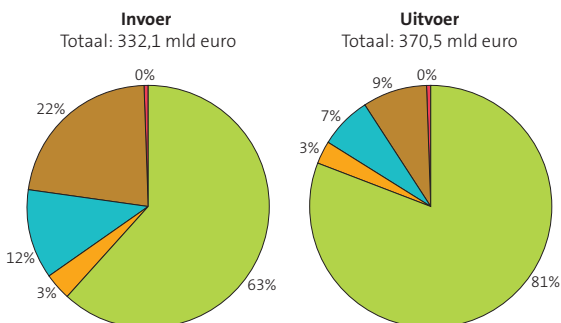
13.4 Invoer van goederen (mld euro)

	2005	2009	2010*
Totaal	250	274	332
Voeding en levende dieren	19	26	28
Dranken en tabak	3	3	3
Niet-eetbare grondstoffen, excl. brandstoffen	10	10	13
Minerale brandstoffen	37	43	60
Dierlijke en plantaardige oliën en vetten	2	2	3
Chemische producten	33	44	51
Fabrikaten	28	28	34
Machines en vervoermaterieel	89	83	100
Niet elders genoemde goederen	29	35	40

13.5 Invoer naar land en landengroep (mld euro)

	2005	2009	2010*
Totaal	250	274	332
Europa	156	173	206
Europese Unie	138	152	177
w.o.			
België	27	27	32
Duitsland	48	53	59
Frankrijk	13	14	15
Italië	7	6	7
Verenigd Koninkrijk	16	18	22
overig West-Europa	8	11	13
Oost-Europa	10	10	15
w.o.			
Rusland	8	10	14
Afrika	7	8	11
Amerika	30	35	40
w.o.			
Verenigde Staten	20	23	25
Azië	57	56	74
w.o.			
China	19	22	31
Japan	6	7	9
Australië, Oceanië	1	1	1

13.6 In- en uitvoer naar continenten, 2010*

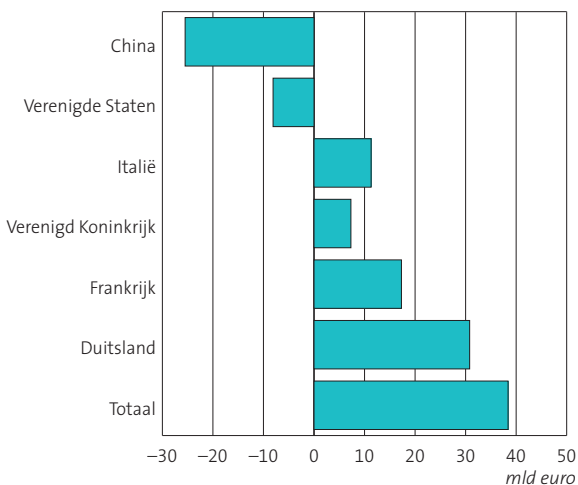

13.7 In- en uitvoer van diensten (mld euro)

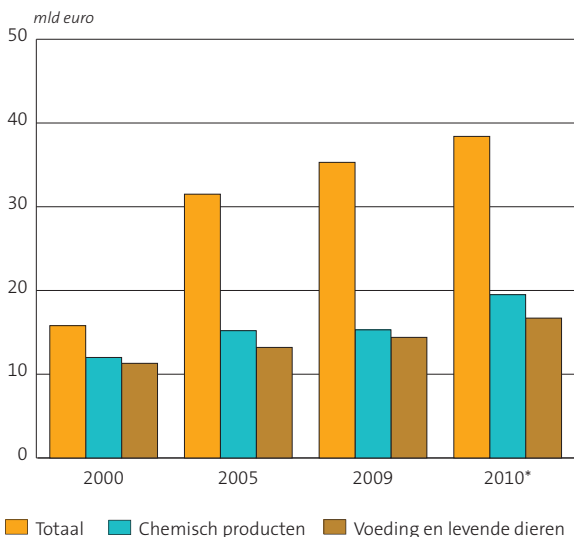
	2005 ¹⁾	2009	2010*
Invoer	68	78	80
Europese Unie	41	40	41
Overige landen	27	38	40
Vervoersdiensten	12	13	14
Reisverkeer	13	15	15
Communicatiediensten	3	3	3
Bouwdiensten	1	2	2
Verzekeringsdiensten	1	1	1
Financiële diensten	1	1	1
Computer- en informatiediensten	3	4	4
Royalty's en licentierechten	7	13	15
Overige zakelijke diensten	26	26	25
Persoonlijke, culturele en recreatieve diensten	1	1	1
Overheidsdiensten	1	1	1
Uitvoer	74	82	89
Europese Unie	41	49	53
Overige landen	33	33	36
Vervoersdiensten	17	18	19
Reisverkeer	8	9	10
Communicatiediensten	3	3	4
Bouwdiensten	2	2	2
Verzekeringsdiensten	0	0	0
Financiële diensten	1	1	1
Computer- en informatiediensten	3	4	5
Royalty's en licentierechten	8	15	18
Overige zakelijke diensten	28	27	28
Persoonlijke, culturele en recreatieve diensten	1	1	1
Overheidsdiensten	2	2	2

¹⁾ Methodebreuk; cijfers zijn niet geheel vergelijkbaar met volgende jaren.

13.8 Handelssaldo, totaal, belangrijkste landen, 2010*

13.9 Handelsoverschot, totaal, productgroepen

14

Landbouw

14. Landbouw

Lichte daling land- en tuinbouwbedrijven

In 2010 waren er 72 duizend land- en tuinbouwbedrijven in Nederland, ruim 1 procent minder dan een jaar eerder. Het is de kleinste afname in ruim 15 jaar. Het grootst was de daling in Zuid-Holland, het kleinst in Overijssel. Schaalvergroting stakte in 2010 in de melkveesector, maar blijft toenemen in de varkenssector. In 2010 groeide het aantal bedrijven met meer dan 5 duizend varkens tot 133. Dat is een toename van 18 procent ten opzichte van 2009.

Q-koorts en fokverbod remmen groei geitenhouderij

Op 1 april 2010 waren er op 3,7 duizend landbouwbedrijven ruim 350 duizend geiten. Dat is gemiddeld 95 geiten per bedrijf. Het overgrote deel van de geiten (70 procent) wordt gehouden voor de melk. Er zijn 367 bedrijven die zich specialiseren in de geitenhouderij. Op deze bedrijven wordt 85 procent van de geiten gehouden, het gemiddelde bedrijf telt 814 geiten. Op de andere landbouwbedrijven met geiten zijn dit er gemiddeld 16.

De ruiming en in verband met de Q-koorts hebben de jarenlange groei van de sector onderbroken. Op 1 april 2010 waren er bijna 23 duizend minder geiten dan een jaar eerder. Op de gespecialiseerde geitenbedrijven daalde het gemiddeld aantal geiten van 895 in 2009 naar 814 in 2010. Na de ruiming volgden fokverboden waardoor de sector zich niet vlot kon herstellen.

Meer loonwerk in land- en tuinbouw

In 2010 werd het werk in de land- en tuinbouw voor 56 procent verricht door gezinsleden. Dit was in 2005 nog 63 procent. Het aandeel van regelmatig meewerkende niet-gezinsleden ligt al tien jaar rond de 28 procent. Loonwerkers (niet-regelmatig werkzame arbeidskrachten) verrichten steeds meer werk. In 2005 voerden zij nog 9 procent van het werk in de land- en tuinbouw uit, in 2010 was dit 16 procent.

14.1 Oppervlakte landbouwgrond (1 000 hectare)

	2005	2009	2010
Totaal	1 938	1 917	1 872
Grasland en groenvoedergewassen	1 242	1 265	1 233
blijvend grasland	771	785	769
natuurlijk grasland	24	42	45
tijdelijk grasland	205	190	182
snijmaïs	235	242	231
overige groenvoedergewassen	7	6	7
Akkerbouw	604	554	542
consumptieaardappelen	66	71	73
pootaardappelen	39	38	39
zetmeelaardappelen	51	47	47
suikerbieten	91	73	71
uien	23	26	29
akkerbouwgroenten (exc. uien)	25	26	23
gerst	51	44	33
tarwe	137	151	154
overige granen	36	33	31
graszaden	28	18	13
braakland	35	7	7
overige akkerbouw	24	21	23
Tuinbouw open grond	81	88	87
boomkwekerijgew. en vaste planten	15	17	17
fruit open grond	19	20	20
tuinbouwgroenten	22	25	24
tulpen	11	12	11
overige bloembollen en -knollen	12	12	12
overige tuinbouw open grond	3	3	3
Tuinbouw onder glas	11	10	10
groenten onder glas	4	5	5
perkplanten	1	0	0
potplanten	1	1	1
snijbloemen	3	3	2
overige tuinbouw onder glas	1	1	1

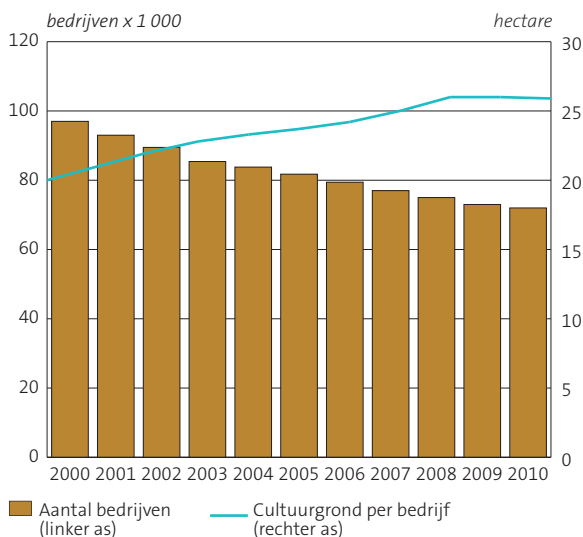
Kleiner suikerbietenareaal, hogere opbrengst

De oppervlakte suikerbieten is in tien jaar tijd gedaald van 109 duizend ha in 2001 naar 71 duizend hectare in 2010. Echter, de bietenopbrengst per hectare is flink toegenomen: van 55 ton (2001) naar 75 ton per hectare (2010). In de periode 2006–2010 was de gemiddelde oppervlakte suikerbieten een kwart lager dan in de jaren 2001–2005. Daarentegen steeg in diezelfde periode de bietenopbrengst per hectare met 18 procent.

14.2 Oogst akkerbouw (mln kg)

	2005	2009	2010*
Aardappelen, consumptie-	3 213	3 646	3 546
Aardappelen, poot-	1 310	1 434	1 452
Aardappelen, zetmeel-	2 254	2 100	1 845
Suikerbieten	5 931	5 735	5 280
Zaaiuien	983	1 220	1 252
Gerst	307	310	204
Haver	9	10	8
Rogge	11	11	10
Tarwe	1 175	1 402	1 370
Triticale	20	17	14
Corn-cob-mix (met 65% droge stof)	83	94	85
Korrelmaïs (met 65% droge stof)	281	245	196
Snijmaïs (met 35% droge stof)	9 672	11 122	10 341
Vezelvlas	27	15	11

14.3 Land- en tuinbouwbedrijven, aantal en grootte

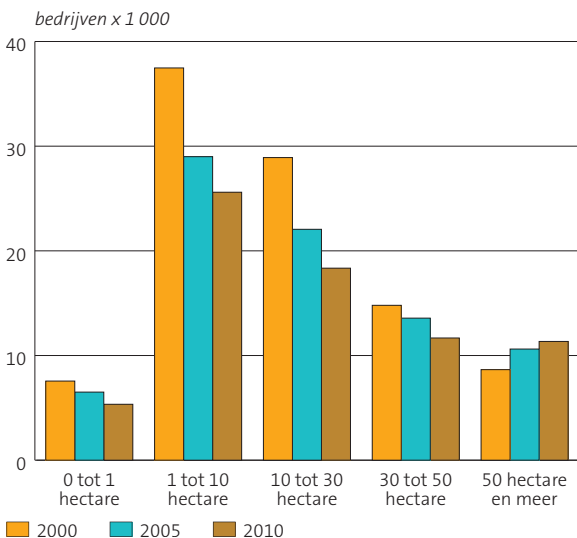
14.4 Oogst tuinbouw (mln kg)

	2000	2005	2009	2010*
Aardbeien	34	39	43	43
Appelen	461	359	407	338
Elstar	167	142	176	145
Golden Delicious	30	29	23	20
Jonagold/Jonagored	162	132	135	100
Junami	.	0	10	10
Kanzi	.	0	11	15
Rode Boskoop	32	19	17	14
Rubens	.	0	5	7
Peren	203	195	295	274
Beurré Alexandre Lucas	.	8	12	15
Conference	135	145	230	214
Doyenne du Comice	35	25	34	26
Stoofperen	14	8	8	34
Aubergines	33	41	46	46
Champignons	265	240	230	220
Courgette	11	12	19	18
Komkommers	410	440	435	430
Paprika	285	345	370	365
Tomaten	520	660	800	815
Doperwten	37	34	31	22
Sperziebonen	52	71	49	45
Tuinbonen (groen te oogsten)	4	4	6	3
Bos- en waspeen	132	137	140	119
Knolselderij	62	53	55	56
Kroten	21	22	26	24
Radijs	35	28	23	23
Schorseneren	21	17	25	24
Winterpeen	253	350	421	362
Bloemkool	43	42	40	42
Boerenkool	15	14	14	13
Broccoli	10	14	19	19
Groene kool	7	4	4	3
Rode kool	35	40	40	40
Spitskool	9	10	16	15
Spruitkool	80	62	66	61
Witte kool	120	128	133	132
Andijvie	31	28	26	25
Asperges	15	15	15	14
Ijsbergsla	50	59	72	69
Overige sla	22	15	14	14
Prei	95	82	96	100
Spinazie	54	43	32	27
Witlof	70	67	56	53

14.5 Veestapel op landbouwbedrijven, 1 april (1 000 stuks)

	2000	2005	2009	2010*
Graasdieren				
Rundvee	4 069	3 797	3 969	3 972
melk- en fokvee	2 840	2 588	2 735	2 722
vlees- en weidevee	1 229	1 209	1 234	1 249
Schape	1 305	1 361	1 137	1 128
Geiten	179	292	374	352
Paarden en pony's	117	133	143	143
Hokdieren				
Kippen	104 015	92 914	96 862	101 250
leghennen (incl. ouderdieren)	44 036	42 630	46 643	49 078
vleeskuikens (incl. ouderdieren)	59 978	50 284	50 219	52 172
Overig pluimvee (eenden, kalkoenen)	2 799	2 551	2 907	2 374
Konijnen	392	360	312	299
Edelpelsdieren	590	704	884	964
Varkens	13 118	11 312	12 187	12 252
biggen	5 102	4 563	5 069	5 123
fokvarkens	1 511	1 244	1 246	1 227
vleesvarkens	6 505	5 504	5 873	5 902

14.6 Omvang van landbouwbedrijven

14.7 Vlees-, zuivel- en eierproductie (mln kg)

	2000	2005	2009	2010*
Vleesproductie (met been, incl. afsnijvet)				
kalveren	199	211	223	222
volwassen runderen	272	185	179	167
schapen en geiten	19	14	15	14
varkens	1 623	1 298	1 275	1 287
vleeskuikens	676	628	733	751
Onbewerkte koemelk ontvangen door zuivelfabrieken	10 734	10 479	11 469	11 631
Melkverwerking tot				
boter	126	119	117	121
fabriekskaas	684	672	712	740
gecondenseerde melk	274	292	320	347
melkpoeder	166	160	204	200
consumptiemelk	858	840	701	.
weipoeder	130	68	86	110
Kippeneieren	627	567	612	631

14.8 Melkkoeien zonder weidegang (in % van totaal)

	2001	2008	2009
Totaal	10	21	24
Noordelijk weidegebied	11	20	23
Oostelijk en Centraal veehouderijgebied	11	18	22
Westelijk weidegebied	2	8	9
Zuidelijk weidegebied	11	30	38
Overig Nederland	11	27	28

Melkkoeien vaker op stal

Vergeleken met 2001 worden in Nederland meer melkkoeien het hele jaar op stal gehouden. In 2009 is ongeveer 24 procent van de 1,5 miljoen melkkoeien binnen gebleven. Het op stal houden van melkkoeien hangt onder andere samen met de beschikbaarheid van grasland.

Er zijn flinke regionale verschillen in de beschikbare hoeveelheid grasland per melkgoe. Als er veel grasland per koe beschikbaar is, staan er weinig koeien op stal (9 procent in het Westelijk weidegebied). Is er weinig grasland per koe, dan worden veel koeien op stal gehouden (38 procent in het Zuidelijk weidegebied).

14.9 Arbeidskrachten op land- en tuinbouwbedrijven (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Arbeidsvolume (arbeidsjaren)	212	175	171	170
regelmatig werkzaam	197	159	146	141
gezinsarbeidskrachten	139	111	97	96
niet-gezinsarbeidskrachten	58	48	49	46
niet-regelmatig werkzaam	15	16	25	28
Regelmatig werkzaam (personen)	281	235	218	212
gezinsarbeidskrachten	194	163	148	148
niet-gezinsarbeidskrachten	86	72	70	64

Vleesproductie volwassen runderen (mln kg)

2000

2010

 = 50 mln kg

14.10 Prijzen aangevoerde vis (euro/kg)

	2000	2005	2009	2010*
Bot	.	0,63	0,46	0,46
Garnaal	3,37	2,63	2,52	2,71
Griet	6,72	8,16	7,24	6,42
Kabeljauw	2,54	2,39	2,26	2,54
Langoestine	4,51	4,79	4,10	5,20
Mossel	1,11	0,94	1,22	1,23
Rode poot	.	1,30	1,96	2,03
Schar	1,62	0,90	0,75	0,76
Schol	1,74	2,02	1,38	1,32
Tarbot	8,93	9,61	9,33	10,59
Tong	8,62	10,43	10,03	11,48
Zeebaars	.	8,20	8,93	9,24

15

Macro-
economie

15. Macro-economie

Herstel Nederlandse economie

Na het crisisjaar 2009 volgde in 2010 het economisch herstel. De economie groeide met 1,8 procent. Dit komt vooral door de export die met 10,9 procent groeide. De meeste in Nederland gemaakte exportproducten zijn afkomstig van de industrie. Deze bedrijfstak profiteerde dan ook flink en groeide met 7,3 procent. Ook de handel en het vervoer profiteerden van het herstel.

Met veel bedrijfstakken ging het in 2010 beter dan in 2009, alleen met de bouwnijverheid niet. De bouwproductie was 10,7 procent lager dan een jaar eerder. Dit hangt samen met de stagnatie op de woningmarkt en het achterblijven van investeringen in vooral kantoorgebouwen. De totale investeringen in vaste activa krompen met 4,8 procent. In 2009 waren ze ook al fors teruggelopen.

De consumptie door huishoudens steeg in 2010 met 0,4 procent en droeg slechts licht bij aan het herstel. De overheidsconsumptie was 1,5 procent hoger. De werkloosheid begon vanaf begin 2010 weer te dalen. Gemiddeld waren er in 2010 nog wel 49 duizend werklozen meer dan in 2009.

Minder consumptief krediet, meer roodstand

Net als in 2009 is in 2010 minder consumptief krediet opgenomen. Het verstrekte krediet daalde tot 9,3 miljard euro, een nieuw laagterecord sinds 1998. Er zijn voornamelijk minder doorlopende kredieten verstrekt. De roodstand is in 2010 wel toegenomen, met 301 miljoen euro tot 10 miljard euro.

Dividend

Beursgenoteerde bedrijven keerden in 2010 ruim 11 miljard euro dividend aan hun aandeelhouders uit, 1 miljard euro meer dan in 2009. Het merendeel werd uitgekeerd door de niet-financiële bedrijven. De financiële sector ondervindt nog naweeën van de financiële crisis en heeft weinig ruimte om dividend uit te keren. Financiële instellingen keerden in 2010 nog geen 200 miljoen euro aan dividend uit. In 2008 was dit nog bijna 6 miljard euro.

15.1 Economische en sociale kernindicatoren

	2000	2009*	2010*
Macro-economische kerncijfers			
Economische groei (% volumemutatie bbp)	3,9	-3,9	1,8
Bruto binnenlands product (bbp) (deflatoren, % mutatie)	4,1	-0,2	1,6
Netto nationaal inkomen (% volumemutatie)	5,1	-6,4	5,1
Netto nationaal inkomen per inwoner (% volumemutatie)	4,3	-6,9	4,6
Netto beschikbaar nationaal inkomen (% volumemutatie)	4,8	-6,0	4,6
Netto beschikbaar nationaal inkomen per inwoner (% volumemutatie)	4,0	-6,5	4,1
Consumentenprijsindex (CPI) (% mutatie)	2,3	1,2	1,3
Saldo lopende transacties met het buitenland (% bbp)	6,4	3,4	6,7
Arbeid			
Arbeidsvolume (% mutatie)	1,9	-1,2	.
Banen werknemers (x 1 000)	7 410	7 887	7 840
Werkzame beroepsbevolking (x 1 000)	6 917	7 469	7 391
Werkzame beroepsbevolking (% bevolking 15 tot 65 jaar)	64,0	68,0	67,0
Werkloze beroepsbevolking (x 1 000)	270,0	377,0	426,0
Werkloze beroepsbevolking (% beroepsbevolking)	3,8	4,8	5,4
Bbp per arbeidsjaar (% volumemutatie)	2,0	-2,8	.
Inkomen, bestedingen en besparingen			
Consumptieve bestedingen (% volumemutatie)	3,2	-0,2	0,8
Bruto investeringen in vaste activa (% volumemutatie)	0,6	-12,7	-4,8
Netto nationale besparingen (% netto beschikbaar inkomen)	15,9	8,0	11,7
Overheid			
Belasting- en premiedruk (% bbp)	39,1	37,8	38,2
EMU-saldo (% bbp)	2,0	-5,5	-5,4
Overheidsschuld, EMU-definitie (% bbp)	53,8	60,8	62,7
Bedrijven			
Oprichtingen (x 1 000)	36,0	35,4	.
Faillissementen (abs.)	4 498	10 559	9 622
Bevolking			
Gemiddelde omvang bevolking (x 1 000)	15 922	16 532	16 615
Migratie-overschot (% bevolking)	0,3	0,2	0,2

15.2 Binnenlands product, drie benaderingen (mln euro)

	2000	2009*	2010*
Vanuit de productie			
Productie (<i>basisprijzen</i>)	806 161	1 092 462	1 141 757
Intermediair verbruik (<i>excl. aftrekbare btw</i>) (-)	432 746	582 843	612 618
Toegevoegde waarde (<i>bruto, basisprijzen</i>)	373 415	509 619	529 139
Saldo van productgebonden belastingen en subsidies	43 833	59 601	62 874
productgebonden belastingen	48 060	63 277	66 684
productgebonden subsidies (-)	4 227	3 676	3 810
Vershil toegerekende en afgedragen btw	712	2 759	-536
Binnenlands product (<i>bruto, marktprijzen</i>)	417 960	571 979	591 477
Vanuit de inkomensvorming			
Beloning van werknemers	211 803	298 130	299 621
lonen	170 718	233 178	233 797
sociale premies t.l.v. werkgevers	41 085	64 952	65 824
Saldo van belastingen op productie en invoer en subsidies	44 975	60 193	64 139
belastingen op productie en invoer	52 381	69 938	73 692
subsidies (-)	7 406	9 745	9 553
Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (<i>bruto</i>)	161 182	213 656	227 717
afschrijvingen	61 308	87 857	89 906
exploitatieoverschot/gemengd inkomen (<i>netto</i>)	99 874	125 799	137 811
Binnenlands product (<i>bruto, marktprijzen</i>)	417 960	571 979	591 477
Vanuit de finale bestedingen			
Consumptieve bestedingen	302 694	425 239	436 436
Investerings in vaste activa (<i>bruto</i>)	91 652	108 906	104 621
Veranderingen in voorraden	430	-3 530	3 022
Uitvoer van goederen en diensten	292 916	395 949	463 482
Invoer van goederen en diensten (-)	269 732	354 585	416 084
Binnenlands product (<i>bruto, marktprijzen</i>)	417 960	571 979	591 477

15.3 Belangrijkste macro-economische saldi (mln euro)

	2000	2009*	2010*
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	417 960	571 979	591 477
Afschrijvingen (-)	61 308	87 857	89 906
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens	9 020	-15 461	1 944
Nationaal inkomen (netto, marktprijzen)	365 672	468 661	503 515
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten	-5 817	-6 713	-9 602
Beschikbaar nationaal inkomen (netto)	359 855	461 948	493 913
Consumptieve bestedingen (-)	302 694	425 239	436 436
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland)	207	230	154
Nationale besparingen (netto)	57 368	36 939	57 631
Investerings in vaste activa (netto) (-)	30 344	21 049	14 715
Veranderingen in voorraden (-)	430	-3 530	3 022
Saldo lopende transacties met het buitenland	26 594	19 420	39 894
Saldo uit het buitenland ontvangen kapitaaloverdrachten	-1 214	-1 960	-4 167
Nationaal vorderingensaldo verandering van vorderingen op het buitenland	25 380	17 460	35 727
verandering van schulden aan het buitenland (-)	309 621	-18 576	.
statistisch verschil	286 703	-36 765	.
	2 462	-729	.

Roodstand op betaalrekeningen, ultimo jaar

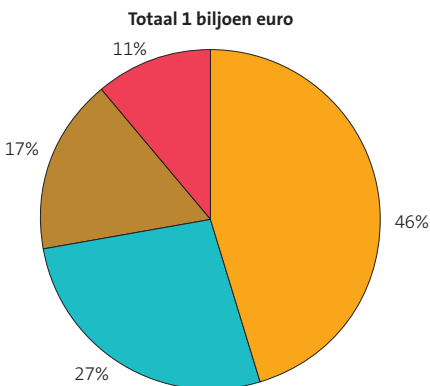
2005

2010

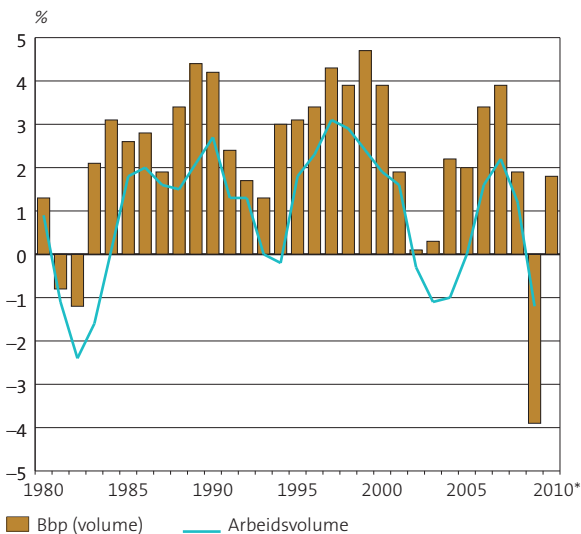

15.4 Finale bestedingen naar categorieën, 2010*

- Uitvoer van goederen en diensten
- Consumptieve bestedingen gezinnen
- Consumptie bestedingen overheid
- Investerings

15.5 Groei economie en werkgelegenheid

15.6 Bruto toegevoegde waarde, basisprijzen (% volumemutatie)

	2008*	2009*	2010*
Totaal	2,0	-3,4	2,1
Landbouw, bosbouw en visserij	0,8	2,7	1,1
Delfstoffenwinning	7,7	-7,1	11,5
Industrie	-1,9	-8,8	7,3
Energie- en waterleidingbedrijven	5,3	0,3	5,9
Bouwnijverheid	4,8	-4,2	-10,7
Handel, horeca en reparatie	0,9	-6,9	5,4
Vervoer, opslag en communicatie	1,1	-5,6	2,3
Financiële en zakelijke dienstverlening	3,4	-3,1	-0,6
Overheid	1,1	1,3	1,4
Zorg en overige dienstverlening	3,3	2,7	2,8

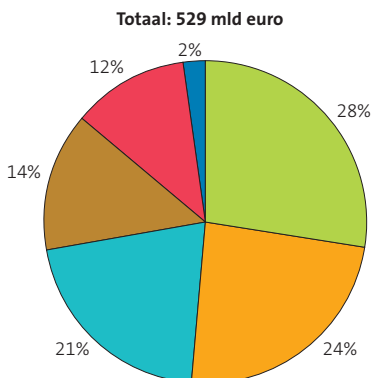
15.7 Arbeidsvolume werkzame personen (1 000 arbeidsjaren)

	2000	2008*	2009*
Totaal	6 534	6 811	6 730
Landbouw, bosbouw en visserij	239	205	196
Delfstoffenwinning	9	7	7
Industrie	952	849	821
Energie- en waterleidingbedrijven	32	30	32
Bouwnijverheid	472	470	461
Handel, horeca en reparatie	1 263	1 281	1 265
Vervoer, opslag en communicatie	425	411	398
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 336	1 506	1 448
Overheid	758	786	801
Zorg en overige dienstverlening	1 048	1 266	1 300

15.8 Arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar (% volumemutatie)

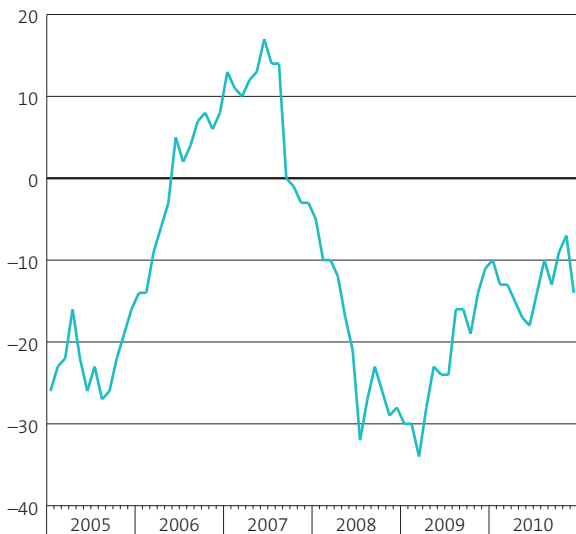
	2000	2008*	2009*
Totaal	2,1	0,8	-2,3
Landbouw, bosbouw en visserij	2,7	2,6	7,6
Delfstoffenwinning	-2,9	9,1	-10,1
Industrie	7,0	-2,5	-5,7
Energie- en waterleidingbedrijven	7,5	1,0	-5,5
Bouwnijverheid	1,0	3,0	-2,4
Handel, horeca en reparatie	2,9	1,0	-5,7
Vervoer, opslag en communicatie	6,0	0,2	-2,6
Financiële en zakelijke dienstverlening	-0,5	0,8	0,7
Overheid	0,0	0,5	-0,6
Zorg en overige dienstverlening	0,7	1,1	0,1

15.9 Bruto toegevoegde waarde, basisprijzen, 2010*

- Financiële en zakelijke dienstverlening
- Nijverheid
- Handel, horeca, vervoer en communicatie
- Zorg en overige dienstverlening
- Overheid
- Landbouw, bosbouw en visserij

15.10 Consumentenvertrouwen, seizoengecorrigeerd

15.11 Invoer goederen en diensten (mln euro)

	2000	2009*	2010*
Invoer van goederen en diensten	269 732	354 585	416 084
Landbouw- en visserijproducten	9 525	13 467	14 948
Aardolie, aardgas en ov. delfstoffen	17 321	28 902	38 717
Industriële producten	183 182	230 310	275 637
voedings- en genotmiddelen	13 560	21 761	23 899
textiel, kleding, leder en lederwaren	10 404	11 690	13 148
papier, papierproducten, drukwerk	6 819	6 340	7 055
aardolieproducten	5 836	13 643	20 641
chemische producten	24 326	41 447	49 656
rubber- en kunststofproducten	5 810	6 603	7 514
basismetalen en metaalproducten	14 327	20 068	25 575
machines en apparaten	12 344	15 415	17 134
elektrotechnische machines	62 005	65 305	80 174
transportmiddelen	17 439	17 247	19 383
overige industriële producten	10 312	10 791	11 458
Overige productgroepen	51 658	72 969	78 332
Consumptie door Ned. in het buitenland	10 053	11 745	11 721

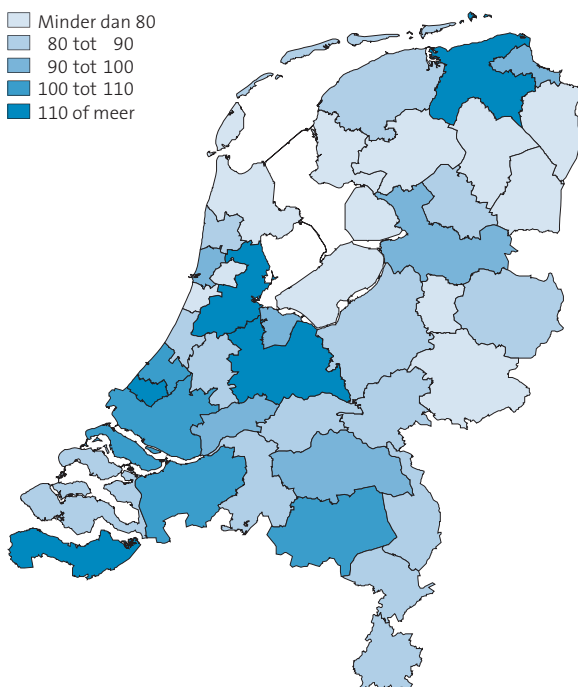
15.12 Uitvoer goederen en diensten (mln euro)

	2000	2009*	2010*
Uitvoer van goederen en diensten	292 916	395 949	463 482
Landbouw- en visserijproducten	14 136	19 484	21 498
Aardolie, aardgas en ov. delfstoffen	5 790	14 156	16 040
Industriële producten	206 757	266 960	324 344
voedings- en genotmiddelen	28 304	39 746	43 316
textiel, kleding, leder en lederwaren	7 633	9 071	10 612
papier, papierproducten, drukwerk	6 456	5 544	6 406
aardolieproducten	14 882	25 260	37 301
chemische producten	36 719	56 272	67 936
rubber- en kunststofproducten	5 570	6 552	7 521
basismetalen en metaalproducten	13 603	20 028	25 785
machines en apparaten	12 404	18 288	20 417
elektrotechnische machines en apparaten	62 869	68 273	84 308
transportmiddelen	12 184	11 687	13 999
overige industriële producten	6 133	6 239	6 743
Vervoer, post en telecommunicatie	17 715	19 972	20 440
Financiële en zakelijke diensten	29 287	50 511	54 264
Overige productgroepen	12 472	15 931	17 073
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	8 320	10 877	12 072
Uitvoer van gebruikte activa	446	866	1 022

15.13 Bruto investeringen in vaste activa (mln euro)

	2000	2009*	2010*
Totaal	91 652	108 906	104 621
Woningen	24 674	33 785	30 366
Bedrijfsgebouwen	14 968	19 944	17 648
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	9 931	13 317	12 087
Vervoermiddelen	9 917	9 485	9 660
Machines en installaties	14 761	13 860	14 899
Overige vaste activa	18 491	20 875	22 584
Verkoop van gebruikte vaste activa	1 090	2 360	2 623

15.14 Bbp per inwoner, 2008 (Nederland=100)

15.15 Consumptief krediet (mln euro)

	2000	2005	2009	2010*
Verstrekt krediet	10 658	10 100	9 619	9 253
Rente	1 303	1 550	1 689	1 519
Aflossingen	10 647	12 158	11 478	11 199
Uitstaand saldo	15 244	17 594	17 825	17 399
aflopend krediet	3 065	2 161	2 867	2 805
creditcardkrediet	486	1 249	1 368	1 356
doorlopend krediet	11 694	14 183	13 590	13 237
Toegezegde limieten	23 608	32 704	33 219	32 806
Roodstand	5 482	7 456	9 739	10 040

15.16 Beroep op Ned. kapitaalmarkt, Euronext A'dam (mln euro)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	90 595	119 770	179 770	213 776
Aandelen	28 203	12 896	14 692	5 180
financiële instellingen	2 203	2 722	8 472	–
beleggingsfondsen	11 470	6 051	3 099	3 770
vastgoedfondsen	507	388	641	704
overige fondsen	14 014	3 738	2 483	706
Obligaties	59 969	106 856	165 078	208 596
overheid	15 045	32 889	48 979	53 686
financiële instellingen	26 880	71 252	111 208	152 221
overige private sector	17 542	2 715	4 891	2 689
Pand-, bank-, en spaarbrieven	2 423	18	–	–

15.17 Dividend Ned. beursfondsen (mln euro)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	14 211	20 517	12 425	13 247
Bouwnijverheid en installatie	164	111	233	189
Delfstoffenwinning	3 281	4 868	4 268	4 409
Handel	739	137	305	394
Industrie	2 340	2 750	3 204	3 633
Niet-financiële dienstverlening	703	831	699	840
Transport, opslag en communicatie	604	2 037	1 243	1 488
Banken/financiële dienstverlening	1 445	1 904	182	34
Verzekeraars	3 044	5 172	–	149
Beleggingsfondsen	733	1 548	1 540	1 323
Vastgoedfondsen	838	996	607	616
Overige fondsen	319	161	145	173

16

Natuur en
milieu

16. Natuur en milieu

Emissie broeikasgassen en verzurende stoffen daalt

In 2009 lag de uitstoot van broeikasgassen bijna 7 procent onder het niveau van 1990, het basisjaar 1990 voor het Kyoto-protocol. Tussen 2008 en 2009 daalde de uitstoot onder invloed van de economische recessie met 3 procent.

De groei van het elektriciteitsgebruik en van het personen- en goederenvervoer zorgden tussen 1990 en 2004 voor een toename van de uitstoot van broeikasgassen met ongeveer 5 procent. Daarna volgde een daling. De uitstoot van verzurende stoffen naar lucht volgens het NEC-protocol van de Europese Unie is tussen 1990 en 2009 meer dan gehalveerd. De grootste afname is gerealiseerd door een daling van de ammoniak-uitstoot in de landbouw. Toch veroorzaakt de landbouw in 2009 nog steeds bijna de helft van de verzurende uitstoot in Nederland.

Afname stikstof- en fosforoverschotten in landbouw

De overschotten van stikstof en fosfor in de landbouw dragen in belangrijke mate bij aan de verzuring en vermisting van bodem, water en lucht. De mineralenoverschotten in de landbouw zijn in 2008 met 53 procent (stikstof) en 77 procent (fosfor) afgenomen ten opzichte van 1986, het jaar waarin de overschotten het hoogst waren. In 2008 is het stikstofoverschot bijna 3 procent en het fosforoverschot 21 procent lager dan in 2007. Diverse maatregelen, zoals de Beschikking superheffing (1984), MINAS (1998) en het Nieuwe Mestbeleid (2006) hebben bijgedragen aan deze afname.

Vleermuizen profiteren van beschermingsmaatregelen

In de vorige eeuw zijn in Nederland veel vleermuissoorten achteruitgegaan en enkele soorten zijn zelfs uit Nederland verdwenen. Oorzaken zijn onder meer de verstoring van overwinteringsplaatsen, het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw en houtverduurzamingsmiddelen op kerkzolders. Ook de vermindering van het aantal houtwallen en andere veranderingen in het agrarische landschap worden als oorzaken genoemd van de achteruitgang.

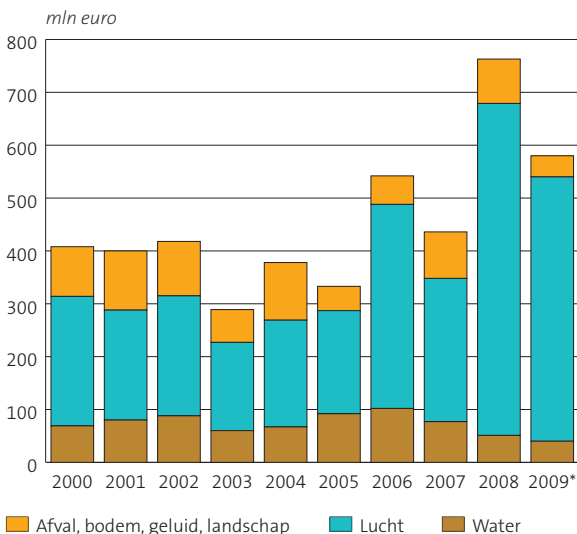
Deze ontwikkeling heeft zich in het laatste dertig jaar niet doorgezet. Sterker: het aantal vleermuizen is gegroeid. Dit is het gevolg van diverse maatregelen die genomen zijn om vleermuizen te beschermen, zoals het opknappen en beschermen van winterverblijven. Schadelijke houtverduurzamingsmiddelen zijn tegenwoordig verboden. Deze groei van het aantal exemplaren komt tot uiting in de toename van alle soorten vleermuizen die vanaf 1986 in winterverblijven gemeten zijn.

Een derde milieu-investeringen voor windmolens

In 2009 hebben Nederlandse bedrijven in de delfstoffenwinning, industrie en openbare energie- en watervoorziening 580 miljoen euro geïnvesteerd in milieuvoorzieningen. Dat is bijna een kwart minder dan in 2008, toen de milieu-investeringen met 764 miljoen euro de hoogste waren sinds 1997. De energiesector was met 335 miljoen euro de grootste investeerder in het milieu. Andere grotere milieu-investeerders waren de chemische industrie (75 miljoen euro), de metaalindustrie (45 miljoen euro) en de voedingsmiddelenindustrie (40 miljoen euro). Een derde deel (185 miljoen euro) is besteed aan windmolens. Deze investeringen zijn van groot belang bij de bestrijding van luchtverontreiniging. Mede hierdoor is in 2009 vooral geïnvesteerd (500 miljoen euro) in een betere luchtkwaliteit.

Voor een betere waterkwaliteit werd 40 miljoen euro uitgegeven. Investeren ter bestrijding van verontreiniging door afval bedroegen 10 miljoen euro. Ten slotte is 20 miljoen euro geïnvesteerd in de bestrijding van bodemverontreiniging en 10 miljoen euro in het beperken van geluidshinder.

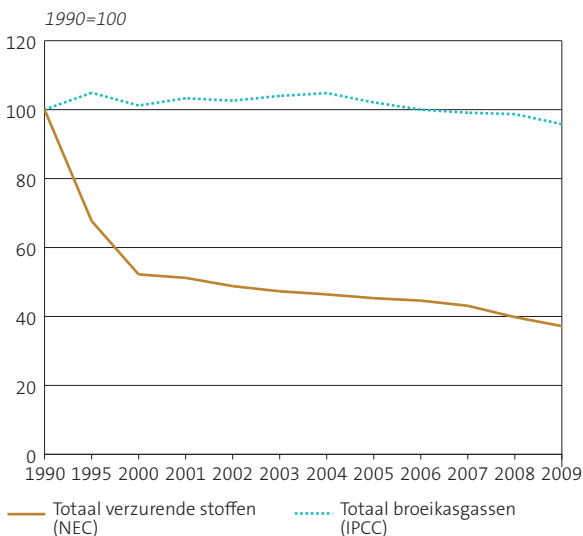
16.1 Milieu-investeringen nijverheid (20 en meer werknemers)

16.2 Kosten en financiering milieubeheer (mln euro)

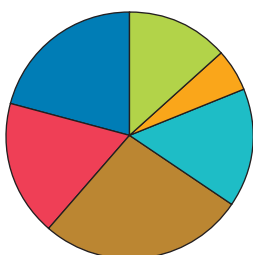
	2000	2003	2005	2007
Milieukosten naar compartiment	9 116	10 440	10 105	11 337
Algemeen	1 401	1 693	1 856	1 822
Afval	2 802	3 232	2 972	3 407
Bodem	977	908	731	861
Geluid	286	312	165	163
Lucht	1 435	1 888	1 795	2 111
Water	2 217	2 408	2 586	2 973
Milieukosten naar sector	9 116	10 440	10 105	11 337
Bedrijven (excl. bouw)	4 336	5 067	4 691	5 601
Overheid	4 473	5 043	5 052	5 398
Huishoudens	307	330	362	338
Milieulasten	.	10 440	10 105	11 337
Bedrijven (excl. bouw)	.	4 223	3 861	4 305
Overheid	.	2 755	3 150	3 819
Huishoudens (incl. onverdeeld)	.	3 462	3 094	3 213
Milieu-investeringen	2 037	2 299	2 649	3 989

16.3 Luchtverontreiniging

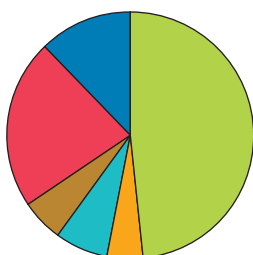

16.4 Luchtverontreiniging, uitstoot door alle bronnen, 2009 (%)

Broeikassen (IPCC)

Verzurende stoffen (NEC)

16.5 Zuivering van afvalwater in rioolwaterzuiveringsinstallaties

	2000	2005	2009
Effluent (1 000 kg)			
fosfor (als P-totaal)	2 845	2 651	2 302
stikstof (als N-totaal)	28 952	21 742	15 174
cadmium	0,47	0,25	0,20
chromium	5,0	3,4	2,5
koper	18	12	10
kwik	0,14	0,097	0,085
lood	8,6	6,2	3,7
Zuiverings-slib (1 000 kg)	1 426 447	1 494 028	1 328 815
w.o.			
droge stof	336 361	347 557	33 616
fosfor (als P-totaal)	7 258	7 771	9 093
stikstof (als N-totaal)	15 962	18 733	15 782
cadmium	0,54	0,45	0,41
chromium	17	14	14
koper	131	132	133
kwik	0,40	0,33	0,28
lood	51	39	40

16.6 Waterverontreiniging, uitstoot door alle bronnen (1 000 kg)

	2000	2005	2008	2009
Fosfor (als P-totaal)	15 328	15 042	15 195	14 799
Stikstof (als N-totaal)	90 684	92 230	91 661	88 854
Cadmium	1,86	1,51	1,47	1,32
Chroom	29,4	28,1	25,3	23,0
Koper	328	278	270	280
Kwik	0,70	0,58	0,51	0,49
Lood	99,2	86,2	77,4	77,0

Uitstoot van verzurende stoffen door de zeevaart (mln zuurequivalenten)

2006

2009

— = 500 mln zuurequivalenten

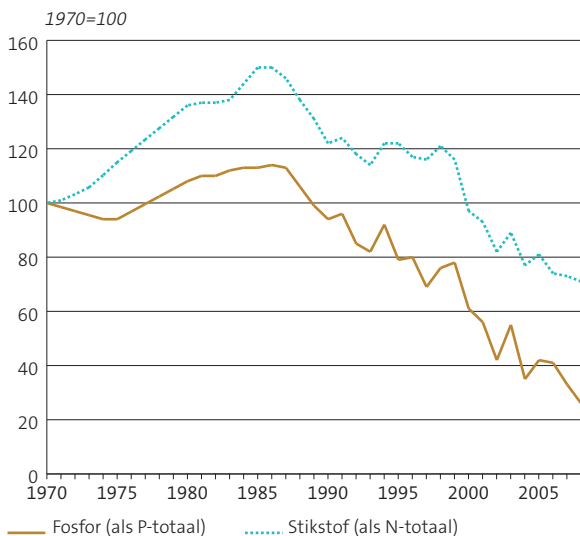
16.7 Bedrijfsafvalstoffen nijverheid (mln kg)

	2008		2009	
	Totaal	Totaal	Her-gebruik	Eind-verwerking
Totaal niet-gevaarlijk afval	18 771	16 678	14 948	1 730
Delfstoffenwinning	335	217	102	116
Industrie	16 072	14 340	13 076	1 264
voedings- en genotmiddelenind.	8 144	8 157	7 737	420
chemische industrie	1 215	855	639	217
basismetalaalindustrie	2 632	1 756	1 725	31
overige industrie	4 081	3 574	2 975	598
Energievoorziening	1 318	1 269	1 252	17
Waterwinning en recycling	1 045	852	519	333
Niet-chemisch afval	17 384	15 462	14 107	1 354
metalen	835	678	650	28
papier en karton	857	783	771	12
hout	518	435	421	14
dierlijk en plantaardig afval	6 457	6 469	6 348	122
gemengd afval	867	873	339	534
slib	768	783	618	165
mineralen en steenachtig materiaal	6 695	5 190	4 741	449
overig niet-chemisch afval	387	250	220	31
Chemisch afval	1 387	1 216	841	375

16.8 Gemeentelijk afval (mln kg)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	10 262	10 408	10 453	10 307
Afval van huishoudens	8 986	9 158	9 211	9 051
gemengd ingezameld afval	4 827	4 784	4 731	4 595
huishoudelijk restafval	3 935	3 958	3 947	3 866
grof huishoudelijk afval	794	716	686	642
gemengd verbouwingsafval	98	110	98	87
gescheiden ingezameld afval	4 159	4 374	4 480	4 456
gft	1 457	1 362	1 289	1 301
papier	1 022	1 045	1 124	1 076
glas	326	338	349	345
grof tuinafval	359	406	426	445
houtafval	225	318	342	327
schoon puin	451	448	432	431
overig gescheiden afval	319	457	518	532
Reinigingsdienstenafval	1 068	1 106	1 102	1 131
Overig afval	208	144	139	125

16.9 Mineralenoverschotten in de landbouw (1970=100)

16.10 Productie van mest en mineralen (mln kg)

	2000	2005	2009	2010*
Mest veestapel	75 560	70 118	72 702	72 686
Rundvee	56 726	54 030	55 991	55 888
Schapen en geiten	1 709	1 728	1 668	1 702
Paarden en pony's	832	933	1 012	1 005
Varkens	14 127	11 852	12 425	12 428
Pluimvee	2 085	1 484	1 502	1 548
Konijnen en pelsdieren	81	91	106	114
Mineralenuitscheiding				
Stikstof (als N-totaal)	549	479	484	486
Fosfaat (als P ₂ O ₅)	191	170	175	176
Kalium (als K ₂ O)	560	524	518	519

16.11 Vogels en klimaat (2000=100)

Klimaatvoorkeur	2000	2005	2008	2009
Koudeminnende soorten	100	57	59	58
Neutrale soorten	100	99	73	89
Warmteminnende soorten	100	110	103	114

Bron: NEM (CBS, SOVON).

16.12 Trends in populaties van dier- en plantgroepen

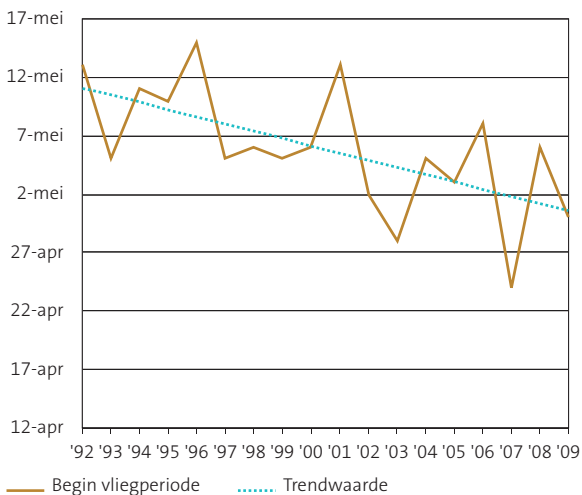
	2000	2005	2008	2009
Broedvogels	100	93	93	93
Wintervogels ¹⁾	100	96	79	69
Watervogels	100	125	115	117
Zoogdieren ²⁾	100	107	120	109
Vleermuizen	100	146	179	176
Amfibieën	100	112	121	118
Reptielen	100	102	92	91
Dagvlinders	100	89	60	99
Libellen	100	95	129	116
Bospaddenstoelen	100	72	72	56

Bron: NEM (PGO's en CBS).

¹⁾ In de winter in Nederland verblijvende vogels.

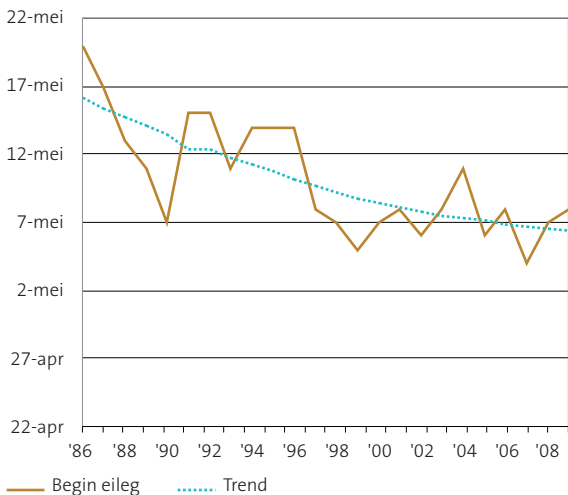
²⁾ Overdag actieve zoogdieren: eekhoorn, haas, konijn, ree en vos.

16.13 Begin vliegperiode dagvlinders

Bron: NEM (Vlinderstichting, CBS).

16.14 Begin eileg zangvogels

Bron: NEM (SOVON, CBS).

17

Onderwijs

17. Onderwijs

Drie op de tien Nederlanders hoogopgeleid

In 2010 was 28 procent van de Nederlandse bevolking van 15 tot 65 jaar in het bezit van een diploma hoger onderwijs. In 2000 was dat nog 21 procent. Het aandeel Nederlanders met een havo-, vwo- of mbo-diploma was in 2010 40 procent, net zo hoog als in 2000. Een verschil is wel dat 17 procent in 2010 het hoogste niveau had behaald in het mbo (niveau 4), terwijl dat in 2000 voor 14 procent gold. Het deel van de bevolking dat alleen basisonderwijs heeft, lag in 2010 flink lager dan in 2000 (8 en 12 procent).

Vrouwen in hoger onderwijs succesvoller dan mannen

Van de ruim 76 duizend studenten die in 2004 aan een voltijdstudie in het hoger beroepsonderwijs begonnen, rondde 55 procent de opleiding binnen vijf jaar af. Van de vrouwen was dat 62 procent, van de mannen 47 procent. De huidige wetenschappelijke opleidingen zijn opgedeeld in een *bachelor*fase van drie jaar en een aansluitende *master*fase van minimaal één jaar. Van de ruim 21 duizend vwo'ers die in 2002 aan een universitaire voltijdstudie begonnen, was na zeven jaar 53 procent voor een masterdiploma geslaagd. Ook hier zijn vrouwen succesvoller dan mannen (63 procent tegenover 43 procent).

Hoger aandeel onderwijsuitgaven in bbp

In 2009 bedroegen de totale uitgaven aan onderwijs 37,9 miljard euro. Hiervan gaf de overheid 31,8 miljard euro uit en bedrijven, huishoudens en het buitenland 6,1 miljard euro. Het geld van de overheid gaat grotendeels naar de onderwijsinstellingen. Bedrijven besteden hun geld vooral aan begeleiding van leerlingen en stagiairs, terwijl het buitenland investeert in contractonderzoek door Nederlandse universiteiten. De onderwijsuitgaven namen toe van 6,0 procent van het bbp in 2008 naar 6,6 procent in 2009. Dit is het resultaat van zowel een stijging van de onderwijsuitgaven (5 procent) als van een daling van het bbp (4 procent). Dat laatste als gevolg van de economische crisis.

17.1 Primair onderwijs

	2000/'01	2005/'06	2008/'09	2009/'10*
Onderwijsinstellingen				
Basisonderwijs	7 059	6 970	6 910	6 895
Speciaal basisonderwijs	368	326	313	311
Speciale scholen	332	323	323	323
Leerlingen (x 1 000)				
Basisonderwijs	1 547	1 549	1 553	1 548
Speciaal basisonderwijs	52	48	44	43
Speciale scholen	46	59	66	68

17.2 Voortgezet onderwijs

	2004/'05	2005/'06	2008/'09	2009/'10*
Onderwijsinstellingen	673	666	660	657
Leerlingen (x 1 000)				
algemeen leerjaar	935	940	935	935
vwo	407	400	385	388
havo	143	150	164	164
vmbo-gt	133	137	146	149
vmbo-bk	100	102	102	102
praktijkonderwijs	126	124	110	106
26	27	27	27	27
Slagingspercentages (%)				
vwo	94	93	91	.
havo	90	89	87	.
vmbo-gt	94	95	94	.
vmbo-bk	95	96	95	.
Doorstroom geslaagden (%)				
van vwo naar wo	71	72	71	.
van vwo naar hbo	14	14	13	.
van havo naar hbo	79	78	79	.
van havo naar vwo	4	5	4	.
van havo naar mbo	4	4	3	.
van vmbo-gt naar havo	15	16	19	.
van vmbo-gt naar mbo	80	79	78	.
van vmbo-bk naar mbo	90	92	95	.

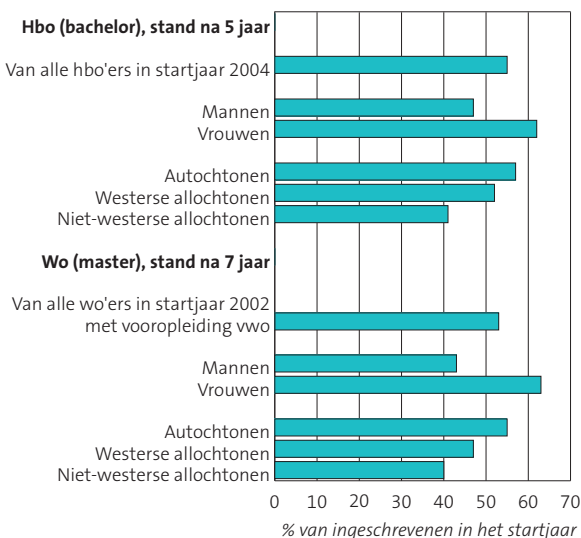
17.3 Mbo en educatie

	2004/'05	2005/'06	2008/'09	2009/'10*
Onderwijsinstellingen	70	70	72	71
Deelnemers mbo (<i>x 1 000</i>)	474	484	514	524
bol	332	347	343	352
bbl	143	137	172	172
niveau 1	24	23	22	24
niveau 2	122	125	134	131
niveau 3	126	125	136	142
niveau 4	202	210	222	226
Doorstroom geslaagden (%)				
van niveau 1 naar 2	48	49	46	.
van niveau 2 naar 3	45	43	42	.
van niveau 3 naar 4	29	30	30	.
van niveau 4 naar hbo	42	42	40	.
Voortijdig schoolverlaters vanuit het mbo (%)				
niveau 1	38	38	35	.
niveau 2	16	15	14	.
niveau 3	9	7	5	.
niveau 4	6	5	4	.
Volwassenenonderwijs deelnemers (<i>x 1 000</i>)				
educatie	.	.	37	35
vavo	24	15	15	17

17.4 Hoger onderwijs

	2000/'01	2005/'06	2008/'09	2009/'10*
Ingeschrevenen (<i>x 1 000</i>)				
hbo	313	357	384	403
wo	166	206	221	233
Afgestudeerden (<i>x 1 000</i>)				
hbo bachelor	53	59	62	.
wo bachelor	0	19	26	.
wo master/doctoraal	20	29	29	.
Gemiddelde studieduur (<i>mnd</i>)				
voltijd hbo bachelor	51	52	53	.
voltijd wo door vwo'ers				
bachelor	.	52	54	.
master/doctoraal	71	74	75	.

17.5 Afgestudeerden in het voltijd hoger onderwijs (%)

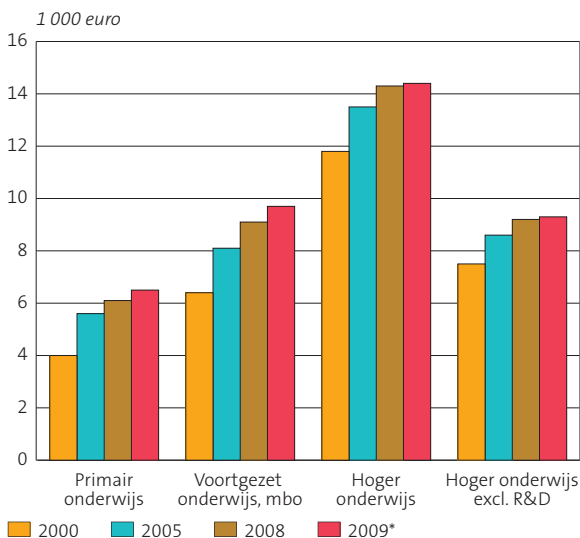
17.6 Onderwijsniveau bevolking (15 tot 65 jaar) (%)

	2000	2005	2009	2010
Bevolking (x 1 000)	10 729	10 940	11 014	11 017
Onderwijsniveau (%)				
Basisonderwijs	12	9	8	8
Vmbo, mbo 1, avo onderbouw w.o.	26	24	23	23
avo-onderbouw	9	10	10	10
Havo, vwo, mbo	40	41	40	40
mbo 2 en 3	15	14	14	13
mbo 4	14	17	17	17
havo, vwo	11	10	9	10
Hbo, wo-bachelor	14	16	18	18
Wo-master, doctoraal	7	9	10	10

17.7 Uitgaven aan onderwijs (mln euro)

	2000	2005	2008	2009*
Totaal	23 096	32 017	36 007	37 899
Door overheid	19 646	26 759	30 347	31 802
primair onderwijs	6 651	9 473	10 284	10 897
voortgezet onderwijs, mbo	8 225	11 013	12 796	13 429
hoger onderwijs	4 770	6 273	7 267	7 476
Door huishoudens	1 886	2 867	2 808	3 153
primair onderwijs	148	167	185	164
voortgezet onderwijs, mbo	872	1 338	1 170	1 272
hoger onderwijs	866	1 362	1 453	1 716
Door bedrijven	1 519	2 284	2 665	2 749
voortgezet onderwijs, mbo	981	1 419	1 609	1 641
hoger onderwijs	538	865	1 056	1 108
Door buitenland	45	107	187	196
hoger onderwijs	45	107	187	196
In % bbp	5,5	6,2	6,0	6,6

17.8 Uitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer

17.9 Resultaat onderwijsinstellingen, 2009* (mln euro)

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs, mbo	Hoger onderwijs
Baten	9 992	11 561	9 039
rijksbijdragen	9 088	10 122	5 609
overige baten	904	1 440	3 430
Lasten	10 107	11 525	8 943
personeel	8 265	8 696	5 985
afschrijvingen	195	504	503
huisvesting	637	845	658
overige lasten	1 009	1 481	1 797
Saldo baten en lasten (1)	-115	36	96
Financiële baten en lasten saldo (2)	97	13	-20
Bijzondere posten saldo (3)	4	15	1
Resultaat (1)+(2)+(3)	-14	64	77
Investerings	351	903	1 018

17.10 Balans van onderwijsinstellingen, 2009* (mln euro)

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs, mbo	Hoger onderwijs
Totaal activa	4 836	8 601	8 846
totaal vaste activa	1 713	5 957	6 268
immaterieel	0	6	21
materieel	1 196	5 497	6 059
financieel	517	453	188
totaal vlottende activa	3 123	2 644	2 578
voorraden	1	21	19
vorderingen	917	751	1 287
effecten	65	79	37
liquide middelen	2 140	1 793	1 235
Totaal passiva	4 836	8 601	8 846
eigen vermogen	2 695	3 531	3 994
voorzieningen	693	1 254	563
langlopende schulden	62	1 445	1 308
kortlopende schulden	1 385	2 371	2 982

18

Overheid
en politiek

18. Overheid

Opbrengst rijksbelastingen lager door crisis

De belastingopbrengst voor de rijksoverheid daalde in 2009 met 5 procent tot 129 miljard euro. Het is voor het eerst sinds 2003 dat de opbrengst van de rijksbelastingen een krimp vertoont. In dat jaar was de krimp amper 2 procent.

De recente daling van de belastingopbrengst begon al in de laatste maanden van 2008, toen de economische crisis zichtbaar werd. De omzetbelasting daalde in 2009 met 6 procent. De opbrengsten van de vennootschapsbelasting en de dividendbelasting zijn bijna gehalveerd. De loonbelasting bracht in 2009 wel meer op, voornamelijk dankzij enkele fiscale veranderingen, zoals lagere heffingskortingen en een vermindering van het aantal aftrekposten.

Rijksuitgaven opnieuw gestegen

In 2009 gaf het Rijk 155,8 miljard euro uit, ruim 6 procent meer dan in het jaar ervoor. De uitgaven voor sociale bescherming zijn in 2009 met 5,7 miljard euro gestegen. Dit kwam vooral doordat 3,2 miljard euro extra is verstrekt aan het AOW-fonds. Hierdoor kon de AOW-premie ongewijzigd blijven. Om de koopkracht van 65-plussers en arbeidsongeschikten op peil te houden is 1 miljard euro meer uitgegeven. Verder ging er meer geld naar kinderopvang, zorgtoeslagen en jonggehandicapten met een uitkering. Voor onderwijs werd 1,4 miljard euro extra uitgegeven. Dit is grotendeels het gevolg van de reguliere loonontwikkeling en een pakket maatregelen om de positie van leraren te verbeteren. Voor algemeen bestuur werd in 2009 minder uitgegeven door een lagere afdracht aan Europa.

Heffingen gemeenten stijgen met 2,8 procent

In 2011 verwachten de gemeenten 11,8 miljard euro aan heffingen te ontvangen. Dit is 2,8 procent meer dan in 2010. De opbrengst van de gemeentelijke heffingen groeit in 2011 met 2,7 procent. Hiermee komen de opbrengsten voor het eerst boven de 8 miljard euro uit. De belangrijkste heffing van de gemeenten, de onroerendezaakbelasting, brengt dit jaar 3,4 procent meer op dan vorig jaar.

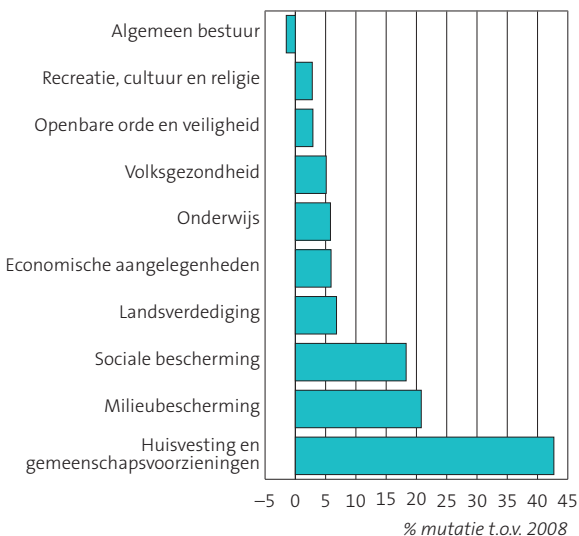
18.1 Lopende uitgaven van het Rijk (mln euro)

	2000	2005	2008	2009*
Totaal	96 425	122 704	146 871	155 817
Algemeen bestuur	37 838	41 242	48 662	47 920
Economische aangelegenheden	10 837	11 109	12 523	13 256
Huisvesting en gemeenschapsvoorzieningen	658	775	728	1 039
Landsverdediging	5 969	6 724	7 759	8 286
Milieubescherming	496	613	785	947
Onderwijs	16 339	20 894	23 762	25 145
Openbare orde en veiligheid	5 697	8 294	10 307	10 605
Recreatie, cultuur en religie	1 431	1 587	1 740	1 788
Sociale bescherming	13 304	21 973	31 201	36 921
Volksgezondheid	3 712	9 239	9 116	9 585
Bedrijfsmatige activiteiten	144	253	287	324

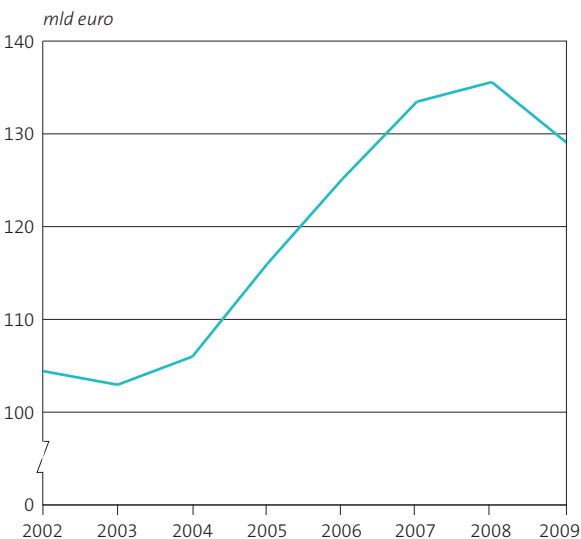
18.2 Belastingen voor het Rijk (mln euro)

	2000	2005	2008	2009*
Totaal	93 042	115 984	135 578	129 055
Accijnzen	7 713	9 327	10 516	10 696
Belastingen op milieugrondslag	2 849	4 128	4 785	4 872
Belastingen op personenauto's	2 875	3 148	3 236	2 145
Belastingen van rechtsverkeer	3 908	5 209	5 190	3 600
Omzetbelasting (rijksdeel btw)	27 098	36 216	42 318	39 857
Overige belasting op productie	1 283	1 555	1 725	1 778
Dividendbelasting	2 587	4 262	3 951	2 084
Inkomstenbelasting	-880	3 651	-142	535
Loonbelasting	24 433	27 573	40 636	47 056
Vennootschapsbelasting	16 736	17 068	18 814	11 604
Overige belasting op inkomen	2 957	2 138	2 754	3 015
Vermogensheffingen	1 484	1 709	1 795	1 813

18.3 Rijksuitgaven per functie, 2009

18.4 Opbrengst rijksbelastingen

18.5 Begrote heffingen decentrale overheden (mln euro)

	2000	2005	2010*	2011*
Totaal	7 439	10 324	11 515	11 835
Afvalstoffenheffing/ reinigingsrechten	1 217	1 634	1 771	1 767
Bouwleges	240	379	493	485
Heffingen op waterverontreiniging	964	1 192	1 144	1 185
Waterschapsheffingen ingezetenen	155	250	427	451
Waterschapsheffingen gebouwd/ ongebouwd/natuur	394	518	691	707
Onroerendezaakbelasting	2 487	3 489	2 961	3 063
Opcenten motorrijtuigenbelasting	658	1 027	1 415	1 441
Parkeerbelasting	285	403	566	582
Rioolrechten	651	923	1 303	1 352
Overig	388	509	744	801
Gemeenten	5 195	7 295	7 812	8 019
Provincies	731	1 069	1 441	1 473
Waterschappen	1 513	1 960	2 262	2 343

18.6 Begrote lasten van provincies (mln euro)

	2000	2005	2010	2011*
Totale lasten	3 706	6 033	8 386	8 472
Algemeen bestuur	191	264	316	351
Economische en agrarische zaken	207	374	685	665
Milieubeheer	417	450	543	629
Openbare orde en veiligheid	6	15	19	18
Recreatie en natuur	134	228	798	844
Ruimtelijke ordening, volkshuisvesting	143	304	337	411
Verkeer en vervoer	1 141	1 583	2 121	2 330
Waterhuishouding	143	154	233	199
Welzijn	902	1 390	1 824	1 787
Financiering, alg. dekkingsmiddelen	422	1 271	1 510	1 238

18.7 Begrote lasten van gemeenten (mln euro)

	2000	2005	2010	2011*
Totale lasten	35 761	43 451	54 187	53 618
Algemeen bestuur	1 836	2 518	3 201	3 148
Cultuur en recreatie	3 141	4 136	5 035	5 021
Economische zaken	569	570	867	995
Onderwijs	3 967	4 800	3 147	2 936
Openbare orde en veiligheid	665	1 209	1 691	1 734
Ruimtelijke ordening, volkshuisvesting	5 958	6 428	9 278	8 639
Sociale voorzieningen en maatschappelijke dienstverlening	10 649	12 648	16 578	16 716
Verkeer, vervoer en waterstaat	3 655	3 946	4 391	4 417
Volksgezondheid en milieu	3 334	4 262	5 258	5 333
Financiering, alg. dekkingsmiddelen	1 989	2 936	4 742	4 680

Uitgaven openbare orde en veiligheid

2000

2009

 = 1 miljard euro

19

Prijzen

19. Prijzen

Inflatie Nederland licht hoger dan in 2009

In 2010 bedroeg de inflatie 1,3 procent. Dit is een lichte toename ten opzichte van 2009. De belangrijkste oorzaak voor deze stijging waren hogere prijzen voor autobrandstoffen. Deze waren gemiddeld 11,6 procent duurder dan een jaar eerder. Daarentegen lagen de prijzen van energie een stuk lager dan een jaar eerder. Elektriciteit was gemiddeld 6,7 procent goedkoper dan een jaar eerder en gas gemiddeld 8,6 procent goedkoper. Volgens de Europees geharmoniseerde methode van inflatiemeting (HICP) daalde de inflatie in Nederland naar 0,9 procent. Daarmee lag de Nederlandse inflatie onder het gemiddelde van de eurozone, dat op 1,6 procent uitkwam.

Prijzen industrie fors gestegen

De prijzen van de industrie waren in 2010 fors hoger dan een jaar eerder. Na een kleine plus eind 2009, zette de prijsstijgingen in 2010 door tot 9 procent boven het niveau van 2009. De prijsontwikkeling van de industrie wordt sterk beïnvloed door de ruwe olieprijs. Door de hogere olieprijs stegen de prijzen in de aardolieverwerkende industrie en de chemische industrie met respectievelijk 32 en 20 procent. In de basismetaalindustrie waren producten ruim 10 procent duurder dan een jaar eerder. Prijzen in de voedselindustrie stegen met 5,5 procent.

Prijzen commerciële dienstverlening gestegen

De prijzen van de commerciële dienstverlening waren in 2010 gemiddeld 1,3 procent hoger dan een jaar eerder. De tarieven in de vervoersector zijn, na dalingen in 2009, weer gestegen. Bij het vervoer over water was de prijsstijging met 23,6 procent het sterkst. Dit is toe te schrijven aan de hogere brandstofkosten en de toegenomen vraag naar zeevaartdiensten.

IT-diensten waren in 2010 duurder dan het jaar ervoor, terwijl de architectenbranche te kampen had met dalende prijzen. De prijzen in de overige zakelijke dienstverlening stegen licht.

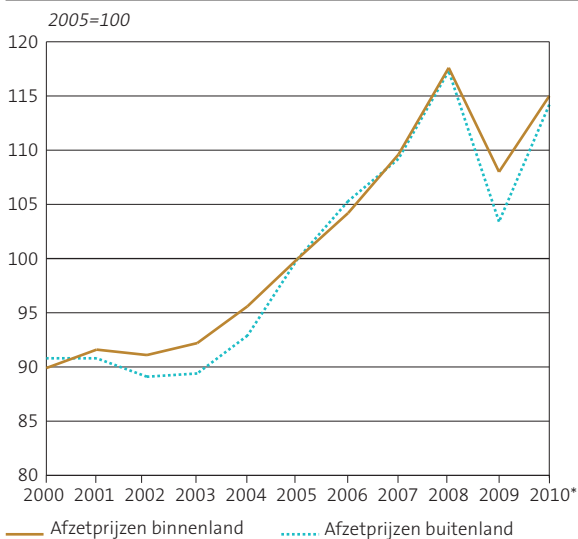
19.1 Prijzen afzet nijverheid (jaarmutatatie in %)

	2001	2005	2010 *
Delfstoffenwinning	16,1	31,8	1,8
binnenland	15,8	28,0	-5,6
buitenland	16,3	35,8	8,6
Industrie	0,8	6,4	8,7
binnenland	2,0	4,6	6,4
buitenland	-0,1	7,7	10,4
Energiebedrijven	-3,0	13,7	-3,6
binnenland	-1,7	12,4	-3,9
buitenland	-43,8	71,3	12,9
Waterleidingbedr. en afvalbeheer	0,5	4,2	0,1
binnenland	0,5	4,2	0,1

19.2 Prijzen afzet nijverheid (jaarmutatatie in %)

	2001	2005	2010 *
Winning van aardolie en aardgas	16,9	33,9	1,8
Winning van overige delfstoffen	5,5	3,8	1,5
Voedingsmiddelenindustrie	4,2	-1,2	5,4
Drankenindustrie	2,6	-0,8	1,6
Tabaksindustrie	5,8	2,1	3,5
Textielindustrie	1,4	1,0	1,1
Kledingindustrie	0,9	1,8	1,1
Leer- en schoenenindustrie	3,6	1,9	0,6
Houtindustrie	4,7	1,5	-1,6
Papierindustrie	3,7	-0,2	4,2
Grafische industrie	2,8	-0,2	-2,2
Aardolie industrie	-7,5	36,6	32,1
Chemische industrie	-2,6	11,2	19,6
Farmaceutische industrie	1,1	2,5	2,1
Rubber- en kunststof- productenindustrie	2,2	3,5	1,7
Bouwmaterialenindustrie	4,5	0,4	-0,4
Meubelindustrie	2,6	2,8	1,0
Basismetalaalindustrie	-1,6	14,2	10,5
Metaalproductenindustrie	2,2	2,9	-0,4
Elektrotechnische industrie	2,0	1,9	1,0
Elektrische apparatenindustrie	1,7	2,0	1,4
Machine-industrie	1,8	2,7	1,0
Auto- en aanhangwagenindustrie	-0,4	0,8	1,1

19.3 Producentenprijsindex industrie

Gemiddelde verkoopprijs bestaande koopwoningen

2000

2010

 = 20 duizend euro

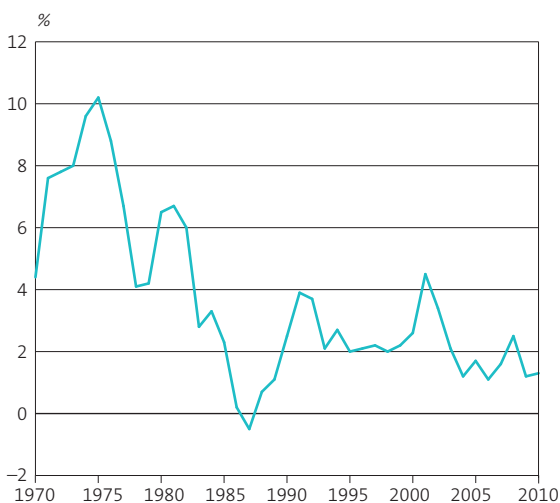
19.4 Consumentenprijzen (jaarmutatie in %)

	2005	2009	2010
Totaal bestedingen	1,7	1,2	1,3
Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken			
dranken	-1,2	1,1	-0,1
voedingsmiddelen	-1,2	1,1	0,0
brood en graanproducten	-0,7	1,9	-0,2
vlees	0,5	2,4	-1,0
vis, schaal- en schelpdieren	0,2	1,6	0,6
melk, kaas en eieren	-2,9	-0,9	-1,8
olie, boter en margarine	-4,6	1,3	-2,5
fruit	-3,2	-1,4	1,5
groenten en aardappelen	0,5	0,0	5,1
suiker, zoetwaren en ijs	-2,7	2,8	-0,6
overige voedingsmiddelen	-1,3	1,6	-1,0
Alcoholvrije dranken	-1,9	0,6	-1,1
koffie, thee en cacao	4,7	0,5	-0,6
mineraalwater, frisdranken en sappen	-4,9	0,7	-1,3
Alcoholhoudende dranken en tabak	2,9	8,5	3,2
alcoholhoudende dranken	-0,8	3,2	1,2
tabak	5,4	12,0	4,5
Kleding en schoenen	-2,6	-0,5	-0,5
kleding en kledingstoffen	-2,9	-0,6	-0,7
schoenen en schoenreparaties	-1,7	0,4	0,7
Huisvesting, water en energie	4,7	1,8	-0,1
huisvesting	2,5	2,4	2,2
onderhoud en reparatie van de woning	2,5	-1,5	0,7
watervoorziening en overige diensten i.v.m. de woning	1,1	2,2	2,0
energie	14,0	0,8	-8,0
elektriciteit	8,6	7,4	-6,7
gas	17,6	-2,5	-8,6
Stoffering en huishoudelijke apparaten	-0,3	2,4	0,8
meubelen en vloerbedekking	0,0	1,7	-0,6
huishoudtextiel	0,3	0,7	2,6
huishoudelijke apparatuur	0,6	3,1	0,5
vaat- en glaswerk en huishoudelijke artikelen	-0,8	4,0	4,0
gereedschappen en werktuigen voor huis en tuin	-0,6	0,8	2,8
dagelijks woningonderhoud	-1,2	3,6	1,0
Niet-verzekerde gezondheidszorg	0,3	1,0	1,2
Vervoer	4,3	-2,1	4,5
aankoop voertuigen	1,7	0,0	0,2
gebruik van privé-voertuigen	6,3	-4,2	7,4

19.4 Consumentenprijzen (jaarmutatie in %) (slot)

	2005	2009	2010
autobrandstoffen	9,2	-9,5	11,6
vervoersdiensten	3,2	2,4	-0,1
Communicatie	-3,9	-1,9	2,0
Recreatie en cultuur	-0,5	0,5	0,3
audio en video, computers en software	-10,2	-9,2	-4,8
duurzame goederen voor recreatie en cultuur	1,3	2,0	1,8
spelartikelen, bloemen, planten en huisdieren	-0,7	0,2	-0,7
recreatieve en culturele dienstverlening	3,3	3,5	2,7
boeken, kranten, tijdschriften en schrijfwaren	2,0	3,0	2,0
pakketreizen	0,4	4,8	0,7
Particulier onderwijs	3,6	1,3	-0,8
Hotels, cafés en restaurants	1,9	3,9	2,4
restaurants, cafés en kantines	2,0	3,7	2,7
accommodatie	0,3	5,9	-0,3
Diverse goederen en diensten	1,4	2,5	1,7
lichaamsverzorging	-1,9	2,0	0,7
artikelen voor persoonlijk gebruik	0,8	2,8	3,1
kinderopvang en thuiszorg	7,8	1,2	1,1
verzekeringen	0,8	3,2	2,0
financiële diensten	1,6	1,1	1,3
andere diensten	3,3	3,5	2,6
Consumptiegebonden belastingen en overheidsdiensten	2,0	4,0	3,8
consumptiegebonden belastingen	3,1	4,4	4,2
overheidsdiensten, w.o. college- en lesgelden	-1,4	2,5	2,6
Consumptie in het buitenland	3,7	-1,8	3,3

19.5 Inflatie

19.6 Prijzen bestaande koopwoningen (jaarmutatatie in %)

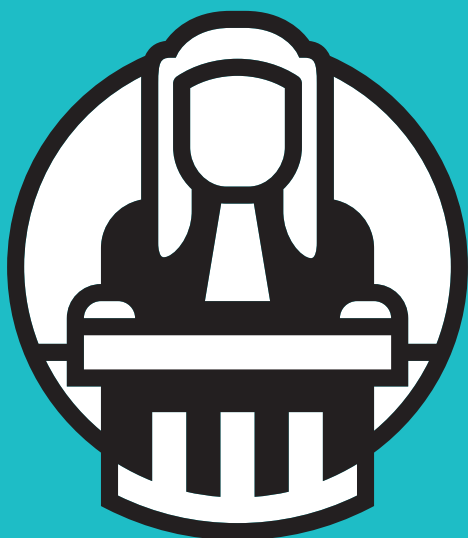
	2000	2005	2009	2010
Totaal woningen	18,2	3,8	-3,3	-2,0
Eengezinswoning	18,2	4,1	-3,3	-2,2
tussenwoning	16,1	3,7	-2,7	-1,7
hoekwoning	16,9	3,6	-3,4	-1,8
2 onder 1 kap	18,0	3,8	-3,4	-2,5
vrijstaand	22,8	5,1	-4,1	-3,0
Appartementen	18,0	3,0	-3,5	-1,2

19.7 Commerciële-dienstenprijzen (jaarmutatatie in %)

	2008	2009	2010
Dienstenprijsindex	2,4	0,4	1,3
Vervoer, opslag en communicatie	2,1	-2,8	3,1
Vervoer te land en via pijpleidingen	4,4	-1,2	0,0
Vervoer over water	2,1	-16,4	23,6
Vervoersondersteunende activiteiten	5,3	1,2	-1,5
Post en telecommunicatie	-0,9	1,1	1,9
Overige zakelijke dienstverlening	2,5	1,5	0,7
Exploitatie van en handel in onroerend goed	1,6	1,8	0,7
Autoverhuur	0,3	2,1	0,8
IT-diensten	2,5	-1,0	1,6
Overige zakelijke diensten	3,2	1,6	0,1

20

Veiligheid
en recht

20. Veiligheid en recht

Geregistreerde criminaliteit blijft in 2009 gelijk

In 2009 registreerden de politie en de Koninklijke Marechaussee (Kmar) ruim 1,2 miljoen misdrijven. De geregistreerde criminaliteit is daarmee even hoog als in 2008. In 2008 daalde het aantal geregistreerde misdrijven nog met 2 procent.

Van de veelvoorkomende misdrijven steeg het aantal gekwalificeerde diefstallen in 2009 met 6 procent. De vernielingen en de eenvoudige diefstallen daalden met respectievelijk bijna 10 en bijna 4 procent. Het aantal geweldsmisdrijven bleef nagenoeg gelijk.

Minder bedrijven en personen failliet in 2010

In 2010 zijn 9,6 duizend faillissementen uitgesproken. Dat is 9 procent minder dan in het recordjaar 2009. Er gingen 6,3 duizend bedrijven failliet, 10 procent minder dan in 2009, maar nog altijd een van de hoogste aantallen die het CBS ooit in een jaar heeft waargenomen. In bijna alle bedrijfstakken nam het aantal faillissementen af, behalve bij de bouwrijverheid en de horeca. Ook daalde het aantal faillissementen van natuurlijke personen met 7 procent tot 2,3 duizend. Gemiddeld werden 2 op de 10 duizend Nederlanders van 18 jaar of ouder failliet verklaard. In bijna alle provincies gingen minder personen failliet, behalve in Overijssel en Limburg.

Gevoel onveiligheid nauwelijks gedaald

In 2010 was een kwart van de Nederlandse bevolking slachtoffer van veel voorkomende criminaliteit, zoals van gewelds- en vermogensdelicten en vandalisme. Dit is iets minder dan in 2009, maar vergelijkbaar met 2008. Van alle inwoners voelde 26 procent zich wel eens onveilig, 2 procent voelde zich vaak onveilig. Dit is nagenoeg gelijk aan beide voorgaande jaren.

Gevoelens van onveiligheid komen vaker voor onder inwoners van sterk stedelijke regio's. Zo geeft circa een op de drie inwoners van de politie-regios Amsterdam-Amstelland, Haaglanden, Rotterdam-Rijnmond en Limburg-Zuid aan dat ze zich wel eens onveilig voelen. Dit komt ook overeen met het ondervonden slachtofferschap van criminaliteit, dat in de meer stedelijke politieregio's ook hoger ligt dan gemiddeld.

20.1 Halt-jongeren naar herkomst en geslacht (%)

	2005	2007	2008	2009*
Totaal	1,8	1,8	1,7	1,7
Alle jongens	2,7	2,7	2,5	2,4
Autochtoon	2,4	2,4	2,2	2,1
Allochtoon	3,6	3,8	3,5	3,4
Westers allochtoon	3,0	3,1	2,7	2,7
Niet-westers allochtoon	3,8	4,1	3,8	3,6
Alle meisjes	0,8	0,9	0,9	0,9
Autochtoon	0,7	0,8	0,8	0,7
Allochtoon	1,4	1,5	1,5	1,5
Westers allochtoon	1,1	1,1	1,2	1,2
Niet-westers allochtoon	1,5	1,6	1,6	1,6

Bron: CBS/Halt.

20.2 Door politie en Koninklijke Marechaussee geregistreerde criminaliteit (x 1 000)

	2005	2007	2008	2009
Totaal	1 336,9	1 286,8	1 261,3	1 232,5
Wegenverkeerswet	150,0	155,9	151,4	145,2
Wetboek van Strafrecht (WvS)	1 154,5	1 100,1	1 080,7	1 058,7
geweldsmisdrijven	131,9	131,5	126,7	126,8
vermogensmisdrijven	774,3	707,9	704,2	704,2
w.o.				
eenvoudige diefstal	352,3	331,1	341,1	353,6
gekwalficeerde diefstal	380,0	328,4	315,0	296,5
vernielingen en openbare orde	235,9	247,5	236,9	214,4
overige misdrijven WvS	12,4	13,2	12,9	13,3
Overige wetten	32,3	30,8	29,2	28,6

20.3 Verdachten naar herkomst en generatie, 12 jaar en ouder (%)

	2000	2006	2007	2008*
Totale bevolking	1	1,5	1,5	1,4
Autochtonen	0,8	1,2	1,2	1,1
Allochtonen	2,2	3	3	2,8
1e generatie	2,4	2,9	2,8	2,6
westers	1,1	1,3	1,4	1,3
niet-westers	3,2	3,8	3,6	3,4
2e generatie	2	3	3,2	3,1
westers	1,2	1,6	1,6	1,5
niet-westers	4,5	6	6,3	5,9

Bron: CBS/KLPD.

20.4 Beschikkingen Wet Mulder (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Op basis van kenteken	7 006,1	9 341,8	10 503,6	9 843,2
door rood licht rijden	224,4	278,6	186,5	224,5
foutparkeren	933,6	984,7	874,2	867,3
te hard rijden	5 556,1	7 778,3	8 945,8	8 175,4
overige	292,0	300,2	497,1	576,1
Op basis van staandehouding	787,9	1 635,6	1 319,6	1 130,3
door rood licht rijden	53,5	122,9	106,7	91,4
foutparkeren	33,1	55,2	47,5	44,4
te hard rijden	92,1	185,9	157,0	128,2
overige	609,2	1 271,7	1 008,4	866,3

Bron: Centraal Justitieel Incassobureau.

20.5 Rechtbankstrafzaken, transacties OM en schuldigverkl. rechter 1e aanleg (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal transacties	65,4	76,1	68,4	65,1
Wetboek van Strafrecht	24,8	40,2	40,2	33,1
gewelddsmisdrijven	4,8	9,3	9,5	7,3
vermogensmisdrijven	11,6	16,7	16,4	14,8
vernieling en openbare orde	6,7	11,5	11,9	8,9
Wegenverkeerswet	16,0	11,5	9,2	15,4
Opiumwet	0,9	3,3	4,3	3,8
Wet op de Economische delicten	17,8	16,8	10,5	9,3
Totaal schuldigverklaringen	105,4	124,4	116,3	115,4
Wetboek van Strafrecht	66,4	78,1	75,2	73,0
gewelddsmisdrijven	16,9	24,4	24,9	24,1
vermogensmisdrijven	35,9	34,9	31,1	30,8
vernieling en openbare orde	11,6	15,3	15,4	14,2
Wegenverkeerswet	24,4	27,9	25,1	27,6
Opiumwet	6,3	8,5	7,9	7,5
Wet op de Economische delicten	4,6	6,3	5,1	4,5

20.6 Rechtbankstrafzaken, sancties rechter eerste aanleg (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal (incl. onbekend)	155,3	185,9	171,8	166,8
Hoofdstraffen	120,9	142,6	129,6	127,2
w.o.				
geldboete	51,3	54,4	48,5	50,0
gevangenisstraf	44,6	43,9	35,7	33,5
jeugddetentie	4,0	5,6	3,2	2,5
taakstraf	20,8	38,4	41,8	40,9
Bijkomende straffen	19,7	21,6	21,3	20,0
w.o. ontzegging rijbevoegdheid	16,7	18,3	16,9	16,1
Maatregelen	13,8	21,0	20,2	19,0

20.7 Kinderen betrokken bij ondertoezichtstelling en voogdij (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009*
Ondertoezichtstelling				
In het jaar onder toezicht gesteld	5,5	7,7	11,1	11,3
Ondertoezichtstelling beëindigd	5,2	5,9	8,6	9,1
Op 31 dec. onder toezicht staand	21,0	24,0	32,1	33,2
Voogdij (inclusief voogdij asiel)				
In het jaar onder voogdij gesteld	7,4	1,3	1,8	2,7
Voogdij in het jaar beëindigd	4,5	2,5	1,7	1,5
Op 31 dec. onder voogdij staand	16,7	8,3	7,8	8,9
w.o.				
alleenstaande minderjarige vreemdelingen	11,8	3,3	2,0	2,6

Bron: CBS en Ministerie van Justitie.

20.8 Definitief uitgesproken schuldsaneringen in de grootste gemeenten

	2000	2005	2009	2010
Totaal (aantal)	8 666	14 666	8 964	11 375
w.o.				
eenmanszaken	1 135	2 194	1 595	2 121
Nederland (aantal per 100 duizend inwoners (18 jaar en ouder))	70	115	69	87
w.o.				
Amsterdam	77	178	103	114
Den Haag	30	69	76	109
Rotterdam	44	132	50	58
Utrecht	98	182	32	33

20.9 Uitgesproken faillissementen naar rechtsvorm en bedrijfsactiviteit

	2005	2009	2010
Natuurlijke personen	3 302	2 519	2 354
Eenmanszaken	1 697	1 045	985
Bedrijven e.d.	5 069	6 995	6 283
landbouw, bosbouw, visserij	85	114	112
industrie en delfstoffenwinning	554	827	828
bouwnijverheid	481	689	829
reparatie consumentenart.; handel	1 161	1 648	1 388
horeca	267	225	241
vervoer, opslag en communicatie	364	417	386
financiële instellingen	722	816	589
verhuur en zakelijke dienstverlening	1 158	1 832	1 484
onderwijs	40	40	38
gezondheids- en welzijnszorg	61	126	121
cultuur, recreatie en ov. dienstverl.	145	254	260

Faillissementen in de bouw

2000

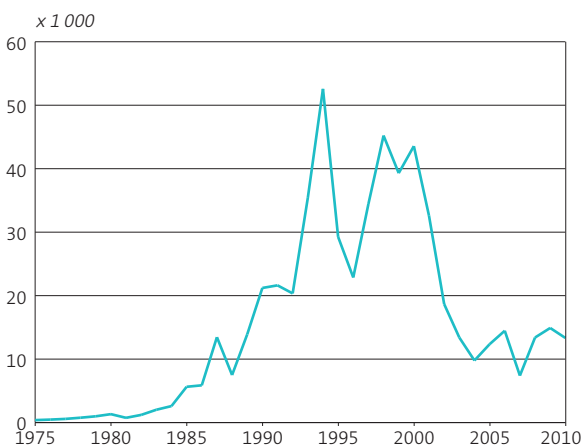

2010

 = 50 faillissementen

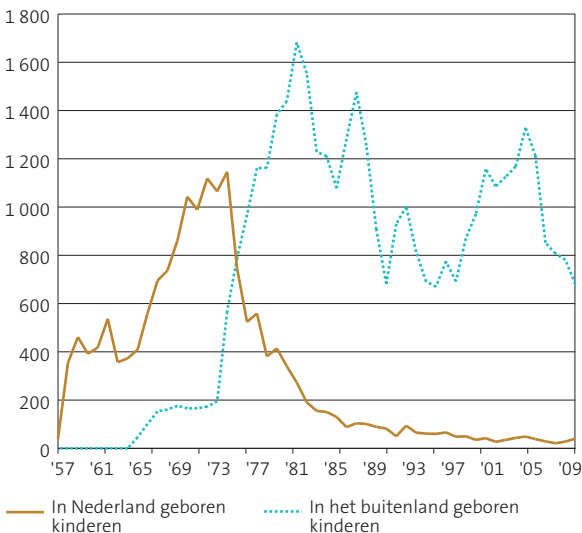
20.10 In Nederland ingediende asiolverzoeken

Vanaf 2007: alleen eerste asiolverzoeken. Daarvoor: eerste en volgende verzoeken.

Bron: IND.

20.11 Adoptiekinderen

20.12 Meldingen bij de brandweer naar type (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	138,2	143,7	158,0	156,5
Brandmeldingen				
branden	46,0	43,2	45,4	47,1
w.o.				
binnenbranden	13,9	13,1	14,4	15,4
loos alarm	45,7	58,2	64,1	62,5
w.o.				
via brandmeldinstallaties	34,0	47,8	55,6	52,9
Hulpverleningsmeldingen				
gebouwen	15,0	15,3	20,2	21,9
geen gebouwen	24,4	21,6	23,3	19,8
loos alarm	7,1	5,3	4,7	5,2

20.13 Uitgaven aan veiligheidszorg

	2002*	2005*	2008*	2009*
Totale uitgaven veiligheidszorg	8 510	9 812	12 010	12 485
Totaal personele uitgaven	5 285	6 068	7 420	7 758
Totaal materiële uitgaven	3 226	3 744	4 591	4 727
Uitgaven per hoofd bevolking (euro)	528	602	732	757
Uitgaven (% bbp)	1,8	1,9	2	2,2
Activiteiten veiligheidszorg				
preventie (mln euro)	4 044	4 683	5 654	5 784
opsporing	2 131	2 258	2 732	2 834
tenuitvoerlegging	1 288	1 624	2 087	2 218
Andere activiteiten	1 048	1 246	1 538	1 648
Aanbieders veiligheidszorg				
politie (mln euro)	3 207	3 505	4 177	4 350
beveiligings- en opsporingsbedrijven	1 247	1 425	1 788	1 824
Dienst Justitiële Inrichtingen	1 168	1 456	1 861	1 993
Andere aanbieders	2 889	3 426	4 185	4 318

20.14 Leefbaarheid woonbuurt

	2008	2009	2010
	<i>% (helemaal) eens</i>		
Sociale cohesie woonbuurt			
Mensen kennen elkaar nauwelijks	25,2	25,8	24,5
Mensen gaan prettig met elkaar om	69,7	69,5	71,5
Gezellige buurt, veel saamhorigheid	45,2	45,0	45,4
Voel me thuis in deze buurt	63,3	63,8	64,1
Veel contact met buurtgenoten	38,9	39,7	39,4
Tevreden over samenstelling buurt	71,4	70,9	72,3
	<i>rapportcijfer</i>		
Beoordeling woonbuurt			
Woonomgeving	7,4	7,4	7,5
Leefbaarheid	7,4	7,3	7,4
Veiligheid	7,0	6,9	7,0
	<i>% 'komt vaak voor'</i>		
Verloedering van de woonbuurt			
Bekladding van muren en/of gebouwen	8,9	8,1	7,9
Rommel op straat	20,2	21,3	19,9
Hondenpoep	33,0	31,9	30,5
Vernieling telefooncellen, bus- of tramhokjes	14,0	11,8	10,9
	<i>schaalscore (0–10)</i>		
Fysieke verloedering	3,7	3,6	3,5
	<i>% 'komt vaak voor'</i>		
Sociale overlast in de woonbuurt			
Overlast van groepen jongeren	11,3	11,9	11,3
Mensen die op straat worden lastig gevallen	2,0	2,1	2,1
Drugsoverlast	4,8	4,9	4,8
Dronken mensen op straat	6,2	6,8	6,5

Bron: Integrale Veiligheidsmonitor (IVM).

20.15 Slachtofferschap van veel voorkomende criminaliteit (%)

	2008	2009	2010
Slachtofferschap totaal ¹⁾	26,1	26,9	25,4
gewelddelicten	5,4	5,7	5,5
seksuele delicten	1,5	1,5	1,5
mishandeling	1,2	1,1	1,0
bedreiging	3,7	3,9	3,8
vermogensdelicten	13,2	13,3	12,5
(poging tot) inbraak	2,5	2,8	2,7
poging tot inbraak	1,6	1,8	1,7
inbraak	1,1	1,3	1,2
fietsdiefstal	5,4	5,4	4,8
autodiefstal (18+)	0,3	0,3	0,3
diefstal uit auto (18+)	1,7	1,7	1,5
zakkenrollerij	1,9	1,8	1,8
zonder geweld	1,8	1,7	1,7
met geweld	0,2	0,2	0,1
overige diefstal	3,5	3,5	3,4
vandalismedelicten	13,6	14,2	12,7
beschadiging / diefstal vanaf auto (18+)	8,8	9,4	8,3
overige vernielingen	6,3	6,7	5,7
overige delicten	1,0	1,0	0,9

Bron: Integrale Veiligheidsmonitor (IVM).

¹⁾ Exclusief overige delicten.

Vermogensmisdrijven

2005

2009

 = 100 000 vermogensmisdrijven

20.16 Onveiligheidsgevoelens in verband met criminaliteit

	2008	2009	2010
	%		
Onveiligheidsgevoelens in het algemeen			
Voelt zich wel eens onveilig	25,5	25,8	26,3
Voelt zich vaak onveilig	2,1	2,4	2,4
Onveiligheidsgevoelens in de eigen woonbuurt			
Voelt zich wel eens onveilig in eigen buurt	15,4	17,0	16,5
Voelt zich vaak onveilig in eigen buurt	1,8	2,0	1,9
	% (heel) groot		
Gepercipieerde slachtofferkans			
Kans op slachtofferschap van			
woninginbraak	5,3	5,8	5,6
mishandeling	1,5	1,7	1,9
portemonneediefstal	5,5	5,3	5,0
	% komt vaak voor		
Vermijdingsgedrag			
's Avonds of 's nachts niet opendoen	8,3	10,0	11,0
Omrijden of omlopen	4,0	4,0	4,2
Kinderen niet toestaan ergens heen te gaan	3,6	4,0	3,7

Bron: Integrale Veiligheidsmonitor (IVM).

21

Verkeer en
vervoer

21. Verkeer en vervoer

Fors meer nieuwe personenauto's verkocht

Het ging in 2010 goed met de verkoop van nieuwe personenauto's. Vier kwartalen op rij stegen de autoverkopen. Er gingen 483 duizend personenauto's van de hand, bijna een kwart meer dan in 2009. De verkopen kregen een steuntje in de rug door de Nationale Sloopregeling die van 29 mei 2009 tot 21 april 2010 van kracht was. Hierdoor ruilden veel autobezitters hun oude, vervuilende auto in voor een nieuwer, schoner exemplaar.

Stijgende lijn luchtvervoer

In 2010 herstelde het luchttransport zich voor een groot deel van de zware terugval in 2009. Dit kwam vooral door de opleving van de internationale handel. Hierdoor nam de luchtvracht met 17,4 procent toe. Maar er werden ook 4,6 procent meer luchtpassagiers vervoerd. De stijgende lijn van het luchttransport die begin 2010 inzette, werd in april onderbroken doordat het Nederlandse luchtruim bijna één week volledig gesloten werd omdat een enorme wolk vulkanische as vanuit IJsland vliegtuigen in gevaar bracht. In december veroorzaakte de uitzonderlijke sneeuwval veel overlast en vertragingen op de Europese luchthavens.

Licht herstel transportsector

De transportbedrijven zetten in 2010 bijna 3 procent meer om dan een jaar eerder. In 2009 daalde de omzet nog met 12,5 procent als gevolg van de economische crisis en lagere prijzen. De opslag en logistieke dienstverlening, het goederenwegvervoer en de binnenvaart profiteerden in 2010 van de toegenomen internationale handel en bedrijvigheid in de industrie. Bij de luchtvaart zorgde niet alleen de stijging van de vracht, maar ook de groei van het aantal passagiers voor een hogere omzet. De zee- en kustvaart, het verhuisvervoer en de post en koeriersdiensten echter, zagen zich, net als in 2009, geconfronteerd met omzetverlies.

21.1 Vervoermiddelen, 1 januari

	2000	2005	2009	2010
Motorvoertuigenpark (x 1 000)	7 641	8 627	9 249	9 340
personenauto's	6 343	6 992	7 542	7 622
motorfietsen	414	537	606	623
bedrijfsmotorvoertuigen	884	1 098	1 101	1 094
autobussen	11	11	11	12
bestelauto's	696	894	876	872
speciale voertuigen	36	51	64	65
trekkers	57	65	75	72
vrachtauto's	83	78	75	73
Treinen				
reizigerstreinstellen (abs.)	2 742	2 809	2 622	2 830
zitplaatsen (x 1 000)	202	204	251	264
Luchtvloot (abs.)	2 384	2 635	2 742	2 796
ballonvaartuigen	359	438	460	469
hefschroefvliegtuigen	58	76	93	94
vleugelvliegtuigen	1 967	2 121	2 189	2 233
schroefturbinemotoren	107	108	73	77
straalmotoren	172	223	239	256
ultra lights	307	393	432	442
zuigermotoren	669	669	740	755
zweefvliegtuigen	712	728	705	703

Hybride personenauto's, 1 januari

2007

2010

= 5 000

21.2 Nieuw verkochte motorvoertuigen

	2000	2005	2009	2010
Totaal	731 581	562 786	465 730	555 179
Personenauto's	597 623	465 196	387 215	483 168
Motorfietsen	19 626	16 815	14 315	12 230
Autobussen	912	1 135	1 156	684
Bestelauto's	96 051	65 896	51 280	49 610
Speciale voertuigen	536	376	544	467
Trekkers	8 559	7 741	5 492	4 827
Vrachtauto's	8 274	5 627	5 728	4 193

Bron: RDC Datacentrum/CBS.

21.3 Park personenauto's, 1 januari (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010
Totaal	6 343	6 992	7 542	7 622
Leeftijd personenauto				
Jonger dan 1 jaar	600	472	489	382
1 tot 3 jaar	978	964	971	989
3 tot 5 jaar	847	1 054	908	933
5 tot 7 jaar	756	1 079	952	950
7 tot 9 jaar	874	864	1 029	968
9 tot 12 jaar	1 114	1 043	1 368	1 481
12 tot 15 jaar	786	817	886	926
15 tot 20 jaar	214	452	588	616
20 tot 25 jaar	52	61	118	127
25 jaar en ouder	121	186	233	250

Bron: RDW/CBS.

21.4 Jaarkilometrage personenauto's (1 000 km)

	2005	2008*	2009*
Totaal	13,8	13,7	13,6
Op naam particulier	12,4	12,1	12,0
benzine	10,8	10,5	10,4
diesel	22,1	21,5	20,9
overige brandstofsoorten	17,9	17,7	17,3
Op naam bedrijf	24,9	24,9	25,7
benzine	17,9	18,1	18,9
diesel	32,1	31,3	32,3
overige brandstofsoorten	29,3	25,7	27,8

21.5 Sloop, export en overig uitval motorvoertuigen (x 1 000)

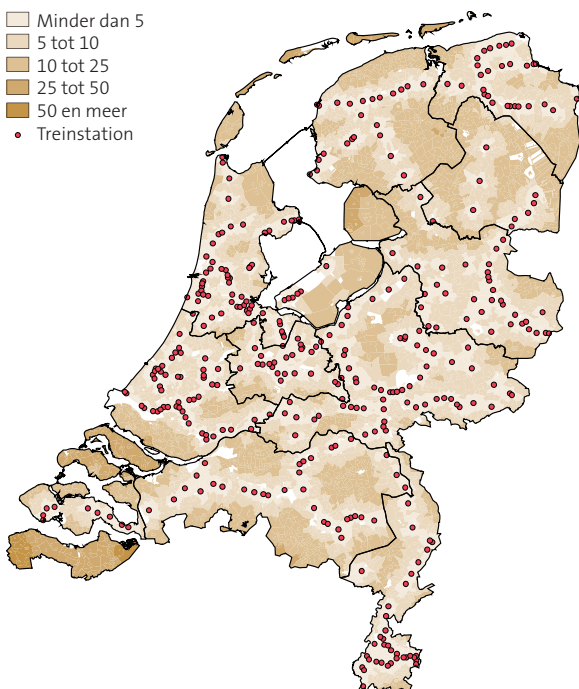
	2000	2005	2008	2009
Totaal	461,6	536,9	488,2	510,2
Personenauto's	408,8	410,5	405,0	429,8
sloop	310,3	231,6	198,3	246,8
export	96,4	177,4	205,5	181,9
overig uitval	2,1	1,5	1,3	1,1
Bedrijfsvoertuigen	52,8	126,4	83,2	80,4
sloop	17,4	19,8	12,2	15,9
export	34,7	105,9	70,4	64,1
overig uitval	0,7	0,6	0,6	0,5

5 kilometer naar het station

Nederlanders wonen gemiddeld 5,1 kilometer van het dichtstbijzijnde treinstation. Voor twee op de drie Nederlanders bedraagt de afstand minder dan 5 kilometer. In Noord-Holland is de gemiddelde afstand van huis tot station met 3,5 kilometer het kleinst. Daarna volgen Limburg en Utrecht met een gemiddelde huis-station-afstand van 3,9 kilometer.

Inwoners van het dunbevolkte Zeeland moeten gemiddeld het verst reizen om bij een station te komen, namelijk 17,3 kilometer. Vooral in Zeeuws-Vlaanderen zijn mensen lang onderweg. Veel inwoners van de gemeente Sluis moeten bijna 60 kilometer overbruggen om op een trein te kunnen stappen. Althans in Nederland: het treinstation in het Belgische Knokke ligt op ongeveer 10 kilometer afstand.

21.6 Aantal kilometers tot dichtstbijzijnde treinstation, 2008

21.7 Verkeersbewegingen (x 1 000)

	2000	2005	2008	2009
Zeeschepen	85,3	87,8	85,5	85,2
w.o.				
Amsterdam	8,6	8,1	10,0	8,7
Delfzijl en Eemshaven	2,0	1,9	2,0	1,1
Ijmuiden	3,2	3,0	3,0	2,6
Moerdijk	2,4	2,3	2,9	3,1
Rotterdam	51,8	54,1	50,4	48,7
Terneuzen	3,4	4,3	3,9	4,1
Vlaardingen	1,6	0,6	3,7	3,6
Vlissingen	5,8	7,5	6,4	6,0
Vliegbewegingen	601	559	594	551
Eindhoven	20	15	18	16
Groningen	12	14	13	13
Maastricht	25	12	17	14
Rotterdam	44	33	32	29
Schiphol	429	417	442	402
overige	71	68	72	76
Reizigers in de luchtvaart	40 769	46 488	50 426	46 456
Eindhoven	341	973	1 666	1 739
Groningen	78	123	149	136
Maastricht	383	304	232	136
Rotterdam	697	1 011	987	922
Schiphol	39 271	44 078	47 392	43 523

21.8 Verkeersprestaties motorvoertuigen (mln km)

	2000	2005	2008*	2009*
Totaal	129 159	137 058	143 037	142 292
In Nederland	110 783	118 842	124 037	123 687
personenauto's	89 148	94 902	99 690	99 580
bestelauto's	14 794	17 244	17 220	17 104
vrachtauto's	3 381	2 680	2 620	2 525
trekkers	2 860	3 449	3 922	3 874
autobussen	600	567	585	604
In het buitenland	18 377	18 216	18 999	18 604
personenauto's	13 761	13 334	14 140	14 125
bestelauto's	616	718	718	713
vrachtauto's	1 046	774	680	638
trekkers	2 832	3 278	3 348	3 022
autobussen	122	112	114	107

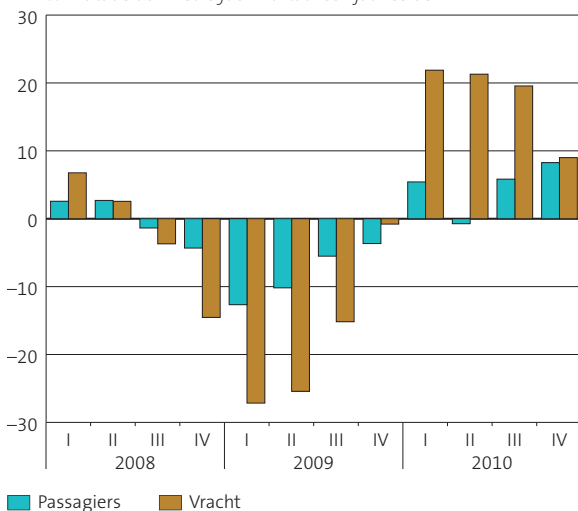
21.9 Infrastructuur, 1 januari (lengte in kilometers)

	2001	2005	2009	2010
Wegennet	130 446	134 218	136 827	137 347
gemeentewegen	117 669	121 297	123 914	124 377
provinciale wegen	7 885	7 743	7 836	7 861
rijkswegen	4 892	5 178	5 076	5 109
w.o.				
met gescheiden rijbanen	2 499	2 600	2 631	2 646
Vaarwegen	.	6 183	6 214	6 220
w.o.				
kanaal	.	2 689	2 686	2 686
rivier, gekanaliseerd	.	822	823	823
meer-, plassengebied	.	801	806	807
vaargeul	.	696	695	695
rivier	.	587	590	590
vaarwegen in havens	.	425	440	442
Spoorwegnet	2 806	2 810	2 896	3 013
enkelsporig	930	918	918	922
dubbel/meersporig	1 876	1 892	1 978	2 091

Bron: Dienst Verkeer en Scheepvaart (DVS), Topografische Dienst Kadaster (TDK), ProRail.

21.10 Luchtvervoer via Nederlandse luchthavens

%-mutatie t.o.v. hetzelfde kwartaal een jaar eerder

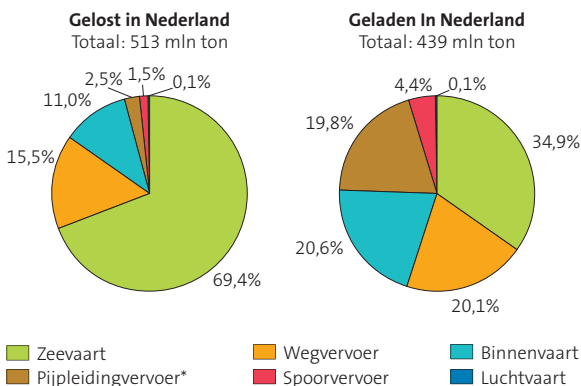
21.11 Goederenvervoer (mln ton)

	2000	2005	2008	2009
Totaal	1 506	1 714	1 823	1 668
wegvervoer	633	741	759	749
zeevaart	424	487	560	510
binnenvaart	315	324	333	272
pijpleidingvervoer	104	126	127	103*
spoorvervoer	28	35	41	34
luchtvaart	1	2	2	1
Binnenlands	572	640	x	x
wegvervoer	465	539	548	556
binnenvaart	102	95	100	92
spoorvervoer	5	6	x	x
Internationaal bilateraal	872	996	1 092	939
zeevaart	424	487	560	510
binnenvaart	173	184	188	145
wegvervoer	146	170	181	167
pijpleidingvervoer	104	126	127	90
spoorvervoer	23	28	33	27
luchtvaart	1	2	2	1
Gelost in Nederland	468	540	600	513
zeevaart	325	364	412	356
wegvervoer	71	80	88	80
binnenvaart	50	61	66	56
pijpleidingvervoer	13	26	24	13
spoorvervoer	8	8	9	7
luchtvaart	1	1	1	1
Geladen in Nederland	404	456	491	439
zeevaart	99	122	148	153
binnenvaart	123	123	122	88
wegvervoer	75	89	93	87
pijpleidingvervoer	91	100	103	90*
spoorvervoer	15	20	24	19
luchtvaart	1	1	1	1
Via Nederland				
binnenvaart	40	45	45	36
spoorvervoer	0	1	x	x
Uitsluitend in buitenland				
wegvervoer	22	32	30	26

21.12 Omzet transportbedrijven (jaarmutatatie in %)

	2008	2009	2010*
Vervoer en opslag (totaal)	3,6	-12,5	2,5
w.o.			
vervoer over land	4,7	-8,6	2,3
w.o.			
vervoer per spoor (geen tram)	7,1	-0,4	0,0
personenvervoer over de weg	6,7	6,2	1,4
w.o.			
vervoer per taxi	6,4	3,7	1,0
overig personenvervoer over de weg	6,8	8,7	1,3
goederenvervoer over de weg	4,1	-12,0	2,8
w.o.			
goederenwegvervoer (geen verhuis-)	4,1	-11,7	3,1
verhuisvervoer		-19,3	-6,2
vervoer over water	4,5	-19,9	-5,3
w.o.			
zee- en kustvaart	3,7	-20,8	-8,0
binnenvaart	6,8	-17,6	1,8
vervoer door de lucht	2,9	-19,5	5,8
opslag, dienstverlening voor vervoer	2,5	-12,9	5,8
w.o.			
opslag	4,5	-0,9	4,0
dienstverlening voor vervoer	2,2	-14,8	6,1
w.o.			
dienstverlening voor landvervoer	-1,7	4,7	1,5
dienstverlening voor de scheepvaart	4,7	-10,1	5,9
dienstverlening voor de luchtvaart	-1,4	-2,4	0,2
laad-, los- en overslagbedrijven	13,0	-8,3	5,5
tussenpersonen vrachtvervoer	0,5	-19,0	7,3
post en koeriers	2,8	-6,1	-4,4
w.o.			
lokale post en koeriers	8,5	-9,9	-1,5

21.13 Internationaal goederenvervoer, 2009

22

Vrije tijd
en cultuur

22. Vrije tijd en cultuur

Duitsland populairste vakantieland

In 2009 hielden Nederlanders ruim 34 miljoen vakanties, waarvan ongeveer de helft in eigen land. Duitsland streefde Frankrijk voorbij als belangrijkste bestemming voor buitenlandse vakanties. België stond op de derde plaats. Daarnaast werd een groot deel van de buitenlandse vakanties doorgebracht in het Middellandse Zeegebied.

Meer gasten en overnachtingen in hotels

In 2010 groeide het aantal gasten in Nederlandse logiesaccommodaties met ruim 3,5 procent naar ruim 30 miljoen. De toename is vooral veroorzaakt door de groei van het aantal buitenlandse toeristen en zakenreizigers met bijna 10 procent. Alleen de hotels profiteerden hiervan: zij zagen hun gasten- en overnachtingenaantal met respectievelijk 8 en 7 procent fors toenemen. Bungalowparken en kampeerreinen trokken bijna 4 procent minder overnachtingen. Het aantal overnachtingen in groepsaccommodaties bleef vrijwel stabiel, al daalde het aantal gasten met een kleine 4 procent.

Ruim 4 miljoen leden voor openbare bibliotheken

In 2009 groeide het ledental van openbare bibliotheken weer tot meer dan 4 miljoen, van wie ongeveer de helft volwassenen. De omvang van de boekencollectie en het aantal uitleningen nemen al jaren af. Tussen 2000 en 2009 kromp de boekencollectie met 19 procent tot 29,3 miljoen en daalde het aantal uitleningen met 29 procent tot 98,3 miljoen.

Geringe groei internetgebruik

In 2010 is het aandeel personen met toegang tot internet gestegen naar 94 procent. De toename met 1 procentpunt ten opzichte van 2009 is de kleinste stijging sinds het CBS het aandeel internetters waarneemt.

In 2010 maakte 96 procent van de internetters gebruik van e-mail. Daarmee bleef e-mailen ook in 2010 de populairste internetactiviteit. Online winkelen en het zoeken van informatie op overheidswebsites waren de grootste stijgers.

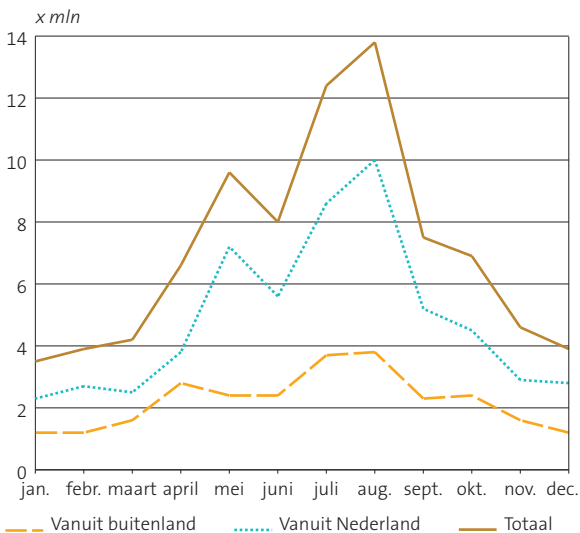
22.1 Vakanties van Nederlanders

	2000	2005	2008	2009
Vakanties in Nederland				
Vakanties (<i>x 1 000</i>)	16 649	17 314	17 449	17 959
Uitgaven (mld euro)	2	3	3	3
Uitgaven per vakantieganger (euro)	127	143	155	154
Vakanties in het buitenland				
Vakanties (<i>x 1 000</i>)	13 896	17 086	18 458	18 408
Uitgaven (mld euro)	8	10	13	12
Uitgaven per vakantieganger (euro)	595	600	680	669

22.2 Buitenlandse vakanties van Nederlanders (%)

	2000	2005	2008	2009
België	10,3	11,9	10,7	10,8
Caribisch gebied	0,7	1,1	0,9	1,3
Denemarken	1,0	1,2	1,2	1,1
Duitsland	13,7	15,2	16,2	19,1
Egypte	0,8	1,2	1,4	1,2
Frankrijk	19,8	16,2	15,7	15,3
Griekenland	4,2	3,2	4,0	3,4
Groot-Brittannië	4,4	3,7	3,2	3,8
Hongarije	0,9	0,7	0,7	0,6
Italië	4,6	4,4	5,5	5,4
Luxemburg	1,7	1,7	0,8	1,0
Noorwegen, Zweden, Finland	1,6	1,8	1,9	2,0
Oostenrijk	6,9	6,0	5,9	6,5
Portugal	2,1	1,6	1,7	1,8
Spanje	10,5	9,6	10,0	8,4
Tsjechië	1,6	2,4	2,3	1,7
Turkije	2,7	5,8	4,2	3,7
Verenigde Staten	1,8	1,7	2,1	2,2
Verre Oosten	1,4	1,4	1,5	1,7
Zwitserland	2,4	2,1	2,0	1,9
Overige landen	7,1	7,1	8,2	7,0
Totaal (<i>x 1 000</i>)	13 896	17 086	18 458	18 408

22.3 Overnachtingen in logiesaccommodaties, 2010

Gemiddelde uitgaven per vakantieganger aan vakanties in het buitenland

1990

2009

 = 100 euro

22.4 Aanbod en gebruik logiesaccommodaties (x 1 000)

	2000	2005	2009	2010**
Hotels, pensions en jeugdaccommodaties				
Accommodaties (<i>abs.</i>)	2 835	3 135	3 151	3 172
Slaapplaatsen	173	192	204	212
Gasten	15 539	16 382	17 846	19 225
Nederlandse	7 801	8 301	10 092	10 499
buitenlandse	7 739	8 081	7 754	8 727
Overnachtingen	29 722	29 518	31 481	33 707
Nederlandse	14 027	14 375	17 052	17 533
buitenlandse	15 695	15 143	14 429	16 175
Kampeerterreinen (toeristisch)				
Accommodaties (<i>abs.</i>)	2 140	2 446	2 324	2 256
Slaapplaatsen	726	728	723	716
Gasten	3 518	3 473	3 549	3 483
Nederlandse	2 593	2 701	2 793	2 749
buitenlandse	925	772	756	734
Overnachtingen	20 934	22 117	20 085	19 297
Nederlandse	16 878	18 375	16 631	16 044
buitenlandse	4 056	3 741	3 453	3 254
Huisjesterreinen				
Accommodaties (<i>abs.</i>)	711	783	843	806
Slaapplaatsen	183	212	227	224
Gasten	5 604	4 937	6 119	5 907
Nederlandse	4 348	3 882	4 829	4 583
buitenlandse	1 257	1 055	1 290	1 323
Overnachtingen	28 204	24 468	29 051	27 994
Nederlandse	21 224	18 711	22 426	21 177
buitenlandse	6 980	5 757	6 625	6 817
Groepsaccommodaties				
Accommodaties (<i>abs.</i>)	758	796	733	720
Slaapplaatsen	57	57	51	50
Gasten	1 215	1 402	1 446	1 393
Nederlandse	1 132	1 298	1 325	1 294
buitenlandse	83	104	121	99
Overnachtingen	3 711	4 057	3 899	3 874
Nederlandse	3 181	3 489	3 393	3 320
buitenlandse	530	568	507	554
Zakelijke overnachtingen in hotels (mln)				
Totaal Nederland			14,1	14,6
w.v. in Amsterdam			3,0	3,4

22.5 ICT-gebruik, 12 tot 75 jaar (%)

	2005	2009	2010
Personal computer			
Toegang tot desktop en laptop	87	93	94
toegang tot desktop computer	83	83	80
toegang tot laptop computer	32	64	71
Pc-gebruik ¹⁾ (% gebruikers)			
(bijna) dagelijks	75	85	85
minstens 1 keer per week	20	13	12
minstens 1 keer per maand	4	2	1
minder dan 1 keer per maand	2	0	1
Internet			
Toegang tot internet	83	93	94
pc met internettoegang	82	92	93
Internetgebruik ¹⁾ (% gebruikers)			
(bijna) dagelijks	68	82	84
minstens 1 keer per week	25	15	14
minstens 1 keer per maand	5	2	2
minder dan 1 keer per maand	1	1	0
Activiteiten ¹⁾ (% gebruikers)			
baan zoeken of solliciteren	19	19	20
bankieren	58	78	81
e-mail versturen/ontvangen	92	95	96
telefoneren	6	25	19
chatten	.	29	29
informatie over diensten in de reisbranche	49	51	52
informatie over gezondheid	50	54	54
informatie over goederen en diensten	87	87	89
informatie zoeken op websites van de overheid	49	53	58
kopen/verkopen van goederen en diensten	45	53	58
radio, televisie en kranten	46	73	74
spelletjes, afbeeldingen of muziek spelen of downloaden	50	57	58

¹⁾ Afgelopen 3 maanden.

22.6 Gezindte en kerkbezoek, 12 jaar en ouder (%)

	2000	2005	2009	2010*
Kerkelijke gezindte				
gereformeerd	7	5	3	4
Nederlands hervormd	13	11	8	8
Protestantse kerk in Nederland	.	5	6	6
rooms-katholiek	31	29	27	27
overige kerkelijke gezindte	8	9	10	11
geen	41	42	44	44
Kerkbezoek				
1 keer per week en meer	12	11	10	11
2 tot 3 keer per maand	5	4	4	4
1 keer per maand	5	4	4	3
minder dan 1 keer per maand	10	9	9	9
zelden of nooit	68	71	73	73

Aandeel rooms-katholieken dat minstens 1x per maand naar de kerk gaat

22.7 Tevreden met leefsituatie, 12 jaar en ouder (%)

	2000	2005	2008	2009
Geluk				
erg gelukkig	21	20	22	24
gelukkig	68	67	67	65
niet gelukkig, niet ongelukkig	8	9	8	7
niet zo gelukkig	2	3	2	2
ongelukkig	0	1	1	1
Tevreden met leven				
buitengewoon tevreden	9	8	8	10
zeer tevreden	33	32	35	35
tevreden	46	48	45	43
tamelijk tevreden	8	9	8	8
niet zo tevreden	3	4	3	4

22.8 Recreatieve instellingen

	2002	2004	2006	2008
Attractieparken				
Betalende bezoekers (<i>x 1 000</i>)	9 669	10 501	12 797	15 735
Personeel in loondienst				
personen	2 730	3 105	4 585	6 755
arbeidsjaren	1 725	1 915	2 415	2 995
Totaal baten (<i>mln euro</i>)	176	199	268	330

Exploitanten amusements- en speelautomaten

Personeel in loondienst				
personen	3 240	3 280	3 245	2 910
arbeidsjaren	2 735	2 730	2 690	2 385
Totaal baten (<i>mln euro</i>)	472	465	461	414

Exploitanten loterijen en kansspelen

Personeel in loondienst				
personen	5 390	5 345	5 475	5 770
arbeidsjaren	3 940	3 890	3 970	4 240
Totaal baten (<i>mln euro</i>)	2 018	2 115	2 238	2 398

22.9 Vrijwilligerswerk, 18 jaar en ouder (%)

	2000	2004	2007 ¹⁾	2008
Vrijwilligerswerk	44,9	42,5	44,4	42,0
w.v.				
jeugdwerk	4,0	4,0	4,3	3,8
school	9,2	8,5	9,1	7,5
verzorging	7,2	7,8	7,8	6,5
sportvereniging	14,3	13,1	12,7	12,4
hobbyvereniging	5,2	4,5	4,5	4,1
culturele vereniging	4,9	5,1	4,9	4,5
religieuze vereniging	9,1	7,9	9,2	8,8
arbeidsvereniging	3,7	2,3	2,2	1,9
politieke vereniging	1,1	1,0	1,2	1,2
Informele hulp	34,6	35,4	28,1	30,2

¹⁾ Juni t/m december.

22.10 Openbare bibliotheken

	2000	2005	2008	2009
Instellingen	532	341	194	171
Collectie boeken (x1 000)				
Boeken volwassenen	22 664	19 078	18 382	16 781
w.o.				
fictie	11 107	9 452	9 524	8 999
non-fictie	11 182	9 366	8 858	7 783
Boeken jeugd tot 18 jaar	13 335	12 191	12 665	12 517
w.o.				
fictie	9 282	8 678	9 052	8 954
non-fictie	4 029	3 498	3 613	3 563
Uitleningen (x1 000)				
Uitleningen volwassenen	80 839	66 806	57 731	52 251
w.o.				
fictie	55 804	48 452	42 554	39 737
non-fictie	25 028	18 345	15 177	12 514
Uitleningen jeugd tot 18 jaar	57 257	53 295	49 058	46 091
w.o.				
fictie	46 692	44 265	40 676	38 344
non-fictie	10 563	9 025	8 382	7 747
Leden (x1 000)	4 269	4 039	3 969	4 027
w.v.				
volwassenen	2 247	2 063	1 917	1 948
jeugd tot 18 jaar	2 022	1 976	2 052	2 079

22.11 Sociale contacten, 12 jaar en ouder (%)

	2000	2005	2008	2009
Met familieleden				
1 keer per week en meer	83	86	86	86
2 keer per maand	8	7	7	7
1 keer per maand	5	4	4	4
minder dan 1 keer per maand	2	2	2	2
zelden of nooit	2	1	2	2
Met vrienden, kennissen				
1 keer per week en meer	79	80	80	81
2 keer per maand	11	9	9	10
1 keer per maand	6	6	6	5
minder dan 1 keer per maand	2	2	2	3
zelden of nooit	2	3	3	2

Trefwoordenregister

A	
Aardappelen	130, 143, 192
Aardgas	19, 115, 120, 158, 190
Accijnzen	182
Adoptie	72
Afval	20, 21, 22, 164, 165, 167, 168
Afvalstoffenheffing	184
Akkerbouw	142, 143
Alcohol	97
Allochtonen	36, 37, 39, 45, 46, 61, 71, 198
Allochtonenprognose	74
Amfibieën	169
Anticonceptiepil	98
Arbeidsongeschiktheid	42, 43
Arbeidsparticipatie	36, 37
Arbeidsproductiviteit	156
Arbeidsvolume	108, 147, 152, 156
Auto- en motorbranche	107
Auto's	50, 108
Autochtonen	36, 37, 39, 45, 46, 61, 198
B	
Balansgegevens	90
Banen	27, 28, 31, 32, 33, 34, 104, 152
Basisonderwijs	14, 37, 39, 173, 174, 176
Bbp	55, 95, 104, 152, 159, 173, 177, 203
Bedreiging	205
Bedrijfslasten	91, 104
Bedrijfsresultaat	53
Bedrijfstak	151
Bedrijven	25, 41, 42, 47, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 81, 88, 108, 141, 151, 152, 164, 165, 173, 177, 197, 201
Belastingen	53, 91, 153, 182, 193
Beleggingen	87, 89
Beleggingsinstellingen	87, 89
Beleggingsopbrengsten	91
Beroepsbevolking	31, 35, 37, 38, 152
Beschikbaar nationaal inkomen	152, 154
Beschikking	163
Bestedingen	121, 123, 130, 152, 153, 154, 155, 192
Bevalling	98
Bevolkingsprognose	73
Bibliotheken	52, 219, 226
Binnenvaart	209, 215, 216

Borstvoeding	98
Bouwkosten	84
Bouwleges	184
Bouwnijverheid	32, 33, 40, 41, 42, 52, 81, 82, 151, 156, 160, 197, 201
Bouwvergunningen	77, 80
Brand	90
Brandweer	203
Broedvogels	169
Broeikasgassen	163
Bruto binnenlands product (bbp)	152
Bruto toegevoegde waarde	89, 156, 157

C

Consumentenvertrouwen	157
Criminaliteit	197, 198, 205, 206

D

Delicten	199, 205
Demografische druk	60, 73
Deposito's	90
Detailhandel	50, 52, 107, 108, 109
Diefstal	198, 205
Dienstverband	25
Dividendbelasting	181, 182
Dodgeborenen	64
Doodsoorzaken	102, 103

E

Echtscheiding	68
Economische zelfstandigheid	123, 127
Educatie	175
Enmanszaken	200, 201
Eerste generatie	74
Elektriciteit	19, 20, 22, 115, 119, 120, 126, 189, 192
Elektriciteitsproductie	20
Emigratie	59, 61, 70, 73
EMU-saldo	152
Energie	17, 19, 21, 22, 113, 115, 118, 120, 189, 192, 7
Energiebedrijven	50, 118, 190
Energieverbruik	115, 119
EU-landen	28, 55, 61, 70, 71, 133
Europese Unie	20, 21, 28, 49, 55, 59, 74, 133, 134, 135, 136, 137, 163
Export	151, 211

F

Fietsen	97
Financiële instellingen	32, 33, 40, 41, 42, 89, 90, 151, 160, 201

Fruit	130, 142, 192
Functionele beperkingen	96
Fysiotherapeut	99
G	
Geboorte	59, 61, 64, 66, 72, 73, 98, 100
Geboorteland	65, 70
Gebouwen	81, 83, 203, 204
Geiten	141, 145, 146, 169
Geld	90, 127, 173, 181
Geluidshinder	164
Geluk	224
Gemeentelijk afval	168
Gereedgekomen woningen	79, 80
Geregistreerde misdrijven	197
Geslaagden	174, 175
Gevangenisstraf	200
Geweld	205
Gezondheid	14, 15, 93, 95, 96, 223
Goederenvervoer	163, 215, 216
Groei economie	155
Groepsaccommodaties	219, 222
Groothandel	50, 52, 107, 108, 110
H	
Handel	32, 33, 40, 41, 42, 51, 52, 54, 105, 107, 108, 111, 131, 133, 151, 156, 160, 194, 201, 209
Havens	214
Havo	27, 28, 37, 39, 174, 176
Heffingen	181, 184
Herkomst	45, 198
Hoger beroepsonderwijs	173
Horeca	32, 33, 40, 41, 42, 52, 105, 107, 108, 111, 112, 156, 197, 201
Hotels	107, 112, 193, 219, 222
Huisarts	99
Huishoudelijk afval	168
Huishoudens	21, 62, 63, 118, 123, 126, 128, 129, 130, 151, 165, 168, 173, 177
Huishoudensprognose	73
Huisjesterreinen	222
Huurwoningen	80
Huwelijksjubilea	68
Huwelijkssluiting	66, 67
Hypotheken	90
I	
ICT	56
Immigratie	59, 61, 70, 73

Import	111
In- en uitvoer van diensten	133, 137
In- en uitvoer van goederen	133, 134
Inbraak	49, 205
Industrie	32, 33, 40, 41, 42, 50, 52, 54, 55, 113, 115, 116, 117, 118, 151, 156, 160, 164, 167, 189, 190, 191, 201, 209
Infrastructuur	214
Inkomen	26, 121, 123, 124, 125, 126, 152, 153, 154, 182
Inkomensbron	125
Inkomstenbelasting	182
Internet	107, 109, 219, 223, 3
Investeringsen	52, 77, 118, 151, 152, 153, 154, 159, 164, 178
Invoer	118, 119, 120, 133, 134, 135, 136, 137, 153, 158
J	
Jaarloon	41
Jeugdaccommodaties	222
K	
Kampeertreinen	219, 222
Kerkbezoek	224
Kerkelijke gezindte	224
Kippen	145
Koeien	146
Koopkracht	123, 181
Koopwoningen	77, 78, 84, 191, 194
Kranten	193, 223
Krediet	151, 160
Kredietinstellingen	91
L	
Laag inkomen	123, 126
Landbouwbedrijven	20, 49, 141, 145
Landbouwgrond	142
Landen	13, 14, 19, 20, 28, 49, 55, 70, 71, 133, 134, 137, 138, 220
Langdurige aandoeningen	96
Leefstijl	12, 14
Leerlingen	27, 173, 174
Lengte	214
Leningen	90
Levendgeborenen	63, 64, 65, 66, 73
Levensverwachting	12, 13, 14, 15, 66, 73, 100, 7
Lichamelijke activiteit	97
Loonbelasting	181, 182
Loonkosten	31, 42
Loos alarm	203

Luchthavens	209, 214
Luchtvaart	90, 120, 209, 213, 215, 216
Luchtverontreiniging	164, 165, 166
Luchtvloot	210
M	
Mbo	25, 26, 28, 37, 39, 173, 174, 175, 176, 177, 178
Medische consumptie	99
Meervoudige geboorten	65
Melkkoeien	146
Mest	20, 22, 169
Milieubeheer	165, 184
Milieu-investeringen	164, 165
Milieukosten	165
Milieulasten	165
Mineralen	167, 169
Mineralenoverschotten	163, 168
Mishandeling	205, 206
Motorbrandstoffen	120
Motorfietsen	108, 111, 210
Motorvoertuigen	210, 211, 213
Muziek	223
N	
Nationaal inkomen	152, 154
Nationaliteit	72
Niet-financiële ondernemingen	53
Nieuwbouw	79, 81
Non-foodwinkels	110
O	
Obligaties	87, 90, 160
Omzet	53, 77, 81, 87, 88, 107, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 209, 216
Omzetbelasting	181, 182
Ondertoezichtstelling	200
Onderwijsuitgaven	173
Onroerendezaakbelasting	181, 184
Onveiligheid	197
Onveiligheidsgevoelens	206
Opcenten motorrijtuigenbelasting	184
Opleidingsniveau	14
Overgewicht	97
Overheidsschuld	152
P	
Parkeerbelasting	184
Partnerschapsregistratie	67
Pc-gebruik	223

Pensioenfondsen	49, 51, 87, 89, 91
Pensions	112, 222
Peren	144
Persoonlijk inkomen	124, 126
Pijpleidingvervoer	215
Politie	197, 198, 203
Praktijkonderwijs	174
Premies	91, 153
Preventie	98, 203
Provisie	91
Psychische gezondheid	96

R

Rechter	199, 200
Recreatiewoningen	79
Reizigers	213
Rente	91, 160
Reptielen	169
Resultaat voor belastingen	53
Rioolrechten	184
Rioolwaterzuiveringsinstallaties	22, 166
Roken	97, 130
Rundvee	145, 169

S

Schadeverzekeraars	90
Schape	145, 146, 169
Slagingspercentages	174
Sociale contacten	226
Sociale zekerheid	29, 31
Spaartegoeden	90, 129
Speciaal basisonderwijs	174
Speciale scholen	174
Specialist	99
Spoorvervoer	215
Spoorwegnet	214
Steenkool	19
Sterfte	12, 14, 59, 61, 66, 103
Strafrecht	198, 199
Studenten	173
Studieduur	175

T

Tandarts	99
Televisie	223
Toegevoegde waarde	53, 89, 153, 156, 157
Treinen	210
Tuinbouw	141, 142, 144
Tweede generatie	74

U	
Uitgaven zorg	103
Uitkeringen	40, 42, 44, 91
Uitvoer	118, 119, 120, 133, 134, 135, 136, 137, 153, 158
Uitzenduren	87
Uurloon	40, 41
V	
Vaarwegen	214
Vacatures	31, 33
Vakantie	130
Vandalisme	197
Varkens	141, 145, 146, 169
Veestapel	145, 169
Veiligheid	182, 184, 185, 195, 197, 204
Vennootschapsbelasting	181, 182
Verhuizingen	59
Verkeer	95, 130, 184, 185, 207, 209, 214
Verkeersongevallen	12
Vermogen	53, 104, 123, 129, 178
Vermogensdelicten	197, 205
Vermogensheffingen	182
Vermogensmisdrijven	198, 199, 205
Vervoer	32, 33, 40, 41, 42, 50, 51, 52, 54, 118, 120, 130, 151, 156, 158, 184, 185, 189, 192, 194, 201, 207, 209, 216
Vervoermiddelen	159, 210
Vervoersdiensten	137, 193
Vleermuizen	163, 169
Vliegbewegingen	213
Vmbo	27, 28, 37, 39, 176
Voertuigen	192, 210
Vogels	169
Voogdij	200
Voortgezet onderwijs	25, 26, 174, 177, 178
Voortijdig schoolverlaters	23, 25, 27, 28, 175
Vorderingen	53, 91, 154, 178
Vwo	28, 37, 39, 173, 174, 175, 176
W	
Waardepapieren	91
Wandelen	97
Waterkracht	19, 20, 120
Waterverontreiniging	167, 184
Wegennet	214
Wegvervoer	215
Werkgelegenheid	32, 155
Werkloosheid	31, 37, 38, 42, 123, 151
Werknemers	32, 34, 39, 40, 41, 45, 104, 123, 152, 164

Werkzame beroepsbevolking	31, 35, 38, 152
Werkzame personen	32, 49, 56, 89, 108, 112, 116, 118, 156
Wet Mulder	199
Windenergie	120
Wintervogels	169
Woningen	77, 78, 79, 80, 81, 159, 194
Wooneenheden	79
WOZ-waarde	77, 78, 79

Z

Zakelijke diensten	54, 85, 87, 89, 137, 158, 194
Zeeschepen	213
Zeevaart	167, 215
Zelfstandigen	32, 39, 123
Ziekenhuisopnamen	95
Ziekteverzuim	45
Zuigelingensterfte	66
Zuivering van afvalwater	166
Zuiveringslib	166